Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor
Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links
Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Historiske Oplysninger
om
Vissenbjerg Sogn og Birk

af F. Hjort,
Baagegaard pr. Tommerup St.

I Kommission hos Hempel i Odense.
Trykt i Neue Flensburger Zeitungs Trykkeri, Flensborg.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Denne Bog tilegnes

Vissenbjerg Sogns Beboere

venligst

af

Forfatteren.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

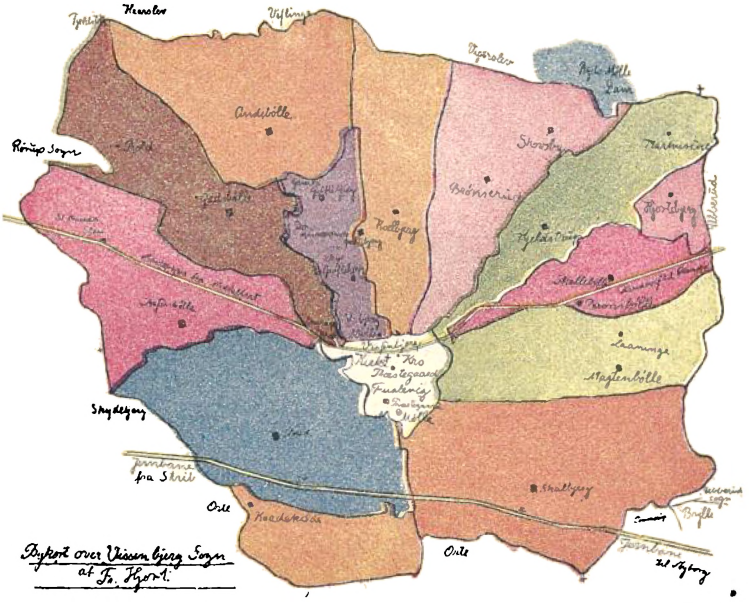

Kort over Vissenbjerg Sogn i 10 Byer og de 3 Enestgaarde Grøftebjerg, Kaadekilde og Hjortebjerg samt Kirkegodset.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

„Fuglevej Mølle" set fra Pladsen hvor Præstegården laa i gamle Dage.

Vissenbjerg Sogn udgør det nordvestligste Hjørne af Odense Herred og ligger helt indeklemt mellem Baag, Vends og Skovby Herreder og kunde af Hensyn til Beliggenheden ligesaagodt høre til hvilken af disse det skulde være, og har da ogsaa gennem Tiderne haft mere eller mindre administrativForbindelse med dem alle; ligesom Sognet ogsaa en Tid har været noget helt for sig selv, da det udgjorde Vissenbjerg Birk.

Sognet ligger højt i Forhold til det øvrige Fyen og har en meget uregelmæsig, bakket Overflade, der giver det et højst ejendommeligt, mange Steder naturskønt, næsten vildt Præg. Navnlig gælder dette den nordlige Del af Egnen omkring Landevejen fra Odense til Middelfart, hvor Fyens næsthøjeste Punkt findes i Præstegaardshaven, som ligger 410 Fod over Havet, medens Terrænet nogle faa Hundrede Alen syd derfor ved Fuglevej Mølle, kun ligger 172 Fod over Havet og saaledes ret synligt illustrere det vilde Præg i Landskabet. Den sydlige Del af Sognet, hvor Brændeaa og dens Tilløb flyder, er meget mere jævn med store Eng og Mosestrækninger, som ved Kaadekilde og Neverkjær. Iøvrigt findes der spredt rundt om i Sognet smaa Bakkepartier, adskilte ved Dalstrøg og Moser, saaledes Ande-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

bølle Mose mod Nordvest. Fra Bakkerne er der en storslaaet Udsigt over det meste af Fyen og over Lille-Bælt til Sønder- og Nørrejylland. Jorderne er højst forskellige, ligefra det stiveste Skovler i den sydlige Del af Sognet og ved Grøftebjerg med forskellige Overgange til lettere og helt lette og sandede i de øvrige Egne; men overalt er Jorderne »bare« idet der saagodt som ikke findes Muldlag, højst kan der være Tale om at Jorderne ere mer eller mindre muldblandede i Plovfurens Dybde. Overalt i Sognet findes en Mængde mindre Skove spredt beliggende.

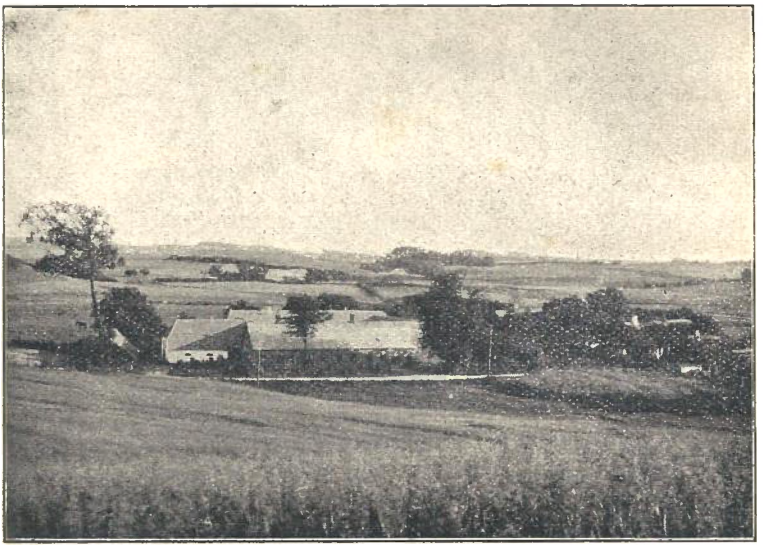

Parti af Andebølle Teglværk og Vissenbjerg-Skovene i Baggrunde.
Fot. Carl Lægteskov.

Vissenbjerg er et ejendommeligt Sogn i flere Henseender, og det er tillige vel nok det mest kendte Land-Sogn i Danmark, hvilket sidste dog ikke helt er for sin Dyds Skyld. Det er et meget stort Sogn, det største paa Fyen, og et af de største i Danmark baade i Henseende til Areal, Hartkorn og Folketal, naar Talen er om rene Landsogne. Arealet er 4729 ha og der findes ialt 785 Ejendomme med 3639 Indbyggere ½ 1921; af Skatteydere til Staten er der 860 med 2,090.697 Kr. i Indkomst og 31.107 Kr. i Indkomstskat, medens Formuen er 8,686.300 Kr. og Formueskatten er 18.751 Kr. I 1916 var der i Sognet 85 Gaarde med fra 1—2 Tdr. Hartk., 58 med 2—4 Tdr. Hk., 36 med 4—12 Tdr. og 4 med over 12 Tdr. Hartk., altsaa ialt 183 Gaarde til samlet Vurderingssum 4,892.000 Kr. eller 1341 Kr. pr. ha. Jordværdien var da 3,169.000 Kr. = 869 Kr. pr. ha. Af Huse

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

i 1916 var der 175 med fra 0,55—3,3 ha., 105 med fra 3,03—10 ha. og 2 med over 10 ha., ialt 282 Huse, hvis samlede Vurderingssum var 1,570.000 Kr. = 1657 Kr. pr. ha. og den samlede Jordværdi var 699.000 Kr. = 845 pr. ha.

Vissenbjerg har mange Naboer. hvilket i nogen Maade hænger sammen med Sognets store Omkreds. Det støder saaledes op til Orte, Skydebjerg, Rørup, Fjældsted, Haarslev, Veflinge, Vigerslev, Ubberud, Brylle og Tommerup, altsaa ialt 10 Sogne. Endvidere rækker Harrendrup, Korup, Sanderum og Brændekilde sine Grændser meget nær imod Vissenbjerg. Mærkeligt nok findes i dette Sogn ligesaa mange Landsbyer oprindelig, som der er andre Sogne der støder op til det. Og en stor Sjældenhed ved disse 10 Landsbyer er deres ensartede Navne, i hvilken Henseende de vistnok danner en enestaaende Undtagelse i vort Land. Blandt de 10 Byer har de 5 nemlig Endelsen —b ø l l e, hvortil endog kommer en 6te, hvilken sidste dog senere har faaet Navneforandring. Men oprindelig var her altsaa 6 Stednavne som endte paa — b ø l l e. Det Sted som kommer nærmest i saa Henseende er vel nok Langeland med sine 15 »Bøller« i 15 Sogne, men dette er jo intet til Sammenligning med de 6 i Vissenbjerg Sogn, men hertil vil vi senere komme tilbage.

En af Grundne til at Sognet er saa kendt er jo det Røveruvæsen, som i gamle Dage har gaaet i Svang her. De optegnede Røversagn er aabenbart meget gamle, men næppe nogen af dem kan helt underbygges historisk. Imidlertid er de saa landskendte, at man ved en Beskrivelse af Forholdene i Sognet ikke helt kan se bort fra disse, hvorfor jeg nævner et af de ældste, som er fortalt hos Thiele. Det lyder saaledes:

»Der var en Gang i Vissenbjerg i Fyen, paa det Sted, som endnu kaldes Røverhusene, en stor Røverkule, og i Omegnen fortælles der, at Røverne havde dybe Gange under Landevejen, og at der i Loftet hang Klokker, som ringede, naar nogen kørte derover. En Gang paa en Søndag hændte det sig, at et Herskab som kom den Vej, blev overfaldet af Røverne og ynkeligen myrdede, undtagen et lille Barn, der havde saa uskyldigt og dejligt et Udseende, at de ej vovede at tilføje det nogen Fortræd. Iblandt Røverne var der dog én, som hed Jørgen, (der havde Mod dertil); da han saa Kammeraterne saaledes te sig, harmedes han og sagde: Lad mig faa Negl i det!« og med det samme greb han et Stykke Brænde og slog dermed Barnet i Hovedet, saa at Hjærnen sprøjtede omkring i Hulen. Siden den Tid kaldte de andre Røvere ham Jørgen Negl.

I Nærheden af denne Røverbande boede der en rig Mand, som havde en eneste Datter; hende havde en ung fremmed Herre faaet kær, saa at han begærede hende hos Faderen. Da

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hændte det sig, just som deres Bryllup var forhaanden, at Jomfruen var gaaet ud i Skoven og var uden at vide det kommen hen til Hulen, hvor Røverne havde Tilhold. Efterdi hun intet formodede om sligt, gik hun frejdigt derind og undrede sig meget, thi hun saa der for sine Øjne en stor Stue med Bord og Stole og alskens Husgeraad. Derfra gik hun dybere og kom ind i en anden Stue og saa der Guld og Sølv og mange Kostbarheder. Da kiggede hun ind i det tredie Kammer, men blev forfærdet over al Maade, thi rundt omkring paa Gulvet laa afhuggede Arme og Ben, og mærkede hun straks, i hvilken Fare hun var geraadet. Derfor tænkte hun paa, snarest at forlade denne frygtelige Hule, men pludselig hørte hun Larm og Menneskers Stemmer fra Indgangen. Nu havde hun intet at vælge imellem, men maatte skyndeligst skjule sig i det inderste Kammer under en Seng. Lidt efter kom en Røver ind. Ved Haanden drog han en ung Jomfru, hende han paa en ynkelig Maade myrdede med sin Kniv. Da blev Pigen, som laa under Sengen, til sin største Forfærdelse var, at Røveren var ingen anden end hendes Fæstemand. Hun saa ham just, da han var i Færd med at tage en Ring af den dræbte Jomfrus Finger, men da han ikke hurtig nok kunde faa den, huggede han Fingeren af med saadan et Slag, at den for ind under Sengen. Pigen tog den til sig og forvarede den. Da hun nu i stor Angst havde ligget under Sengen indtil den mørke Aften, gik alle Røverne ud paa Rov, og nu lykkedes det hende at slippe ud af Røverhulen, hvorfra hun skyndte sig hjem til sin Faders, men fortalte dog intet af, hvad der havde tildraget sig.

Hendes Bryllup kom, og Brudgommen indfandt sig, pyntelig klædt, og Naboerne vare alle indbudte. Og som alle var forsamlede og Glæden var størst, fremtog Jomfruen den afhuggede Finger og gav den til Brudgommen og spurgte, om han kendte den. Men da han saa den, blegnede han og tilstod, at han var Anføreren for Røverne, hvorpaa han flux blev grebet af Gæsterne og derefter, tillige med dem af Banden, som man fik fat paa, henrettede.

Den gamle Fader døde kort Tid derefter af Forfærdelse og inderlig Bedrøvelse, men Jomfruen gik i Kloster og tilbragte der sine øvrige Dage.

Endnu vises nogle hundrede Skridt Norden for Kirken, i den saakaldte Vissenbjerg Gyde, et stort Uføre, i hvilket der for kort Tid siden er funden mange sønderbrudte Vaaben og alskens Myrderredskaber, og siges samme Uføre at have været Røvernes Hule.«

Dette at Jomfruen gik i Kloster, for at skjule sin Sorg og Gremmelse, viser tydelig tilbage til Middelalderen, hvoraf man kan slutte, at Oprindelsen til dette Sagn ligger meget langt tilbage i Tiden. Paa den anden Side bekræfter dette, at Jomfruens

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Kæreste, der var en Mand fra Egnen, var selve Røverhøvdingen, den gamle Overlevering, der vil paastaa, at Røverbanden bestod af Sognets egne Beboere, som vare enige om at kapre saa meget som muligt ad denne Vej, og saa dele Udbyttet mellem sig. Dette faar nu være hvad det er, men en

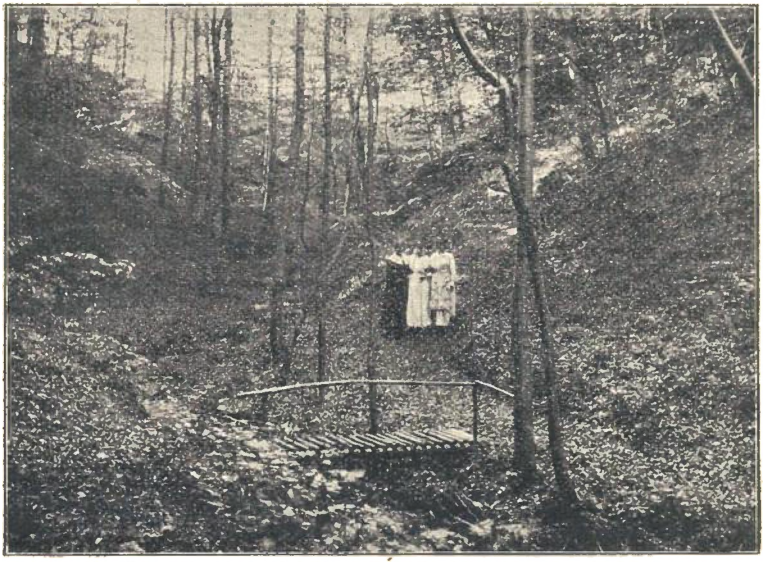

Fra Afgrunden ved Fuglevej Mølle.

anden »Røverhistorie« der, da den kun er ca. 160 Aar gammel, har meget af Sandsynlighedens Præg over sig og da den tillige i nogen Maade er underbygget af delvis historiske Kendsgerninger, synes jeg, den maa nævnes her. Grundtrækkene i Begivenheden er meddelt mig af den over hele Fyen kendte og endnu levende 80aarige Gaardejer Dinesen i Kjøng, som i over 30 Aar var Formand for den fynske Bondestands Landboforening og i hvis Slægt Røveriet skete og Mindet derom er bevaret. Gennem et Forsøg i Arkiverne paa at faa Sagen belyst historisk er jeg kommen til følgende Resultat:

Omkring Enevoldsregeringens Indførelse i 1660, sad der paa den Gaard i Andebølle (Nr. 3, som nu har Nr. 3 a beboes af Peder Jørgensen), en Selvejerbonde ved Navn Niels Frandsen. Han købte Gaarden 1653 af sine 2 Brødre Hans og Peder Frandsen. Disse 3 Brødre var Sønner af Fæstebonden Frands Nielsen i Skalbjerg. Niels Frandsen maa være død omkring 1679, da Konen, Karen Madsdatter (en Datter af Mads Jørgensen i Skovmøllen), giftede sig anden Gang med Dines Ibsen, en Mand, der holdt haardt paa sin Ret som Selvejer,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og han siger overfor Herlighedsejeren Landsdommer Jens Lassen, at han vil »forsvare den ved Lands Lov og Ret«! Han dør imidlertid 1719 og Stedsønnen Hans Nielsen faar Gaarden. Ifølge Skifteforretningen efter ham i 1753, havde han været svagelig i mange Aar, hvorfor hans ældste Søn Dines Hansen havde hjulpet ham i Bedriften i den Tid og fik nu Gaarden efter Faderen i sit 40. Aar. Hvorfra denne Dines Hansen har faaet sine Kundskaber, har jeg ikke kunnet opspore, men det er givet, at han har været en meget betydelig Bondemand, hvilket vi senere skal komme tilbage til. Ved Ryttergodsets Salg skulde Dines Hansen udrede 1327 Rdl. af hvilke han laante de 320 Rdl. af en Skomager i Odense (efter Pantebogen). Alt dette har selvfølgelig været bekendt for Slægt og Naboer — og for Røverne med. Da Dines Hansen en Dag skulde til Odense for at afhente disse Penge hos Skomageren, og det havde taget længere Tid end beregnet, saa kom han først paa Vej hjemad efter Mørkets Frembrud. En rystende Begivenhed tildrog sig paa denne Tur for Dines Hansen og den er bevaret i Slægten til denne Dag og lyder saaledes: »Vissenbjerg Skove var mørke og tætte og strakte sig langt ind imod Odense. Da Dines Hansen med de laante Penge i Lommen kom ridende et godt Stykke inde i Vissenbjerg Skove, blev han pludselig overfaldet af nogle formummede Personer, af hvilke en holdt Hesten an i Mile og Manke, og afkrævede ham hans Penge. Dines Hansen brugte, efter Tidens Skik, en Ridepisk med en Blyklump i den øverste Ende; han vendte nu resolut sin Ridepisk og bibragte Røveren et saa kraftigt Slag over Armen der holdt Hesten i Manken, at han slap sit Tag og Haanden faldt død ned. I det samme vendte Dines Hansen hurtig sin Hest og red et Stykke tilbage mod Odense; idet han paa Grund af Overfaldet ikke turde ride hjemad. Da han i Nærheden havde en Fætter, som havde en Gaard nær Landevejen, red han derind for at blive Natten over.

Det var meget mørkt, og da han kom til Gaarden, kom der strax Folk ud, og blandt dem Konen i Gaarden, som godt kendte Dines Hansen; han spurgte om Fætteren, der tilfældigvis ikke var hjemme; men Konen beordrede Hesten sat i Stald, da hun ventede sin Mand hjem ret snart. Dines Hansen omtalte ikke sit Overfald, men blandt det forsamlede Tyende, var der en stor Dreng, der holdt en Lygte, og ved dens Skin opdagede han, at der i Hestens Manke, tæt ved Saddelknappen, hang en af Datidens store Stridshandsker, og ved Udraabet: »Hvad er det? her sidder jo vor Fars Stridshandske,« studsede alle, og ikke mindst Dines Hansen; men klar og hurtig i Tankerne som han var, siger han til Konen: »Nej, nu lysner det saa meget i Vejret, at jeg tror jeg hellere vil fortsætte Rejsen hjem, og jeg ved der er En, som venter mig der! Hils min Fætter!« og dermed forlod Dines Hansen Gaarden, da han strax var klar over, at Rø-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

veren var hans egen Fætter, og fandt det derfor ikke sikkert at overnatte i hans Hjem!«

Desværre er de gamle Kirkebøger i Vissenbjerg brændt tillige med Præstegaarden, saaledes at man ad den Vej kun kan komme tilbage til omkring 1766, derfra vilde man ellers kunde faa klaret flere Ting. Imidlertid har Dines Hansen i 1776 overdraget Gaarden i Andebølle til en Søn, Hans Dinesen, som atter 1787 overdrog den til Broderen Lars Dinesen. Og Gaarden er stadig gaaet i Arv i Slægten lige til denne Dag. Iøvrigt lever her rundt om paa Egnen en talrig Efterslægt, af hvilke mange nyder endog mer en almindelig Agtelse og Anseelse, og Mindet om deres fremragende Forfaders Overfald i Røverskoven er levende overalt i Slægten og fortælles med Interesse.

Her optræder altsaa ogsaa en af Sognets egne Mænd som Røver og en anden som den overfaldne, og Fortællingen fremtræder i Form af Familietradition, der dog plejer at være iklædt historisk Klædebon.

Skalbjerg set fra Magtenbølle Les. Fot. Carl Lægteskov.

Hvorledes det nu end i Enkelthederne, forholder sig med de mange Røverhistorier fra Røverskoven, som har bragt Vissenbjergs Navn rundt til hver Krog i Danmark, ja endog gaar igen i baade norske og tyske Eventyr, saa er der næppe Tvivl om, at der er noget om »Historierne« og at de kan forfølges langt tilbage i Tiden, og rimeligt er det vel da at tænke sig, at deres Oprindelsen gaar helt tilbage til Vikingetiden, i hvilken der tillige med Sø-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

røvere ogsaa omtales Skovrøvere*), der vel som Regel var udskudt fra Samfundet og vel ofte ligefrem dømt fredløse, saaledes at de blev nødt til at røve for at friste Livet. Og at et saadant Folkefærd har holdt til i Hjærtet af den vældige store Urskov, som strakte sig ligefra Odense til hin Side Gjelsted og fra Kattegat til Verninge i syd, er jo ret naturligt, saa meget mere som her jo sikkert var noget at gøre for Røvere, idet Trafikken fra den østlige og vestlige Del af Riget skulde her igennem. Ganske vist søgte man i ældre Tider at unddrage sig den lange Skovvej saa meget som muligt, ved at lægge Landevejen først om ad Elvergaard, hvor Skovvejen var kortest og senere da Rugaard blev Kongsgaard, gik Vejen en Tid her forbi. Først senere dristede man sig til at søge den mere lige Linie over Vissenbjerg, hvor der dog sikkert alle Dage er gaaet nogen Trafik fordi denne Vej var langt den korteste. Et Vidnesbyrd herom er da ogsaa Kongens Knud den Hellige Flugt over Vissenbjerg i 1086, som viser at Vejen alt den Gang var kendt, og muligvis har Kongen netop valgt denne kortere Vej i Haab om at faa Forspring for de efterfølgende Vendelboer, som næppe har kendt anden Vej end den reglementerede men meget længere over Elvegaard.

Senere op i Tiderne hedder det, at Vissenbjergrøveren stadig fik rigelig Kontingent af Forbrydere fra alle Egne af Landet, ja endog fra Udlandet, ligesom Marodører og Desertører i Krigstiderne ofte søgte Tilhold hos Røverbanderne i Vissenbjerg. Intet Under, at der med Henblik herpaa er bleven sagt, at Vissenbjerg er det mest berygtede Sogn i Danmark; ligeledes har man med Henblik paa Vissenbjergrøverne ironiseret over, at »Fyen vel var Danmarks Hjærte, men at Danmark dog undertiden gjorde en Røverkule af sit Hjærte«.

Allerede i St. Knuds Gildeskraa omtales saavel Sø- som Skov-Røvere og paa Kong Niels'es Tid klages der over Røvere og Stimænd, der foruroliger Landets Indre.

Naar Vissenbjerg først er bleven bebygget kan næppe helt bestemt fastslaas, uagtet det aabenbart er et af de sidste, maaske det allersidste bebyggede Sogn paa Fyen; men noget kan man slutte sig til af forskellige Ting og dog staar man her ret isoleret, idet man ikke i dette Sogn, som i de fleste andre har en ældre Bebyggelse i Sognet eller dets Nærhed, hvorfra Kulturlaget i Muldens Mægtighed lige saa lidt som nogen gammel Begravelser viser Vejen, hvorfra Bebyggelsen er foregaaet. I selve Vissen-

*) Man véd fra det gamle Gildevæsen at naar en Gildesbroder havde begaaet Drab eller en anden svær Brøde, da sørgede Gildebrødrene for at skaffe ham ad Vejen for at undgaa Straf og medgav ham da paa Flugten enten en Baad til sin Fart ad Søvejen, eller en Hest til sit Ridt til de store Skove, hvor han sammen med andre var godt gemt!

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

bjerg Sogn er slet ingen rigtig gamle bebyggede Steder, ligesaalidt som de 10 tilgrænsende Sogne har gamle Kulturcentre i umiddelbar Nærhed af Vissenbjerg idet en temmelig dyb Omkreds uden om dette Sogn har et ret tæt Skovland, der endog de fleste Steder synes at være gennemtrængt af Mennesket s e n e r e end Vissenbjerg, hvorfor man ikke ret kan tænke sig, at Nybyggerne her er kommen fra Nabosognene; en Opfattelse som bestyrkes af de mærkelig mange 6 Stednavne med Endelsen —b ø l l e, som iøvrigt er ret sparsom representeret paa selve Fyen. —

Men h v o r er Befolkningen da kommen fra, og n a a r er den kommen? Alle Stednavnene i Sognet viser hen til Tiden omkring Aar 1000 ,idet de 6 —bøller ganske afgjort er samtidig med eller vel snarere ældre end S k o v s b y, der aabenbart ikke er saa gammel som de alm. Steder med Endelsen —b y, hvilket ogsaa gjælder K j e l s t r u p, K o e l b j e r g og maaske S k a l b j e r g. Det eneste Stednavn jeg nærer nogen Betænkelighed med, er B r e d. Dette er antageligt det ældste i Sognet og skreves oprindelig »B r e d t h«; og kommer muligvis af det ældnordiske Personnavn B r e d eller B r e d e ; men det kan ogsaa staa i Forbindelse med de Navne vi har i Ordet S t r a n d b r e d og B r e d n i n g f. Ex. i en Fjord. — Naar man nu ser paa Naturforholdene ved Bred By vil man finde den liggende lige op til B r æ n d e A a, der endog gaar igennem Byens Jorder og netop her danner Terrænet et stort meget fladt og lavtliggende Parti, som indkredses af Ladegaard Aa ligesom en »B r e d n i n g« af den lange smalle Fjord, der aabenbart har gaaet ind her i Brændeaaens Leje i tidligere Tid. Ved nu hermed at sammenholde Sagnet*) i de sydlige Nabosogne, som vil vide, at de første Nybyggere hertil kom sejlende fra Lille Bælt op ad Brænde Aa og slog sig ned der for bestandig, saa ligger det nær at slutte, at de første Beboere af Vissenbjerg er kommen samme Vej og maaske paa samme Tid, idet man jo paa den Tid, vel i Vikingetiden, var vandt til at møde frem i Flok og Følge**). Man har jo da ganske naturligt først slaaet sig ned i Bred- og muligvis i Skalbjerg, der begge ligger ved Aadalen; hvilken Opfattelse bl. a. ogsaa bekræftes ved at disse 2 Byer har langt det største Areal og de fleste Beboere endnu den Dag i Dag, og har haft det op gennem Tiderne.

Stednavnene i hele Sognet, der alle peger hen paa en Bebyggelse ved omkring Aar 1000, kan ogsaa forklare hvorfor man

*) Aarbogen for Odense og Assens Amter.

**) Ret naturligt vilde det være at tænke sig disse Nybyggere kommende fra en Egn, hvor man var vant til at give Stednavne med Endelsen —bølle, og da ligger det nær at tænke paa flere Egne i Jylland, hvor der er særlig mange —bøller, men ogsaa paa Langeland og Sydfyen er forholdsvis mange —bøller!

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

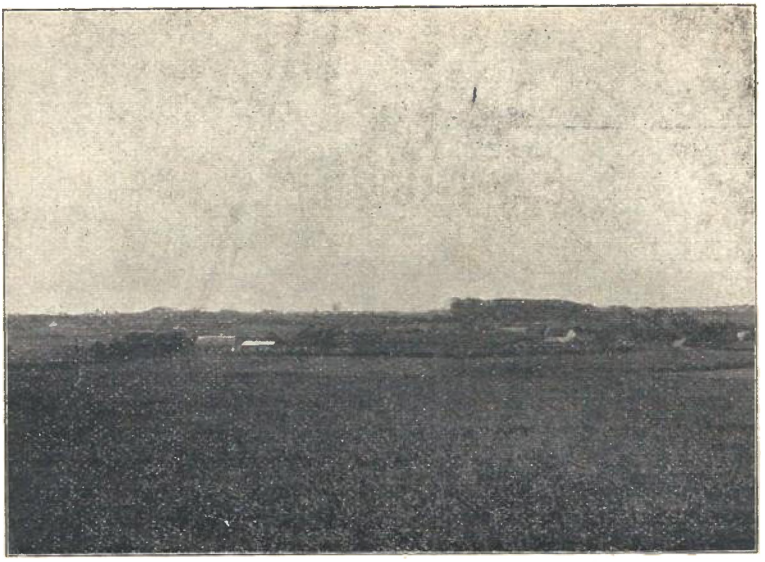

Branseræd med Vissenbjerg Mølle og Kirken i Baggrunden.
Fot. Carl Lægteskov.

ingen Oldtidsbegravelser finder i hele dette store Sogn; der har simpelthen ikke været bosidende Folk. Naar man desuagtet finder enkelte Vaaben og Redskaber i Jorden stammende fra Oldtidens Folk, saa maa dette vistnok kun opfattes som Bevis paa, at disse undertiden har færdedes her under Krigsforhold eller paa Jagt og Fisken.*)

*) I Ørbæksmosen, nær Røverskoven, er der 2 Gange i den sidste Menneskealder fundet Baade fra Oldtiden; men da man blev klar over at det var Baade, store udhulede Træstammer, var de tildels ødelagde af Tørvearbejderne, der antog Baadene for alm. Træstammer.

Museumsinspecteur Neergaard ved Nationalmuseet har velvilligt meddelt mig en Fortegnelse over hvad dette Museum ejer af Genstande fra Stenalderen, godt en Snes Nr. funden vidt forskellige Steder i Sognet, hvoraf et enkelt fra Næverkjær Mose ved Assenbølle, hvor man mener der har været en Stenalderboplads. Hertil kommer, at der i 1900 er indsendt til Apotheker Mikkelsen i Odense en Samling af 346 Stk. Oldsager fra den ældre og yngre Stenaldern, som findes i Fyens Stiftsmuseum. I Nationalmuseet findes kun et eneste Stykke funden i V. fra Bronzealderen, derimod har Hr. Inspektør Petersen med stor Beredvillighed meddelt mig følgende:

I Fyens Stiftsmuseum findes Magtenbølle-Fundet, bestaaende af forskellige Genstande stammende fra Bronze-Alderen. Det er kommen til Odense Museum dels i 1865, dels i 1878, dels i 1880. I 1865 modtog han en meget stor (24 cm i Tværmaal og 8 cm bred) støbt Bronzering med en 10 cm bred Aabning i Midten, af samme Type som 404 i »Ordning af Danmarks Oldsager. Bronzealderen ved Sophus Müller«,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Man maa da antage at Nybyggerne ret hurtigt har taget hele Sognet i Besiddelse og da lagt Grunden til de 10 Byer der sagtens oprindelig kun har bestaaet af en enkelt Familie paa hvert Sted, idet at alle disse Navne med Endelsen »bølle« leder Tanken hen paa den gamle Betegnelse »B o e l« (Bolig, Bopæl), der oprindelig var saa stort et Stykke Jord, at en fri Bonde med Familie kunde have sit Underhold deraf. En saadan beboet Plads har ofte, som Tilfældet sandsynligvis er her i Vissenbjerg givet Navn til den senere Lands-

---

altsaa en Smykkering af Bronze, dannet af et bredt, tykt, støbt Baand, hvis lige afskaarne Ender er dekoreret med ophøjede Stuber, og hvis Længdekanter er rundt ombøjede indadtil, saaledes at Ringen indvendig er aaben og hul.« Ringen foræredes Museet af Købmand W. Petersen, Odense, men den sagdes at stamme fra en Mose i Magtenbølle.

1878 modtog Museet 7 større og en Del mindre Brudstykker af mindst to Bronzeringe af lignende Form som den, man havde faaet 1865; fremdeles 2 massive Bronze-Halsringe, 15 firkantede Bronzeplader (2½ cm i Længde og Bredde) med ombøjede Kanter og 60 Bronze-Perler til at sætte paa en flad Rem. Genstandene opgaves at være funden af Husmand Rasmus Thorup af Magtenbølle paa Gaardmand Knud Madsens Ejendom ved Gravning i Skellet mellem Tørvemose og Agerjord.

1880 erhvervedes 2 svære sammenhængende Bronzeringe med Ringprydelser; 1 Spiralring (Haandledsring); 1 mindre Bronzering; 1 Prydelse af 2 Spiraler af Bronzetraad med Brudstykke af en vedhængende Kæde af Bronzeringe; 3 e n k e l t e Spiralprydelser med Bindestykker af Kæder; m. Ogsaa disse Genstande var funden af Rasmus Thorup paa Gaardmand Knud Madsens Ejendom ved Gravning i Skellet mellem Tørvemose og Agerjord. —

I 1918 søgte Inspektør Thomas Thomsen fra Nationalmuseet at faa nærmere Oplysninger om Magtenbøllefundet paa selve Stedet. I et Brev af 10. Oktober 1918 meddelte han mig: »Jeg har i Dag talt med Gaardejer Mads Jensen**), Sønaf den daværende Ejer, Knud Madsen, der som 18—20-aarig var med til at gøre Fundet; den i Museets Protokoller nævnte Finder Rasmus Thorup er død. Fundet hidrører fra Matr. Nr. 20 af Magtenbølle. Det er fundet i Agerjord ved Bredden af Mosen Paddesø, kun en Snes Tommer dybt. Det første Fund (Nr. 2615—18) [d. v. s. det i 1878 erhvervede] fremkom ved at jævne en Grøft; det andet (2995—3011) fandt man 20—25 Alen vestligere ved at grave en Halvgrøft til et Hegn; den mellem disse Sager nævnte Spiralhaandledsring hører dog til det første Fund; den var fremkommen, efter at det øvrige var sendt, og var saa bleven liggende og sendt med, da man gjorde det andet Fund. Hvorvidt den tidligere i Magtenbølle Mose fundne Bronzering (1254) hidrører fra samme Sted, kunde ikke oplyses. «

Disse slaaende Beviser paa, at der baade i ældre og yngre Stenalder

---

**) Maa være Mads Knudsen.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

by, og Anlægstiden mener man er noget lignende eller vel lidt senere en »Torpetiden«.

I en Oversigt over Danmarks Folketal ved 1660 af Joh. Grundtvig i Meddelelser fra Rigsarkivet fortæller denne, at der da kun var 90 Mennesker i Vissenbjerg Sogn, + de fattige, der gennemsnitlig beregnes til 25 %. Dette kan ikke være rigtig, og ved mit Eftersyn af det originale Materiale i Arkivet viser det sig ogsaa, at der mangler Optælling i flere af Byerne i Sognet, ganske vist de mindre Byer, men alligevel er jeg vis paa, at vi alt i alt kommer op paa 250 Personer i 1660. I en anden Indberetning i Rigsarkivet fra 1769 siges der i Vissenbjerg Sogn, at være ialt 1119 Personer, hvoraf de 546 er Mænd og de 573 Kvinder og deraf er »Vandføre, gebrækkelige og afsindige 8 Mænd og 9 Kvindfolk og endelig i 1787 ved den første virkelige Folketælling har Sognet 1631 Indbyggere og i 1801 er der 1895; 1834 er der 2636, 1845 2974, 1850 3014, 1870 3839, 1880 3738, 1901 3337, 1921 3639 Indbyggere.

Da Herredsindelingen fandt Sted under Harald Blaatand, vel omkring Aar 950, har man været noget i Vildrede med, hvad man skulde gøre ved Vissenbjerg, som vel da har været et væsentlig ufremkommelig Vildnis, af Skov, Moser, store Bakker med mellemliggende dybe Dale og Moradser. Denne Egn har da faaet Lov til at ligge hen i det uvisse, og senere i Tiden er det snart bleven henregnet til ét af de 4 tilgrænsende Herreder og snart til et andet, og endelig en Tid været et Birk for sig selv.

Da Kong Knud den Hellige paa sin sidste Rejse drog gennem Vissenbjerg 1086 har der sikkert hverken været Kirke eller Herberg, thi saa vilde Opholdet, med Skifteheste, dog vel være sket her. Bønderne fra Vends Herred har ikke villet køre

---

og i Bronzealdertiden har været og er saa rige Minder bevaret om den menneskelige Livs Udfoldelse og disses Kultur synes jeg i nogen Maade at modbevise min tidligere her udtalte Mening om at en virkelig varig Bebyggelse først antages at være sket omkring Aar 1000. Jeg vil yderlig støtte denne Antagelse med, at ingen har gjort Fund fra Jernaltertiden og ingen har nogensinde funden Spor af Begravelser fra Oldtiden og endelig at der ingen Steder i hele Sognet findes noget egentlig Muldlag, det sikkerste Bevis paa det menneskelige Arbejde gennem lang Tid. Den tilsyneladende Boplads ved Assenbølle, kan være en Arbejdsplads ved et rigt Lager af Raamateriale eller en forsøgsvis langt fremskudt Forport fra en gammel fjern Boplads. Og Bronzealderfundet fra det ene Sted i Paddesø er aabenbart et henlagt Takkeoffer til Guderne for en heldig Krigsbedrift eller ogsaa kan Offeret være sket som Tak paa en Jagttur, hvor vedk. har stødt sammen med andre Jægere eller ogsaa kan Offeret være sket som Tak for en rolig Jagt eller Kamp mod vilde Dyr. Fundene viser da, at der i Brændeaa-Fjord har været et rigt Liv af Mennesker fra andre Egne, som her dybt i Urskovene søgte ofte Udbytte.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

længere end lige over Herredsskellet og satte Kongen og hele Bagagen af paa Assenbølle Mark, hvor de kongelige ventede, til Bønderne fra Odenseegnen kom og kørte videre. Her fortælles der, sad Kongen paa »St. Knuds Sten«, medens hans »Vaabendrager« sad paa en mindre Sten,« der alt ses endnu og er fredede. Et Agerskifte derved kaldes »Ridder-stein« efter Kongens Riddere. Kongestenen er formet som et Sæde; paa den fremstaaende Ryg findes en skaalformet Fordybning. St. Knuds Stenen er det ældste bevarede Minde i Sognet, maaske endda ældre end Stednavnene.

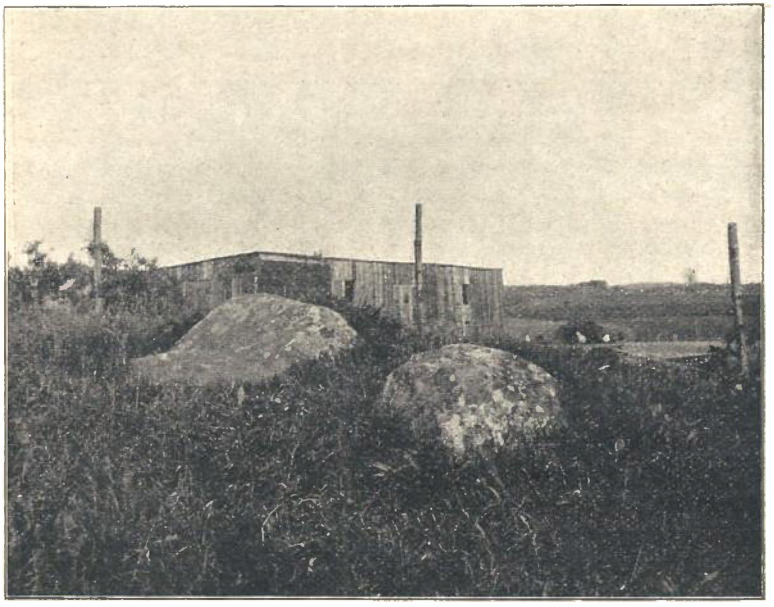

Sct. Knuds Sten paa Assenbølle Mark.

Det laa nær at antage, at Kongen havde ejet denne store Alminding, før det blev bebygget, men af Kong Valdemars Jordebog fra 1231 ser det ikke ud til det. Der nævnes ganske vist her et »Kobjærgh med sit tilliggende og de Godser, som Nicolaus Ulfsøn besad og 6te Delen af Hælghænæs« og Oversætteren af Jordebogen mener at dette Koborg ligger i Vissenbjærg Sogn. Men dette er dog tvivlsomt, thi skønt der nu findes en 2 a 3 Gaarde i Sognet af dette Navn, saa var der slet ingen i 1664 ved Grundlæggelsen af Matriklen. Vedel Simonsen vil mene at Byen Magtenbølle, der 1295 skrives Mactebølø og 1383 Mathildebol kunde have sit Navn efter Kong Abels Enkedronning Mechtilde, der 1252 aflagde sit Klosterløfte til Bispen i Odense og har vel da opholdt sig i Fyens Stift og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

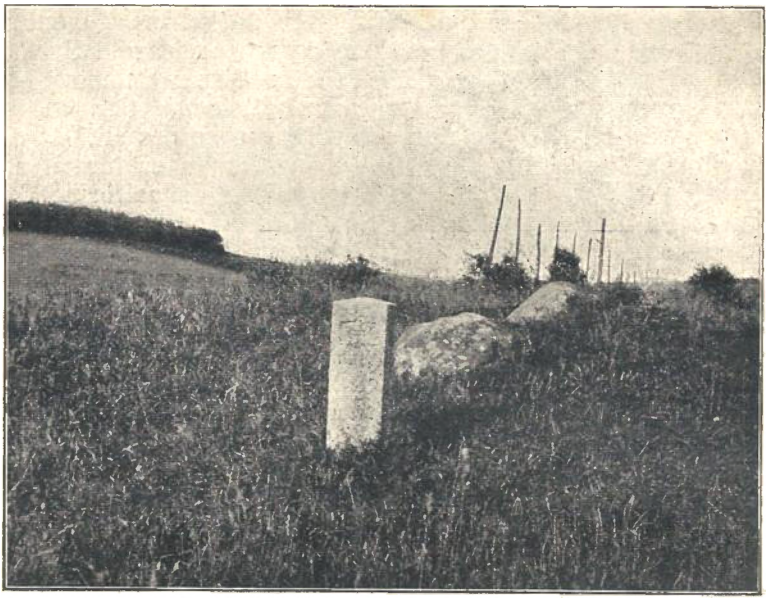

Sct. Knuds Stenen paa Assenbølle Mark.

maaske der haft sit Enkesæde, hvor Kong Abel vel ejede Arvegods. 1276 og 1288 maatte Kongen med Magt indtage »Castrum Almethorp« i Fyen, hvilket er Himmelstrup Slot, lige nord for Vissenbjerg Sogn og der skal en af Kong Abels bedste Mænd, Henrik af Æmeltorp, have boet og givet Slottet Navn, og dette skulde gøre det sandsynligt for Abels Dronning at tage Bopæl i Magtenbølle, saa nær sin tro Ven, som muligt. Der er dog mest Sandsynlighed for at Byen alt havde sit Navn længe før og har ganske rimeligt været alt for ubetydeligt et »Boel« for en Dronning at bebo. Imidlertid findes Magtenbølle og Skalbjerg nævnte i et ældgammelt Testamente af 1. 4. 1295, som da blev gjort af en Rigmand Niels Hamundsen Litle i Husby. Deri forordner han bl. a. at efter Skøn af hans Broder Hamund Litle*) skulde et Alter bygges paa et Sted som han selv valgte, til at læse Messer for hans Sjæl, og dertil gav han sin Gaard i Skrillinge i Kauslunde Sogn og 2 Gaarde i Kauslunde. Hos Minoriterne**) i Odense vilde han begraves, og dem gav han 20 Mark i Penge eller og sin store Krigshest, kaldet Grabrist, og en Baldakin. Og blandt meget andet gav han til

*) 1308 klager Erik Menved over at den norske Konge Haakon har berøvet Hamond Litle hans Gods i Rotenæs.

**) Minoritterne hørte til Graabrødrene og var Franciskanere, stiftet af Frands af Assisi og kom til Odense 1232; de var en noget mildere Orden.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Helliggeistes-Hus i Asnes (Assens) alle sine Jorder og rørligt Gods i Machtebølø og Skalebyærgh med sin sorte Hest, der var en Løber, og alle Hestene i Sandakernæs. Og til sin Væbner (Armiger) Werner gav han sit Gods i Swenstorp og bl. a. den Hest han red paa og desuden at udvælge sig en Hest af 5 til 6 Aar af alle hans Heste. Desuden gav han en Mængde Heste bort til andre og disse Heste bare Navne, som »Talesun«, »Grarimesin«, »Kiker«. Til Exekutor indsatte han sin Broder Herre Hamund og Præsten Herre Niels i Mæthelby.

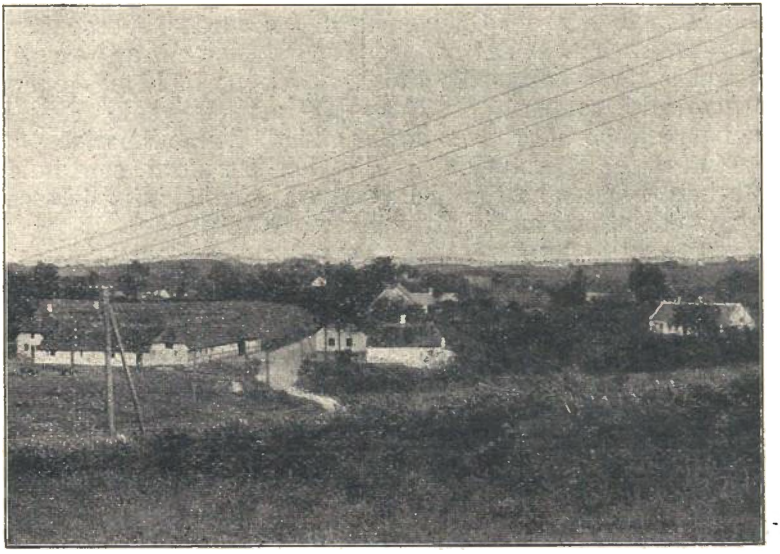

Kelstrupskov set fra Vest. Fot. Carl Lægteskov.

1334 fik Franciscanerne af Paven Tilladelse til at holde Gudstjeneste i Vissenbjerg uagtet hele Riget da var i Band.

1376—87 Skødebrev i St. Knuds Klosters Arkiv af Keldt Perszen paa en Gaard i Bredth. Item Konningh Oluffs Dombref och laasebref paa forne Gaard og Eyedom.«

Paa Skiftet efter Absalon Jacobsen Ulfeldt og Cecilie Jonasdatter 15. 3. 1383 fik Datteren Christine Absalonsdatter og hendes Mand, Anders Syundesen Mule til Kjærstrup paa Laaland udlagt i »Skalsbyærghe« en Gaard og i »Wisnæbyærgh Sogn alt vort Gods i Matteldæbøllæ«. — Det kunde næsten se ud, som om dette Gods, der er Tale om, er det samme som Hamond Litle 90 Aar tidligere skænkede til Helligaandshuset i Assens.

1392 fik Lensmanden paa Hindsgavl, Berneke Skinkel, for 6000 Mark af Dronning Margrethe Pant i Rugaard med Skovby Herred, Bogense By, Harritslev Birk og Vissenbjerg Sogn som Forlening. Denne Panteforlening er gaaet

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

i Arv til Sønnen Otto Skinkel, som fra 1418 til 1447 var Lensmand paa Rugaard og fra ham er noget af Lenet gaaet over til Datteren Helleborg, gift med Knud H. Gyldenstjerne, medens Søsteren, Cecilie Skinkel, der var gift med Peder Hogenskild, havde Vissenbjerg Len paa Livstid og endnu sad med det 1474. Kong Chr. I. fornyede dette Livspant 1452 og ligeledes 1471 dog mod at erlægge 200 rinske Gylden, men til Gengæld lover Kongen, at Pantet maa gaa i Arv til deres Arvinger til de faar dens Tilgodehavende Udlæg. Ifølge 2 Breve angaaende Gaver til St. Hans Kloster i Odense 1427 og 1462 saa giver »Katharinæ Kistesdatter og Sønnen Ditleff Skinkel til St. Michels Kirke i Odense bl. a. 2 Gaarde i Vessenbergh Sogn i Andæbølæ, der beboedes af Pæther Mattessen; som aarlig giver halftrædie libisk Marck og Lillæ Jeppe, der giver det samme. En Gaard i Gadzbølæ, som Powel Stamppe iboor, der giver aarlig en half tynnæ Smør.«

1409 er et Provstevidne om, at Kirkens Jord, som kaldes Bymarken, evig skal være til Præstens Underholdning i Vissenbjerg, imod at han aarlig giver Kirken 30 Sk.

1455 udgiver »Stü Jennsenn aff Kalslundth Skiødebreff paa ett byggestedth vdi Skalbierrig, som hand skiødte tiil Closter (St. Hans) mit all synn tilliygelsze.«

1463 Jes Petersens Pantebrev til Raadmand Jes Clausen Clementzen i Odense paa Gods i Skalbjerg.

1471 et Odense Bytingsvidne paa Jens Clementzens Skøde til St. Hans Kloster paa 2 Gaarde i Skalbjerg Flyngs Enemarker m. m. imod af Klosteret at nyde fri Kost, Klæder o. s. v.

1476 udstedes et Konge-Brev paa, at den Jord, som ligger sønden for Brodepiil og Bredegjærde og nord ud til Kirkens Jord, skal tilhøre Vissenbjerg Præstegaard.

1480 var Poul de Wissenberg Medlem af det Elende-Gilde i Odense.

1484 foreligger et Baagherreds Tingsvidne paa at Raadmand i Odense, Jens Mule, Skjøder til St. Hans Kloster paa Flyngh i Vissenbjerg.

1488 har Hans Jensen i Skalbjerg oplædt og afhændet sin Bondegaard i Skalbjerg til Lass Jensens Børn.

1489 tog Prior Niels Hansen ved St. Hans Kloster Laughæved paa 2 Stykker Jord ved Vissenbjerg Kirke i Anledning af en Trætte med en Mand i Odense.

1492 tog samme Prior et Vidne ved Vissenbjerg Birketing om Klosterets Skov paa Andebølle Mark.

---

*) Gl. Saml. 1. 1. p. 42.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

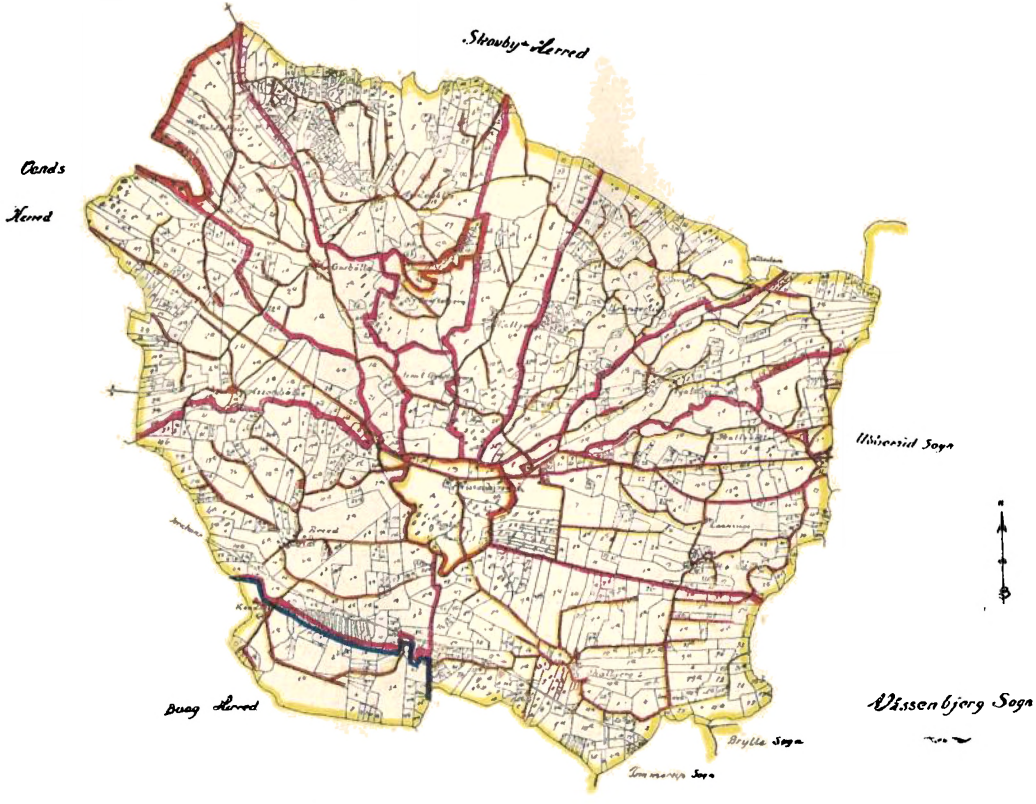

Kopi af et gammelt Parcelkort over Vissenbjerg Sogn i Matrikulkontoret.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1499 tog Prioren der nu hed Peder Andersen Laughævd paa Skoven ved Andebølle.

1498 bevidner Per Thomissen i Kedelstrup, Foged til Vissenbjerg Birketing, at der paa Tinget var skikket! Niels Persson af »Møllegardh«, som fik et Tingvidne af 8 Dannemænd, at beskeden Svend, Symen Basste i Andebølle, pantsatte ham sin Del og Rettighed i den Gaard i »Kolberigh«, som fornævnte Niels Perssen hæver.

1500 tog Prioren Peder Andersen atter Laughævd paa Klosterets 2 Gaarde i Andebølle og 1506 ligeledes paa Jord i Skouby og dens Omegn som Klosteret tilhører.

1500 bevidner Pether Thomissen af Kedelstrup, at Hans Bassy af Gatzbølæ fik et Tingsvidne af 8 Dannemænd, hvoraf de 7 vidnede, at det Leydh, som ligger i Gatzbøl imellem St. Knuds Gaard og Hans Basses Gaard, er kun et »Magledh« og er intet »Odelvej« (Ledh) og bør fornævnte Leedh af Rette at hænge udi »Bydess Krugh«.

1504 blev Kirkedøren i Vissenbjerg Kirke beslagen med en Munkeinscription af store Jernbogstaver, der viser at Olaus Matzen de oppido Ase — is (c. fra Staden Assens) har forfærdiget samme.

1511 køder Michel Finsen i Skalbjerg til Prior Niels Jepsen ved St. Hans K. et Stykke Jord paa Skalbjerg Gade.

1509 udsteder Pædher Symendsen af Brunsrut, siddende i Dommersted paa Vissenbjerg Birketing, sit Vidne, at Hans Basse af Gatzbøl fik et Tingsvidne af 8 Dannemænd om en Gaard i Gatsbøl.

1515 Vissenbjerg Birketingsvidne paa St. Hans K. Prior Mester Michel Laughævd paa Flyngh og andre Jordstykker i Brunsrut og 1528 udtaler tilskikkede Commissærers Vidne, at ingen har Ret til Flyng uden St. Hans Kloster ene.

1521 21. 12. udsteder Kong Chr. II. særskildt Forleningsbrev paa Kronens Gaard Grettebøllegård i Vissenbjerg Sogn til Mathis Jenszøn, paa hans, hans Hustru og deres Børns Levetid mod 1 Td. Smør aarligt.*) Dette er en ret mærkelig Forlening, idet hele Birket jo stadig har været i Bernike Skinkels Efterkommeres Besiddelse og vistnok alt i flere Aar havde været i Eiler Bryskes til Langesøs Værge**), han var

*) Gl. Saml. 2. 2. p. 47.

**) Der foreligger et Mageskiftebrev mellem Eyler Bryske og Kong Hans om en Gaard i »Annebylly i Veszenbierig sogen« og et andet Sted anføres at han ogsaa havde det under Chr. I., med andre Ord har Ejler Bryske faaet det efter Peder Hogenskilds Enke.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

en Søn af Peder Hogenskilds Datter Cecilie Pedersdatter. Eiler Bryske var en ivrig Tilhænger af Chr. II. og blev endog 1523 Høvedsmand i Fyen. Den eneste Forklaring paa denne mærkelige Forlening synes at være den, at Andebølle By har haft mere Jord til Byen end denne skattede og skyldte af og derfor er taget fra Bysmændene og tilfaldet Kronen, der saaledes har faaet Grøftebjerg helt fri. Der foreligger nemlig kort før det her omhandlede Tidspunkt et Par Tingsvidner, som synes at bekræfte denne Antagelse. Det ene siger at »Sandmænd have gjort Markskjel mellem Gadtzbylle og Grefftebylle« og det andet »at Rebsmænd har rebet Grøffthebierigh Mark og Kloster (vel St. Knud) saa meget til som det sig burde efter Loven.«

Ved at betragte vedføjede Bykort over Sogne vil man ogsaa se, at Andebølle er den eneste af de 10 Byer, der ikke naar end til det centrale Kirkegods, men lægger man Grøftebjerg til Andebølle (og i den gl. Matrikel opføres denne Gaard umiddelbart efter denne By, som om den hørte dertil) saa vil man se, at ogsaa denne By naar ind til Centrum!

Man ser af ovenstaaende at Gaardens oprindelige Navn er Grettebøllegaard*), der maaske kommer af greft, Grooning, Grov, Grøftning. Eller med andre Ord det Boel som er grøftet fra det oprindelige, nemlig Andebølle.

Men fra 1521 foreligger ogsaa en Kongl. Quittantz til Per Ebbesen for den af »Wyssenberiig Læn« oppebaaren Landehjælp!«**)

1532 6. 12. nævnes i danske Tegnelser en Thomas Nielszen i Osszembylle (= Assenbølle).

1535 blev Claus Bryske forlenet med Vissenbjerg Birk og 10. 7. udstedes et Følgebrev om at Bønder og Kronetjenere skulde besøge Birketinget.

Den »visse Rente af V. Len var i 1525 = 154 Mark, 7 Tdr. Smør, værdsat til 231 Mark, men i 1574 var den 222 Mark. (Deraf 45½ Mark for 45½ Nætter a 12 Heste) + 6 Tdr. Byg, 68 Tdr. Havre, 11 Tdr. Smør, 5 Svin, 2 Gæs, 4 Høns, 1010 Æg, 48 Pd. Lysegarn og 8 Fornød.

1539 3. 3. fik Anthonius Bryske Brev pro servitio, at måtte indløse Vissenbjerg Birk fra sine Medarvinger for, hvad det staar i Pant for, og siden nyde det, til det afløses ham eller hans Arvinger.

---

*) Muligvis kan Navnet ogsaa være runden af Mandsnavnet »Grettir«.

**) Per ebbeszøn fik quittanciam paa halffandhen twsinde halfftridie hundrede Marck danske och thy skyllingh som hand fornøffuett worre kære naadughe herres scriffuer paa køpnehaffns slott paa regenskapp aff then landskielppe som han vpbor aff Hynsgolls, nesbyhoffds. wyssenberiigr och Rudgardtz leenn. Datum 26. 3. 1521.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1547 27. 3. har Jørgen Gyldenstjerne efter Kgl. Majs. Befaling og Begjæring udlagt Niels Bjelcke og Arvinger igien, som er det Gods hans Fader, Hr. Henrick Knudsen, kjøbte af Kong Hans: nemlig i Skalbierg: »Anders Søfrinssen; der af sin Gaard svarer 1 Fj. Smør og 18 Sk. Erfvitspenge«. Samme Aar hedder det i Tegn. over alle Lande: Anders Jeepszen i Kielstrup och Jesper Olszen i Breden en forschrüfftt tüll Landsdommere wti Fyn, att the haffue berettet for Kong. mt. att sandmendte wti Vissenbjerg birk haffuer, for at the ware wti Marine Matzens gaardtt och ther udlagde nogen gjeldtt, som the mere mett wretthe.

1548 »var skikket paa Kongens Retterting paa Langessø den 3die Søndag efter Paaske og var nærværendes os ælskelige Mesther Michel Nilssen, Sognepræst i Vissenbjerg, Hr. Jens Prangh, Sognepræst i Visslæff och Knutt Tüssen, Herredsfoged i Skoffby herrett.«

1554 6. 1. fik Hr. Michel, Sognepræst i Vissenbjerg, Brev paa Kronens Part af Tienden af V. Sogn, mod aarlig at yde Lensmanden i Odense 8 Ørt. Rug, 8 Ørt. Byg og 8 Ørt. Havre.

1559 4. 2. udgik fra Kolding Befaling til Palle Ulfeld om at tilsige Bønderne i Skoefby Herred til at møde nævnte Dag, den ene Halvdel ved Rugaard, den anden ved Vissenbjerg Kirke, for at modtage Kongens Fadebur og føre det til Odense.

1560 19. 2. fik Anthonius Brev fra Nyborg. Da Kongen venter fremmede til Fastelavn, skal han lade 6 eller 8 Raadyr skyde i Skovene i sit Len (Vissenbjerg) og sende dem hid, saa de i det seneste er her 24. Februar.

1556 skjøder Hans Nielsen af Skouby til St. Hans Kloster en Ager paa Golbjerget i Vissenbjerg Sogn.

1565 18. 6. et Kongl. aabent Brev, hvorved Rigens Kansler Anthonius Bryskes Pant i Vissenbjerg Birk forhøjet med 1000 Dlr.

1565 6. 11. er udsted Pantebrev til Anthonius Bryske til Langesøe, Rigens Kansler, paa 2 Gaarde i Andebølle, 2 Gaarde i Godsbølle, 2 Gaarde i Kuelbierg, 2 Gaarde i Skoufby, 3 Gaarde i Skalbierg og 1 Gaard i Aalemose for 2253 Jochimsdlr., som han har betalt til Josue von Qualen.

Anthonius Bryske døde ugift 11. 7. 1566 paa Langesø som »en fin, agtet Mand «og arvedes af Søsteren Sidsel, men

1567 5. 9. fik Axel Urne, Rigens Kansler, Tilladelse til at indløse Vissenbjerg Birk fra Fru Sitzel Bryske, Eskild Gøges Enke. Men allerede 29. 6. 1568 blev der udstedt Pantebrev til Eyler Bryske, Hofsinde, paa Vissenbjerg Birk, Ulkendrup Mark, 2 Gaarde i Andbol, 2 Gaarde i Gadtzbol, 2 Gaarde i Koulbierg, 2 Gaarde i Skovfby, 3 Gaarde i Skalbierg og 1 Gaard i Aalemose; hvilket Gods Anthonius Bryske tidligere havde i Pant for 4450 Mk. danske og 3253 Dlr., hvormed

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

han har indløst Godset fra Fru Sitzelle Bryske, Eskild Gøges Enke, han skal gøre tilbørlig Tjeneste derfor.

1570 15. 11. Befaling til M. Niels Jespersen, Superintendent i Fyens Stift, at hjælpe Hr. Stii Pedersen, der en Tid har været Præst paa Orlogsskibene, men nu intet har at underholde sig med, med at faa et Kald i Fyens Stift! Brevet har Paategning om at være læst paa Vissenbjerg Sognestævne Søndag efter Kyndelmisse (4. 2.) 1571, hvorfor det har nogen Rimelighed for sig, at Stig Pedersen var her fra Sognet.

1571 6. 8. Aabent Brev om, at Vissenbjerg Sognepræst, der ikke har tilstrækkelig Græsgang til sit Kvæg, maa drive sit Kvæg over hele Vissenbjergs Sogns Grund, saa vidt det kan gøres uden at skade Eng og Korn.*)

1572 findes følgende Brev fra Eyler Bryske: »Kjære Mester Niels, synderlig gode Venn giffuer jeg etter venligen adt viide, adt efftherdi thenne fattige Mand, Hans Anderssen y Breedt hardt (diis wer) for schade kom oc ihielslog een Karll widt Naffn Jesper Perssen og for ne Hans Anderssens egne gardt, then tiid. Jeg hagde Wissenberg sogen wdi Forlening aff Kongl. Matt. saa haffuer handte werrit hoss mig oc stillet mig tilfredtz met loffuen oc wissen for Kongesagen oc haffuer nu sat sig for adt ville met thet snarestte lade siig schryffte oc haffuer therfor ombedit mig, aet handt måtte bekomme myn Schriffuelse tiil ether ther om. Bedendis ether therfore gantze gierne, adt y ville giøre oc udi the maade ansee hans Leylighed, oc for mynn schyldt hjelpe hannem huis ether ther udi muelig er. Jeg viill tiill thienist oc gode kandt verre. Her met ether Gudt befallendes Ex Othense then 16. Januarii Ano 1572.

Vissenbjerg Len er altsaa nu først gledet ud af den Families Varetægt hvori det havde været i opmod 200 Aar, siden Bernike Skinkel i 1392 fik det. Nogen væsentlig hældbringende Betydning synes disse Herrer ikke at have haft for Sognet, man faar nærmest Indtryk af, at det har været som Indtægtskilde, den har sat Pris paa at besidde det.

Nu gik Lenet over til Beate Bilde, Otto Brahes Enke, en kort Tid og saa gled det ind under Odensegaard.

1575 11. 12. Forleningsbrev for Jørgen Marsvin paa St. Hans Kloster i Otthense med det Gods, som laa under Bispegaarden og Næsbyhofuetz Len, samt Stiftets Gods, Vissenbjerg Birk og det Gods, som er indløst og lagt under disse Len i Værge. Han skal gøre Regnskab for al den visse Indtægt af Vissenbjerg Birk og det indløste Gods. Han skal gøre Regnskab for al den uvisse Indtægt, hvoraf han selv maa beholde Halvdelen og have forlods en Del af Gæsteriet.

1577 4. 5. Kvittans til Fru Helleuich Hardenberg, Erik Ro-

*) Dette skal være sket i Anledning af, at Kongen havde overnattet i Fuglevig Præstegaard.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

senkrantz's Enke, paa hendes Regnskab for Indtægt og Udgift af Odensegård og Vissenbjerg Birk fra 1. 5. 1575 til 4. 12. s. A. da Erik Rosenkrantz døde, og for den til St. Catarine Dag (25. 11.) 1575 oppebaarne Landeskat. Hvad hun blev skyldig, har hun dels leveret Jørgen Marsvin til Inventaer, dels betalt Rentemesteren.

1578 5. 6. Til Jørgen Marsvin. Kronens Bønder i Vissenbjerg Birk have i Henhold til nogle gamle Kongebreve nydt nogen Frihed med Skovhugst, indtil det fornylig er bleven dem forbudt, som Kongen kan tænke, fordi de have misbrugt Friheden og forhugget Skovene, og fordi de jordegne Bønder alligevel vilde have lige Olden med Kronen, hvor de støde op til Skovene med deres Korn. Da de nu imidlertid have klaget over, at dens Avl er meget ringe, og at de ikke kunde klare sig, med mindre de maa faa nogen Hjælp af Skovene, skal han frit lade dem faa Ildebrændsel, Bygningstømmer og Gærdsel til deres eget Brug og ansætte Skovfogder til at anvise dem saadant.

1578 5. 6. Til samme. Da de jordegne Bønder i Vissenbjerg Birk, d e r b o i G a a r d s a m m e n, have begæret at komme til at skatte ens, medens hidtil ved Skatteskrivningen en er bleven regnet for Hovedmændene og har været dobbelt Skat og de andre for B r y d e b ø n d e r skal han, selv om en ogsaa efter Skattebrevet regnes for Hovedmanden, paase, at de andre komme til at svare ligesaa meget i Skat som han, hvis hver har lige megen Ejendom.

1578 14. 6. Befaling til Jørgen Marsvin strax at overlevere Ottensegaards Len, Næsbyhofuet Len, Vissenbjerg Birk og det Gods, han har haft i Forsvar dertil, med Inventaer, Jordebøger, Breve, Registre og andet til Corfitz Viffert; Kongen vil istedet forlene ham med Sølnitzbore Slot paa samme Vilkaar, som Jørgen Bilde nu har det, og sender ham hermed Følgebrev til Bønderne og Brev til Jørgen Bilde om at overlevere ham Lenet.

1578 18. 6. Forleningsbrev for Cornitz Viffuert paa Vissenbjerg Birk m. v. saaledes som Jørgen Marsvin og Mouritz Podebusk sidst have haft dem i Værge.

1579 9. 3. Til Absalon Gøge til Løgstued og Lauritz Brockenhus til Bramstrup. Da M i c k e l N i e l s e n til Tøstrup har bevilget Kronen sin Part i sine Fædres Hovedgaard i Hørup i Brusk Herred m. m. til M a g e s k i f t e for 1 Gaard, kaldet K o d e k i i l og 7 Gaarde i B r e e d e i Vissenbjerg Sogn i Baag Herred skulde de inden Midfaste besigte begge Parters Gods og indsende klare Registre derpaa.

1579 13. 4. Til Jacob Ulfeld, Embedsmand paa Dallum Kloster,Corwitz Veffert og Absalon Give. Da Fru Geeske Brockenhus, Erik Bildes Enke, har bevilget Kronen noget Gods til Mageskifte for 1 Gaard i Korsebjerg, 3 Gaarde i Pederstrup, 2 Gaarde i Trøstrup, 1 Mølle, kaldet Rindtz (Ryds) Mølle, 1 Gaard, kaldet

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Greiftebierg i Vissenbjerg Sogn, 1 Gaard i Gadsbølle, 2 Gaarde i Andebølle og 2 Gaarde i Kolbjerg, skulde de med det første besigte begge Parters Gods, udlægge Fru Gieske Fyldest i ovennævnte Gods og, hvis det ikke forslaar, tillige i andet Krongods i Vissenbjerg Birk og indsende klare Registre derpaa.

1579 5. 8. Til Erik Hardenberg og Absalon Gøye, Embedsmænd paa Hagenskov og Dallum Kloster. Da Kongen, der af Fru Gieske Brockenhus, Erik Bildes Enke, har faaet hendes Gods i Koldinghus Len til Mageskifte, har bevilget ved samme Lejlighed tillige at overtage hendes øvrige Gods i Nørrejylland, hvorfor hun skal have Udlag i en Gaard kaldet Grefthebierg, 1 Gaard i Gadsbølle, 2 Gaarde i Andebølle, 2 Gaarde i Kuelbierg, 1 Gaard i Magtenbølle og 2 Gaarde i Skousby (skulde de med det første besigtige begge Parters Gods og indsende klare Registre derpaa.)

1579 1. 9. Følgebrev for Erik Rosenkrantz til Bønderne i Vissenbjerg Birk og alle de Tjenere, som Fru Beate Bilde have under samme Pant, at de herefter skulle svare ham til Othensegaard.

1579 13. 10. (Koldinghus). Til Kronens Bønder i Vissenbjerg Birk. Da Kongen vil blive en Tid lang her i Landet (Jylland), hvorfor det vil være nødvendigt daglig at befordre Kongens Bud og Gods gennem Fyen, og det vil falde Bønderne under Rugaard meget besværligt allene at besørge dette, skulle de, saalænge Kongen bliver her, i Landet, efter nærmere Tilsigelse af Axel Brade, Embedsmand paa Rugaard, holde Holdsvogne og befordre Kongens Bud og Gods lige med Rugaards Tjenere.

1579 1. 11. Til Coruitz Veffert. Da han har berettet, at Bønderne i Vissenbjerg Birk i Anledning af det aabne Brev til dem om at holde Holdsvogne ved Rudgaard have nægtet, at gøre Ægt og Arbejde til Ottensegaard, meddeles ham, at Kongens Brev ikke fritager Bønderne i Vissenbjerg Birk for anden Ægt og Arbejde; Kongen har kun, da Bønderne under Rudgård ikke alene befordrer hans Bud og Gods, befalet Bønderne i Vissenbjerg Birk at holde Holdsvogne lige med Rudgaards Tjenere, men derimod ikke fritaget dem for Ugedagsgerning og sædvanlig Redsel til Ottensegaard; der sendes ham til Forkyndelse et aabent Brev til dem om at være ham lydige.

1579 1. 11. (Skanderborg). Befaling til Kronens Bønder i Vissenbjerg Birk, der hidtil have tilholdt sig større Frihed for Ægt og Arbejde til Ottensegaard end andre Bønder og maaske ville tilholde sig endnu større, siden Kongen nu har paalagt dem at holde Holdsægt medens han er her i Landet (Jylland) om herefter at være Lensmanden paa Ottensegaard lydig, naar han tilsiger dem, og ikke desmindre holde Holdsægt ved Rudgaard, da de ikke ere mere priviligerede end andre

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Tjenere og jordegne Bønder under Ottensegaard og ikke alle paa een Gang holde Holdsægt.

1580 25. 6. Forleningsbrev for Breide Rantzau paa St. Hans Kloster i Ottense med det Gods, som tidligere laa under Bispegaarden i Næsbyhofuet Len og Stifts Gods, Vissenbjerg Birk og det Gods, som er indløst og henlagt under ovennævnte Len efter Coruitz Viffert. Han skal som denne gøre Regnskab for den uvisse Rente og Vissenbjerg Birk og det indløste Gods og for den uvisse Rente, hvoraf han selv maa beholde Halvdelen.

1580 30. 10. Aabent Brev til Sandemændene bl. a. i Vissenbjerg Birk, hvorved den dem tidligere givne Fritagelse for Ægt og Arbejde indskrænkes betydeligt i Anledning af Byggeriet paa Ottensegaard.

1581 22. 3. Til Bønderne i Ottense Herred, hvem de end tjene. Da Kongen har befalet Breide Rantzau at lade en god Vej lave fra Ottensegaard tværs over Ottense Hede til Byen Bulbro, hvor Landevejen, der løber fra Ottense til Vissenbjerg Kirke, »vedtager«, og istandsætter Broerne og de alfare Veje andetsteds i Herredet og siden holde dem i Stand, skulde de efter nærmere Tilsigelse af Breide Rantzau møde med Heste og Vogne og køre Sten, Sand og andet, indtil ovennævnte Veje er færdig, samt efter hans Anvisning hjælpe til med at istandsætte og vedligeholde Broerne og de alfare Veje.

1581 13. 6. Til Breide Randtzov. Lauritz Jespersen i Grefthebergaard har berettet, at han af Jørgen Marsvin da Lensmand paa Ottensegaard, har fæstet Grethebjerggaard, som hans Hustrus første Husbonde Niels Madtzen havde før ham, og givet 100 Dlr. i Indfæstning, men siden er Niels Madtzens Broder mødt med Kong Chr. II. Brev til deres Fader Madtz Jenssen paa, at han og hans Børn maatte beholde Gaarden for 1 Tdr. Smør aarlig Landgilde, og har dermed villet fortrænge ham fra Gaarden, hvilket har ført til en langvarig Trætte, der er endt med, at Gaarden er tildømt Jørgen Madtzen, som saa har udvist Lauritz Jespersen af Gaarden, saaed Sæd over hans Sæd og forfulgt ham med Dele og Lovmaal. Da Lauritz Jespersen imidlertid har fæstet Gaarden af Kongens Lensmand og i Aar ligesaa de foregående Aar har saaet i Jorden, saa det vil være mere end ubilligt, hvis han nu saa uformodet skal af med Gaarden, skal Brede Randtzou være hans Hjemmel til at beholde Gaarden indtil nærmere Kgl. Ordre, forsvare ham mod Jørgen Madtzens Dele og Lovmaal og paa Tinge forbyde denne at befatte sig med Gaarden, da Kongen ikke vil lade ham faa den i Henhold til Kong Chr. II.s Brev.

1581 13. 11. Bendt Knudtzen i Perstrup fritages for Halvdelen af sin Landgilde, saa længe han er Skovfoged over Kronens Skove i Vissenbjerg Birk —.

1582. 8. 7. Forleningsbrev for Erik Løcke til Schoufsgaard paa St. Hans Kloster i Otthense, med det tidligere under Biskop-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

gården og Næsbyhofuet Len liggende Gods, Stiftets Gods, Vissenbjerg Birk og det under Lenene henlagte indløste Gods efter Brede Randtzou; af Vissenbjerg Birk og det indløste Gods forbeholder Kongen sig alt Rug, Byg, Malt, Havre, Bolgalte, Smør, Skattekøer og Penge, medens Resten skal tilfalde Erik Løcke.

1582 13. 11. Aabent Brev, hvorved det forbydes Kirkeværgerne for Vissenbjerg Kirke herefter at befatte sig i nogen Måde med den til Kirken hørende Skov enten ved at sælge Vindfolder deraf eller hugge noget deri, da Skoven er bleven meget ødelagt ved, at dels de selv have hugget deri, dels andre ogsaa have gjort det i deres Navn. Skoven skal bruges til Otthensegaard, og behøves der Tømmer til Kirkens Bygning, skal Lensmanden anvise det.

1583 30. 5. fik Vissenbjerg sin egen Lensmand der boede paa Grøftebjerg til sin Død 1598, idet Kongen paa denne Dag udstedte Livsbrev for Jomfruerne Magdalene og Margrethe Emicksdøttre til Mildinge paa Vissenbjerg Birk uden Afgift. De maa frit bruge Jagten og Skoven og lade Kronens Bønder i Birket faa Ildebrændsel og Bygningstømmer deri til Skellighed.

1583 30. 6. Til Erik Løcke. Paa hans Forespørgsel i Anledning af, at Magdalene og Margrethe Emickdøttre, hvem Kongen har forlenet med Vissenbjerg Birk, have tilholdt sig Præsten og Kirken i Birket, samt Herligheden af Kirkeskoven, skønt disse hidtil have hørt under Lensmanden paa Ottensegaard, meddeles ham, at Kongen kun har forlenet dem med Birket med samme Ret, som de tidligere Lensmænd have haft, hvorefter han skal rette sig.

1583 30. 8. Tilladelse for Jomfruerne Magdalene og Margrethe Emicksdøttre til at tilforhandle sig det jordegne Bøndergods, som maatte blive til Købs i Vissenbjerg Birk, medens de have det i Forlening, og bruge det ligesom det Krongods, de have i Forlening; Godset skal i Henhold til deres Tilbud frit tilfalde Kronen efter deres Død, og i de Skjødebreve, som de faa paa det tilkjøbte Gods, skal udtrykkelig indføres, at Skjødet er udstedt til dem paa Kronens Vegne.

1583 30. 8. Til Erik Løcke. Magdalene og Margarethe Emicksdøttre have klaget over, at han til Otthensegaard vil tilholde sig et Stykke Skov, kaldet Flyg i Vissenbjerg Birk og desuden søger at fravende dem 12 Gaarde i Vissenbjerg, hvilke efter deres Formening strider mod det Brev, de have faaet paa dette Birk. Da Kongen har givet dem Brev paa Vissenbjerg Birk med al Kronens Rettighed deraf, undtagen den gejstlige Jurisdiction, som ikke hører til Birket og ikke gjerne vil have sit Brev fortolket anderledes eller have handlet derimod, befales det ham i alle Maader at rette sig herefter og at efterkomme deres Begæring om at faa en klar Jordebog over Birkets Gods.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1583 13. 9. Til Kansleren Niels Kaas. Kongen har, som han veed, givet Magdalene og Margrethe Emicksdøtre Brev paa Vissenbjerg Birk med al dets rette Tilliggelse; Erik Løcke paa Ottensegaard har derefter hævdet, at nogle Gaarde og et Stykke Skov i Birket ikke hører til dette, men under St. Hans Kloster i Ottense og derfor heller ikke have været bortpantede eller bortforlenede sammen med Birket; til Bekræftelse heraf har han tilsendt Kongen medfølgende Udskrifter af nogle Skjøde og Pantebreve, Lovhævder og andre Breve, hvoraf det efter hans Mening skal fremgaa, at disse Gaarde og Skoven er tilskjødede St. Hans Kloster. Da Kongen kan tænke at Søstrene hertil ville svare, at selv om Godset i Prioren og Munkenes Tid ogsaa har ligget dertil, saa har det, efterat saavel Klosterets Gods som Birkets, hvorefter Sagen vil vedblive at være lige tvivlsom, og da Kongen paa den ene Side nødig vil formindske den Rettighed, som kan tilkomme Søstrene efter hans Brev, men paa den anden Side heller ikke kan indrømme dem mere, end Brevet indeholder, skal Niels Kaas, der nu opholder sig der i Landet, undersøge om det Gods, Erik Løcke vil tilholde sig, har fulgt Birket og om det efter Kongens Brev bør følge Søstrene eller ej, samt tilskrive Kongen sin Betænkning om hvad der er billigt og ret at gøre.

1583 17. 11. Til Erik Løcke. Sidst da han var hos Kongen, traf denne den Aftale med ham, at der skulde udgaa Befaling til nogle gode Mænd om at dømme i Striden mellem ham paa Kronens Vegne og Magdalene og Margrethe Emicksdøtre angaaende nogle Gaarde og et Stykke Skov i Vissenbjerg. Kongen har imidlertid betænkt sig, da han ugjerne vil lade det blive Gjenstand for Trætte, som han maaske har givet bort, for at det ikke skal faa Udseende af, at han søger Udflugter, og da han har forlenet dem med Birket, saaledes som de tidligere Lensmænd havde det, og de to Søstre beraabe sig paa, at de omstridte Gårde, som han mener er tilskjødet Klosteret i Munkenes Tid, siden have fulgt Birket og dem, som have haft det i Pant og Forlening, som Anthonius Bryske, Otto Brahe og Ejller Bryske, hvilket efter hvad der er berettet Kongen ogsaa skal være sandt. Det befales ham derfor at lade Søstrene beholde de omstridte Gaarde, men derimod tilkalde sig Skoven Flyg, da den altid har ligget til St. Hans Kloster og ikke fulgt Birket, naar det har været særskildt forlenet bort.

1584 20. 3. Til Jomfruerne Magdalene og Margrethe Emicksdøtre. Kongen har bragt i Erfaring, at de nu tiltale Bønderne paa 12 Gaarde i Vissenbjerg Birk, som Erik Løcke paa Otthensegaard formente ikke hørte til Birket, men som Kongen alligevel har samtykket i at lade dem beholde, for hvad disse have svaret og gjort til Lensmanden paa Otthensegaard og for den Skovhugst og Oldengjæld, han har haft af dem, medens Trætten stod paa. Kongen beder Dem vel betænke sig heri og lader d e n n e F o r f ø l g n i n g falde, da han ellers vil se sig nød til, først at lade

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Hovedsagen udføre ad Rettens Vej, hvorved det kunde blive tvivlsomt, om de havde nogen Ret til Gaardene.

1585 21. 3. Til Otte Emmicksen. Hans Søster, Jomfru Magdalena Emicksdatter, har klaget over, at han efter deres Søsters (Margrethe) Død er dragen ind paa Kronens Gaard i Vissenbjerg Birk og uden Lov og Ret og deres fælles Venners Nærværelse med Magt har bortført noget af Søsterens Gods, som var tilfalden dem begge i Arv, samt forseglet Kister og Skrin, hvori laa baade hendes og Søsterens Gods. Da hun har anmodet Kongen om Beskyttelse, befales det ham at rette sig selv heri og ikke foretage sig noget med Arven uden paa lovlig vis og efter Lovefrænders og fælles Venners Forhandling, saafremt ikke Kongen skal nødes til at haandhæve Søsteren.

1586 14. 4. Befaling til Kronens Bønder i Vissenbjerg Birk, som Jomfru Magdalene Emicksdatter har i Forlening, om herefter at søge til den nye Mølle ved Grøftebjerg, som hun har ladet opsætte, med det Korn, som de skulde have malet, hvilket en Del af Modvillie har undladt og er draget til andre Møller, skønt nævnte Mølle ligger beleiligt og de der ikke besvares med utilbørlig Told og andet mere end andetsteds. Undlader nogle det herefter ville de blive straffede.

1586 14. 4. Til Absalon Gøge. Da Jomfru Magdalene Emicksdatter har berettet at hendes Broder Otthe Emicksen, som skulde være hendes Lavværge, og andre paaføre hende Trætte og har anmodet om at faa beskikket en af Kongens gode Mænd til at tage sig af hendes Sager og forsvarer hende paa Tinge og andet steds, befales det ham at forsvare hende og hendes Gods og Sager paa Herredsting, Landsting og andetstedts, hvor det gjøres behov og hun anmoder derom, og hjælpe hende til at udføre hendes Ret.

1587 6. 1. Til Kronens Tjenere i Vissenbjerg Birk, som Jomfru Magdalene Emicksdatter nu har i Forlening. Jomfru Magdalene har klaget over, at nogle af dem vægre sig ved at svare sædvanlig Gæsteri af deres Gaarde, saaledes som de have gjort baade i Kongens og Kongens Faders Tid, idet de henholde sig til et Brev, som Kong Chr. II. skal have udgivet. Kongen vil ikke gjerne tillade, at de blive besværede med noget ud over det, som har været sædvanligt i hans og hans Faders Tid, men det forekommer ham sælsomt, at de ved saadan nye Paafund ville unddrage sig for en saadan gammel sædvanlig Rettighed, og han vil ingenlunde tillade det, hvorfor det strængelig befales dem at svare hende samme Gæsteri, som de have svaret de tidligere Lensmænd i Kongens og Kongens Faders Tid, da de ellers ville komme til at staa til Rette ved Recessen.

1587 29. 4. Livsbrev for Jomfru Magdalene Emicksdatter paa en St. Knudtz Klosters Gaard i Giodtzbøl (Gadsbølle) i Bog Herred at bruge under Vissenbjerg Birk og under samme Birkeret uden Afgift.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1587 30. 4. Til Kronens Bønder i Vissenbjerg Birk, som Jomfru Magdalene Emicksdatter har i Forlening. Da Kongen har bragt i Erfaring, at de endnu søge adskillige Paafund med Hensyn til det Gæsteri, som de skulle svare, og uagtet Kongens alvorlige Befaling ikke ville udrede det tilbørligt, fordi der i Befalingen ikke siges, hvormeget hver skal give, befales det dem endnu en Gang strængelig at udrede Gæsteri, saaledes som det er udredet af dem i de tidligere Lensmænds Tid, og saaledes som Jomfru Magdalene af de med Birket modtagne Jordebøger og Registre kan bevise, at de have svaret det til Erik Løcke og de tidligere Lensmænd, da de ellers ville blive straffede uden al Naade.

1588 23. 7. Miss fra Regieringsraadet til Jomfru Magdalene Emicksdatter. Da disse 3 Brevvisere, Niels Knudtzen i Andebøl og Niels Jansen og Hans Lauritzen i Kolbjerg, have klaget over, at hun giør den Hinder paa et Overdrev, kaldet Skaderud, imod en Dom og nogle Ridemandsbreve, som de have derpaa, anmoder Raadet paa den udvalgte Konges Vegne hende om at rette sig selv heri og ikke mod Dom og rette Breve gøre dem Hinder paa noget, som bør følge dem til deres Gaarde, men hellere baade i disse og andre Maader haandhæve dem og lade dem nyde Lov og Ret, saaledes som hendes Forleningsbrev byder.

1588 gav Magdalene Emicksdatter til Grøftebjerg 100 Rdl. til fattige Skolebørn i Odense og 100 Rdl. til fattige Hus-Arme i Odense.

1590 30. 7. Miss. til Erik Hardenberg til Mattrup, Absalon Giøe til Kielstrup, Hans Johansen til Gafnø og Axel Brahe til Elvidt. Kronens Bønder og Tjenere i Vissenbjerg Birk, have ofte fremført forskjellige Klager over Jomfru Magdalene Emicksdatter, der af Kongens Fader have faaet dem i Forlening, i Anledning af forskjellige Besværinger som hun mod Billighed paalægger dem, og de have gientagne faaet Forskrift til hende, desangaaende baade af Kongen og Kongens Fader, men disse Forskrifter have, som de formene noksom at ville bevise, enten slet ikke eller kun i ringe Grad hjulpen den over disse Besværinger. Paa den anden Side have Jomfru Magdalene tidligere erklæret sig herpaa og hævdet, at Bønderne ere ulydige mod hende. For en Gang for alle at faa Ende paa disse Klager og Overløb af begge Parter og faa bestemt fastsat, hvorledes begge Parter skulde forholde sig overfor hinanden, befales det ovennævnte 4 Mænd med det første paa belejlig Tid og Sted, at indstævne Jomfru Magdalene og alle Bønderne i Rette for sig, nøje undersøge de giensidige Klager og de Breve og den Besked, de have mod hinanden, ligesom i hvilke Punkter Bønderne klage over, at de nu besværes mere end fra Arilds Tid sædvanligt, og hvad Forleningsbrevet paalægger hende, og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

siden tilvejebringe en bestemt og bestandig Ordning mellem dem, hvorefter begge Parter siden altid kunne have sig at rette. De skulde give deres mindelige Afgørelse eller retlige Kendelse beskreven under deres Signeter. Det befales Jomfru Magdalene og Bønderne at møde for ovennævnte gode Mænd, naar de tilsiges, med deres Breve og Beviser og at lide og undgælde hvad Lov og Ret er.

1591 9. 2. Miss. til Absalon Giøe og Axel Brahe. Da Kongen paa den sidste Herredag i Kolding er bleven overløben med mange Klager fra Kronens Tjenere i Vissenbjerg Birk over Jomfru Magdalene Emicksdatter til Grøftebjerg, som har nævnte Birk i Forlening, har han ladet aaben Befaling udgaa (30. 7. 1590) til dem og andre Raader og gode Mænd om enten at forlige de stridende Parter i Mindelighed eller dømme dem imellem. Da jeg imidlertid stadig besværes med idelige Klager fra Bønderne og ikke ved om disse Klager i Henhold til ovennævnte Befaling har været i Rette for dem, saa han derefter kan give nogen rigtig Besked paa de hoslagde Klager, befales det dem, saafremt disse Klager ikke allerede have været i Rette for dem, da at stævne dem, i Rette for sig og enten forlige Parterne i Mindelighed eller dømme dem imellem, saafremt de da bør dømmes i disse Sager. Hvis en Sag allerede har været i Rette for dem, men Parterne ikke vilde lade sig nøje med deres Bilæggelse eller Dom, skulde de med det allerførste tilskrive Regieringsraadet al Besked, saa det derefter kan give Klagerne tilbørlig Besked, hvis de yderligere henvende sig til Kongen.

1591 23. 3. Miss. Til de samme 4 Mænd. Da Kongen, der for nogen Tid siden lod udgaa aaben Befaling til dem om at dømme i Stridigheder mellem Magdalene Emicksdatter og Kronens Bønder i Vissenbierg Birk, har bragt i Erfaring, at der endnu er nogle Sager, som de ikke have dømt i, skulle de paany forsamles paa belejligt Tid og Sted, stævne begge Parter i Rette for sig og siden uden videre Opsættelse dømme dem imellem, i alle Sager, saa Kongen kan blive fri for videre Overløben.

1591 6. 7. Miss. til Jomfru Magdalene Emicksdatter. Menige Bønder i Vissenbjerg Birk, have paany klaget over, at de i adskillige Maader besværes af hende, og at hun ikke vil efterkomme de af Kongens Raader og gode Mænd i Henhold til Kongens Befaling mellem hende og dem afsagde Domme. Skønt Kongen, der nogle Gange tidligere har skrevet til hende om at afholde sig fra saadant, heraf ser, at hans Paamindelse ikke agtes ret meget af hende, endsige efterkommes, befales det hende dog endnu en Gang bestemt at rette sig selv heri og ikke mod Billighed og de afsagde Domme besvære eller forurette Bønderne, da Kongen ellers vil se sig nødsaget til at gribe til Midler hvorved han kan standse saadant og en Gang for alle blive fri for disse mangfoldige Klager og Overløb.

Magdalene Emmiksdatter (Datter af Anders Emmiksen til

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Stensgaard og Agnete Jacobsdatter Reventlow) synes at have haft megen Besvær med at styre sit lille Len i Vissenbjerg, men nogen ungdommelig Kurage maa der have været i hende, thi hun veg ikke tilbage for i Aaret 1591, da hun var over 70 Aar, at lade sig vie til den kun 30 Aar gl. Erik Bille til Kjærsgaard, som hun havde bedaaret. Han opslog nu sit Poulun paa Grøftebjerg hvor han optræder paa sin aldrende Kones Vegne.

1593 23. 10. Miss. til Erik Bille til Kjærsgaard om at lade Knud Hansen i Sundsled beholde den Arv, der er tilfalden ham efter hans afdøde Fader, og ikke forurette ham eller nogen af de Bønder i Vissenbjerg Birk, som hans Hustru (Magdalene Emmiksen) har Livsbrev paa.

1594 5. 3. Aabent Brev om, at Hr. Anders Lauritzen Sognepræst til Vissenbjerg Kirke og Niels Pedersen i Brede, Kirkeværge have berettet, at der til Vissenbjerg Kirke ligger en Skov, hvoraf Kirken altid har nydt den Fordel, der kunde falde ved Salg af Vindfælder, ved Oldengæld eller andet, saaledes som et for nogle Aar siden udgået Tingvidne viser. Da de derhos have begæret at Skoven fremdeles maa blive ved Kirken, bevilger Kongen herved, at Skoven indtil videre maa blive ved Kirken, saa denne maa nyde hvad Vindfælder, Oldengæld og andet der falder.

1594 11. 3. Miss. til Erik Bille. Da nogle af Kronens Bønder i Vissenbjerg Birk, som hans Hustru er forlenet med, ere bleven gjorte nederfældige paa Landstinget for en Sag, anmodes han om for Kongens Forbøns Skyld at tage et lideligt Faldsmaal af dem og give dem Bevis for, at de have stillet ham tilfreds og aftinget hos ham, saa Kongen siden efter deres Begæring kan give dem Oprejsning igen.

1594 1. 5. Aabent Brev til Kronens Bønder under Odensegård, Rugaard, St. Knuds Kloster og Dallum Kloster, der bo nærmest omkring Vissenbjerg Birk. Da Kongen har bragt i Erfaring, at Vejen mellem Odense og Middelfart, der gaar gennem Vissenbjerg Birk og strækker sig fra Uberud Skov næsten til Vissenbjerg Kirke, er meget ond, saa man om Vinteren og i daarligt Vejr vanskeligt kan komme frem der, og da de tidligere gentagne Påbud om at gøre Vejen istand ikke ere blevne efterkomne, har Kongen nu givet Axel Brahe, Embedsmand paa Odensegård, Ordre til med det allerførste at begynde paa Vejens Istandsættelse. Det befales derefter strængelig dem alle at møde med Heste og Vogne, naar Axel Brahe, eller hans Fuldmægtig tilsige dem, og hjælpe til med at køre Sten, Sand, Jord og andet, som behøves til Vejens Istandsættelse, saa den kan blive gjort istand inden Høst. De der vise sig ulydige, ville blive straffede uden al Naade.

1594 8. 5. Opreisningsbrev for Oluf Jørgensen, Lauritz Andersen og Rasmus Andersen i Keilstrup, Matz Mortensen og Hans Ottesen i Skalbjærg,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Sandemænd i Vissenbjerg Birk, der for nogen Tid siden paa Fyenbo Landsting ere blevne fældede for deres Ed og Tov, som de for nogen Tid siden have svoret og gjort paa Vissenbjerg Birketing og hvorved de have svoret Niels Lauritzen i Heeboe, forhen Skriver paa Vissenbjerg Birketing, fri for Vold tvertimod hans egen Forpligtelse efter Tingsvidner Lydelse; de have nu optinget og tilfredsstillet Erik Bilde til Kjærsgaard, der har forfulgt Sagen, for denne Sag.

1594 10. 11. Miss. til Erik Bilde til Kjærsgaard. Disse 2 Brevvisere, Hans Pedersen og Anders Lauritzen i Kielstrup i Vissenbjerg Birk, Kronens Tjenere have berettet, at de for nogen Tid siden selv ottende ere blevne fældede paa Fyenbo Landting og nu forfølges paa deres Boslod uden at kunne faa Oprejsning, skønt deres Medbrødre have faaet det. Det befales ham at rette sig selv heri, lade alle 8 nyde én Ret og uden al Forhaling lade de 2 ovennævnte optinge til ham for Sagen, saa de derefter kunde søge Kongens Oprejsningsbrev, saafremt Kongen ikke skal se sig foranlediget til at give dem Oprejsning ham aldeles uadspurgt.

1594 5. 12. Aabent Brev til Absalon Giøe og Axel Brahe, Embedsmænd paa Dallund Kloster og Odensegaard. Denne Brevviser Jørgen Hansen i Vissenbjerg Sogn har nu ligesom to Gange tidligere, beklaget sig over, at Erik Bilde til Kjærsgaard har ladet ham forfølge med adskillige Lovmaal og nu endelig forhvervet Udvisning over ham, at han skal rømme sin Gaard, ligesom han ogsaa i andre Maader er bleven forurettet af Erik Bilde, saaledes som han mundtlig nærmere har berettet dem. For at Kongen en Gang for alle kan blive fri for hans mangfoldige Klager og faa at vide, hvem der har Ret, skulde de ved første Lejlighed indstævne Erik Bilde og Jørgen Hansen i Rette for sig, nøje undersøge Striden mellem dem, afsige Dom om, hvem af dem der har Uret give Dommen beskreven under deres Signeter og indsende nøjagtig Genpart deraf til Kancelliet, for at Kongen derefter kan forordne hvad kristeligt og Ret kan være.

1595 18. 7. Oprejsningsbrev for Hans Pedersen og Anders Lauritzen i Kielstrup, Sandemænd i Vissenbjerg Birk, der for nogen Tid siden paa Fyenbo Landsting ere blevne fældede for deres Ed og Tov paa Vissenbjerg Birketing, hvorved de have svoret Niels Lauritzen Skriver i Heebo fri for Vold tvertimod hans egen Forpligtelse efter Tingsvidners Lydelse, de have nu stillet Erik Bilde tilfreds i Sagen.

En meget omfattende og indviklet Retssag fra Vissenbjerg i Aarene 1594—95 mellem Lensmanden Erik Bilde og bl. a. 8 Sandemænd fra Sognet, af hvilke dog kun en enkelt nævnes ved Navn; Sagen fik sin foreløbige Afslutning ved Kongens Rettertingsdom af 28. 3. 1595, i hvilken det hedder: ». . . for os var

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

skikket os elskelige Erik Bilde*) til Grøffthebierge, Vor Mand og Tjener, hans visse Bud (Mogens Christensen) paa den ene og havde med vor og Rigens Stefning for Os udi Rette stefnet Hans Persen i Kiellstrup paa den anden, for at han skulde udlægge og fyldiggjøre forne Erik Bilde en Feldings-Dom, han til Fyensbo-Landsting var overgangen, for at han med sine Medbrødre 8 Sandemænd**) havde »quitt suoritt Niels Skriffuere i Hiebo for Wolldt« imod hans egen Forplict og Tingsvidners Lydelse, dateret Fynbo Landsting 23. 2. 1594.«

Det korte Indhold af Rettertingsdommen gik ud paa at Tingskriveren, Niels Skriver, som var sagsøgt for ikke at ville udlevere Tingbøger, Domme og Breve, frifindes af Sandemænd for Vold, men Landstinget dømmer først, at Sandemændenes Tog skulde være magtesløst, og afsiger siden »Fældingsdom« over Sandemændene, fordi Skriveren selv havde forpligtet sig til at dømmes for Vold, dersom han ikke til en vis Tid bragte Documenterne tilstede, hvilket ikke var sket. En af dem, hvis Documenter var forkomne, forfølger nu en af Sandemændene, efterat han har ladet sig aftinge af de øvrige for deres Boeslod, for Rigens Ret til at betale Falsmaal og forbryde sin Boelslod, hvortil han ogsaa dømmes, saaledes, at dersom han ikke fyldesgjorde Dommen, skulde Forfylgningen nyde videre Fremme.

1596 19. 5. Miss. til Christoffer Valkendorf og Erik Hardenberg. Hoslagd sendes en Supplikats fra Mette Andersis i Gadsbølle i Vissenbjerg Birk, hvori hun klager over, at Erik Bilde kort Tid efter hendes Husbonds Død har udvist hende af Gaarden, har ladet hende fordele for en ringe Sum Penge, som hun efter hendes Formening ikke skylder ham, og ogsaa i andre Maader forurettet hende. Det befales dem med det allerførste at indstævne Erik Bilde og den Kvinde i Rette for sig, nøje undersøge Sagen og enten forlige dem eller skille dem ad ved Dom. De skulde give deres Afgørelse beskreven.

1598 26. 1. Miss. til Erik Bilde om at have flittig Tilsyn med Dronningens Traktation og Logering i hendes Natteleje, bestille Færger og Vogn til at fremføre hende til de forordnede Steder, og han skal give Bønderne i Vissenbjerg Birk Ordre til at møde med deres Heste og Vogne halvvejs mellem Middelfart og Odense for at hjælpe til med at fremføre Dronningens Tjenere og Gods.

1598 28. 3. Miss. til Erik Bilde om at give Bønderne i Vissenbjerg Birk Ordre til at møde med Heste og Vogne den 4. April ved St. Knuds Sten for at føre Kongens Følge og

*) F. 1561, † 26. Jan. 1641 paa Kjærsgaard.

**) Disse 8 Sandemænd synes alle at have været fra Vissenbjerg og hørt til E. Bildes Len, idet denne forud har ladet sig aftinge med de øvrige 7 kun ikke med Hans Persen.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Gods til Odense. Han skal passe paa, at kun de faa Vogne, der have Kongens Pasbrev eller staar paa Vognsædelen.

1598 3. 4. døde Magdalene Emmiksen paa Grøftebjerg, og dermed var Erik Billes Hverv forbi som Bestyrer af Lenet for sin Hustru. Allerede Dagen efter er der udstedt Følgebrev for Carl Bryske til Bønderne i Vissenbjerg Birk og

1598 6. 4. Miss. til Predbiørn Bild og Lauge Urne om at besigte Skovene og Bygningerne i Vissenbjerg Birk, levere Carl Bryske det Inventarium, der bør overleveres, og give alt beskrevet under deres Signeter.

1598 29. 6. er udsted Forleningsbrev, fra 1ste Maj 1598 at regne for Carl Bryske til Margaard paa Vissenbjerg Birk med de dertil liggende Bønder. Han skal i aarlig Afgift af den visse Indkomst svare 250 Dlr. uden al Afkortning og paa egen Bekostning levere dem paa Kjøbenhavns Slot. Han maa selv beholde Tiendeparten af den uvisse Indkomst. Hermed er Lenet kommen over i den gamle Familie igen, hvor det dog kun blev en kort Tid, til 1602, da det blev lagt under Rugaard.

1598 2. 10. Miss. til Erik Bilde til Kjærsgaard om at levere Carl Bryske en klar Jordebog over Vissenbjerg Birks Gods og Indkomst, som hans afdøde Hustru var forlenet med, og ligesaa de Breve, baade Kongebreve og andre, som maatte angaa Vissenbjerg Birk og de dertil liggende Tjenere, og som han maatte have i sin Forvaring. Endvidere skal han levere Carl Bryske de Tingbøger, der i hans Hustrus og hans Tid er udgaaede paa Birketinget, for at de siden, som sædvanlig, kunne blive indlagte i Landekisten.

1599 22. 3. Miss til Eiler Qvitzov angaaende en Sag mellem to Bønder i Vissenbjerg Birk om en Eg, som skal være hugget paa et Aasted ved S t e n l e n d e, og om nogen Ejendom og Skov ved Grøftebjerg Mose. Da der er ført Syn og Vidnesbyrd paa begge Sider imod hinanden og han derfor har besværet sig ved at dømme i Sagen, med mindre Aastederne blive tagne i Besigtigelse af gode Mænd, befales det ham af Landstinges at udgive en Landstingsgranskning til nogle uvildige Bønder, at de skulde begive sig paa Aastederne og undersøge, paa hvis Grund Træet er hugget.

1599 29. 3. Miss. til Carl Bryske om at lade de Huse, der staar paa Grøftebjerg, nedbryde og flytte hen*) paa Rugaard, hvor han igen skal lade dem opsætte med saa ringe Bekostning som muligt. Bekostningen skal han føre til Udgift i Regnskabet. Han skal sørge for, at der igen bliver sat Bønder paa Grøftebjerg og lade dem sætte for en passende Landgilde.

1602 15. 4. Oprejsningsbrev for 7 Sandemænd i Skoufby

*) De Huse der her er Tale om kan selvfølgelig ikke være selve Gaarden Grøftebjerg men Huse til Køreheste do. Vogne og Tjenerskab, som nu vare unyttige da Gaarden atter skal drives og beboes af Bønder.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Herred, der for nogen Tid siden af Forseelse have svoret Søren Andersen i Grøftebjerg Hærværk overfor nogle hans Giærninger og Bedrifter, og for dennem deres Forseelse ere blevne dømte nederfældige. De have nu stillet baade deres Lensmand paa Kongens Vegne og Sagvolderen tilfreds.

1602 19. 4. Forleningsbrev, fra 1. Maj 1602 at regne, for Eiler Quitzov til Lykkesholm paa Rugaard Len og Vissenbjerg Birk.

1602 16. 7. Miss. til Lauge Urne til Sellebjerg. Carl Bryske til Margaard har berettet, at der er Trætte mellem ham og Kronens Tjener Lauritz Ibsen i Gadsbølle, der har været Skovfoged, medens Carl Bryske var forlenet med Vissenbjerg Birk, angaaende nogen Skov, som er bleven hugget uden Carl Bryskes Vidende, hvilket Lauritz Ibsen har fordulgt. Det befales Lauge Urne at sidde i Landsdommers Sted og dømme denne Sag, da Landsdommer Eiller Qvitzov besværer sig ved at dømme i den, fordi han selv har Bonden i Forsvar og skal svare for denne.

1609 19. 9. Miss. til Jørgen Brockenhus. Kongen har bragt i Erfaring, at Kirkeværgerne for Vissenbjerg Kirke for nogen Tid siden have erhvervet kongelig Tilladelse til at sælge Vindfælder og fornede Træer af Kirkens Skove til Fordel for Kirken, og at det kan formodes, at denne Kongens Bevilling skal blive misbrugt, saa Kirkeskoven med Tiden skulle blive forhugget til Upligt. Det befales ham i den Anledning, at kræve det kongelige Brev tilbage fra Kirkeværgerne, indsende det til Kancelliet og siden give Kirkeværgerne alvorligt Tilkald om herefter intet at lade hugge i Skoven og sælge, medmindre det bliver udvist dem af ham, som Provst eller af hans Fuldmægtig, dog skal ogsaa i saa Tilfælde alt hvad der sælges af Vissenbjerg Kirkes Skove føres til Indtægt for Kirken.

1610 26. 5. Aabent Brev, hvorved Kongen stadfæster et paa Koldinghus Hellig Tre Kongersdag 1554 af Kongens Farfader udgivet Brev om, at Sognepræsten i Vissenbjerg M. Michel og hans Efterfølgere aarlig maa oppebære Kronens Part af Tienden af Vissenbjerg Sogn mod aarligt at svare Lensmanden paa Odensegaard 8 Ørt. Rug, 8 Ørt Byg og 8 Ørt. Havre.

I Anmærkningen til dette Brev er skreven: »Dette Bref, fordi det underfundeligen oc met vrang beritning af Presten var forhvervet, leveret hand det udi Canzeliet igen, oc blef casseret. C. Früsz eg. hand.«

1610 12. 10. Miss. til M. Hans Knudsen, Superintendent i Fyen Stift. Hr. Lauritz i Fullevig, Sognepræst i Vissenbjerg, har for kort Tid siden erhvervet Kongens Stadfæstelse paa et af Kongens Farfader udgivet Brev om, at Sognepræsten i Vissenbjerg til sin Underholdning maa oppebære Kronens Part af Tienden af Vessenbjerg Sogn. Da Kongen imidlertid nu har bragt i Erfaring, at nævnte Tiende for rum Tid siden ved Kon-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

gens Faders Fundatz er henlagt til Underhold for de 4 Skolehørere i Odense, tilbagekalder Kongen herved den ovennævnte Stadfæstelse, da den er erhvervet ved vrang Undervisning. M. Hans skal kræve den tilbage af Hr. Lauritz, indsende den til Kancelliet og sørge for, at de 4 Hørere fremdeles beholder Tienden.

1613 indstævnede Svante Bauer til Frøbjerggaard en Dom 1610 blev tildømt Præsten i Vissenbjerg, uagtet de i 1573 vare tildømte hans Forældre Gustav Bauer og Hustru, og nu atter tildømtes Svante Bauer.

1614 2. 5. Forleningsbrev fra 1. 5. 1614 at regne for Jørgen Brahe til Hvedholm paa Rugaards Len og Vissenbjerg Birk. Han skal svare 450 enkelte Dlr. i aarlig Afgift af den visse Indkomst. Han maa selv beholde al Avl, Affødning og anden Fordel, der kan falde paa Ladegaarden, og selv oppebære Tiendeparten af den uvisse Indkomst. Han skal tjene Riget med 2 gerustne Heste.

1614 4. 10. Oprejsningsbrev for L a u r i t z I b s e n i Gadtsbølle, der for nogen Tid siden er bleven gjort nederfældig for et Træ, som var afhugget, fordi han ikke vilde sige, paa hvis Maal det var. Han har nu stillet Kongen tilfreds for den Sag.

1615 blev der udtaget fra Vissenbjerg Birk 7 Selvejer-Bønder til Chr. IV. første staaende Armé, men slet ingen Fæstere. Til Sammenligning kan tjene at hele Skovby Herred kun stillede 3, medens Baag Herred maatte afgive 30 Mænd.

1616 26. 3. Forleningsbrev fra 1. 5. 1616 at regne for Marcus Bilde til Hvedholm paa Rugaard og Vissenbjerg Birk. Han skal svare 450 gode enkelte Rigsdlr. i aarlig Afgift af den visse Indkomst uden anden Afkortning end Landgilden af de til Soldater udskrevne Bønders Gaarde, da disse have deres Gaarde kvit og frit, hvilket ialt beløber sig til 60 Rdl. 3 Sk. danske, anslaaet i Penge. Han maa oppebære Tiendedelen af den uvisse Indkomst og skal tjene Riget med 2 gerustne Heste.

1618 3. 4. Miss. til Marqvord Bilde. Da Kongen vil have en Salpeterlade opsat i hans Len, skal han lade en saadan opsætte paa det Sted i Vissenbjerg Birk, som kaldes B ø g e b j e r g, bygget paa samme Maner som Salpeterladen i Vordingborg Len, men 20 Favne længere. Henimod den Tid da han har den færdig, skal han melde det til Kongen, for at Kongen kan træffe videre Anordning om, hvilke Lens Bønder der skal fremføre Salpeterjord og Materie dertil, og kan forordne en Salpetersyder did. Bekostningen derved skal han føre til Udgift i sit Regnskab.

1620 1. 4. Miss. til Marqvord Bilde. Da Kongen har bragt i Erfaring, at den for rum Tid siden til ham udgaaede Befaling om at opsætte en Salpeterlade i Vissenbjerg Birk, endnu ikke er bleven efterkommet, befales det ham herved strax at lade Salpeterladen forfærdige efter Kongens tidligere Befaling saa den kan komme i Brug i Sommer.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1624 var der af Kgl. Tjenere til Rugaard i Vissenbjerg Sogn i Skalbjerg 10 Mænd, i Bred 3, Assenbølle 3, foruden »Hr. Lauritzes Gaard«, Godsbølle 3, Andebølle 5, Kodbjerg 5, Brønshodt 2, Schoffsbye 2, Kielstrup 4 Schallebøl 3, Grøfftebierig 1, og Magtenbøl 1, der alle svarer hver 3 Rixdlr. og endvidere var 8 i sidstnævnte By som kun svarer 1½ Rixdlr.

1653 20. 1. Pantsættes en Gaard i Skalbjerg som Anders Nielsen påboer.

1655 10. 11. Pantsætter Fru Lene Bernikov til Tølløse til det alm. Hospital i Odense bl. a. en Gaard i Andebølle som Niels Frandzen påboer, som skylder aarlig 2 Otting Smør og som har Skov til 48 Svins Olden.

I Aaret 1657 udbrød Krigen med Sverrige, der kom til at svie overordentlig haardt til hele Danmark og haardt er det ogsaa gaaet ud over Vissenbjerg Sogn; men helt i Enkelthederne kan man ikke komme nu bl. a. fordi de gl. Kirkebøger er brændt med Præstegaarden, men ad andre Veje kan Ulykken dog i nogen Maade følges og først vil jeg da meddele, hvad den bekjendte Historiker Vedel Simonsen skriver derom i sin efterladte Optegnelser:

»Da Hovedlandevejen gaaer gjennem Vissenbjerg Sogn, er det sikkert bleven haardt medtaget under Krigen. I Skalbjerg skal man saaledes ofte ved Gulves Omlægning have funden Levninger af brændt Tømmer, som stedse tilskrives Svenskernes Ødelæggelse. Ogsaa her flygtede de fleste Kvinder bort ved Fjerndernes Ankomst. Det fortælles, at da disse kom til Vissenbjerg, var det paa en Søndag, men de droge forbi Kirken ned til Skalbjerg. I den forreste Gaard (1830 Jørgen Greves Gaard), ved det saakaldte Ageled, bemærkedes deres Ankomst, og alle flygtede da fra Gaarden, undtagen en gammel Kone. Dennes Datter var ung Kone i Gaarden og højt frugtsommelig; hun flygter til Peirup i Orte Sogn, hvor hun fødte sit Barn i en Bageovn, og Moderen sendte hende af og til, naar Lejlighed gaves, lidt Føde fra Skalbjerg. De fleste af Beboerne maatte derimod flygte ud i Sneen, og mange af dem maatte ile med at bore sig ned i Driverne, saa Kvinderne ikke engang kunde faa Tid til at faa deres Klæder ned omkring sig, men med den bare Krop maatte tø sig Huller i Sneen og derhos ligge ganske stille og ikke røre sig af Stedet for ikke at opdages af de forbiriddende Svenskere. Præstekonen, som ogsaa var frugtsommelig, maatte flygte ud i Skoven, hvor hun fødte 2 Børn. En anden Familie derfra Sognet, som ligeledes var taget ud i Sneen for at søge Skjul, kom tilsidst i saa stor Mangel paa Føde, at den maatte arbejde sig ned gennem Sneen til Jorden, for ved Hjælp af Knive at opgrave Surkaalsrødder (vilde Marksyrer) og dermed opholde Livet. En anden Gang havde den samme Familie vovet sig hjem til sin Gaard og i Svenskernes Fraværelse faaet 3 Skp. Backmel i Ovnen for at bage Brød deraf, men i det samme kom

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

de Svenske tilbage, og de stakkels forhungrede maatte saaledes lade deres Barkbrød tilbage og igjen søge til Surkaalen under Sneen. En Kone fra Rold, som ogsaa var flygtet ud i Marken med 2 Børn og gemt sig i en Snedrive, maatte tilsidst forlade sit Skjul for at finde nogen Føde, som hun ogsaa bogstavelig fandt paa Landevejen ved Gribsvad, hvor de Svenske havde tabt 2 Brød fra en af deres Brødvogne. En Kone fra en Gaard i Skalbjerg, som 1830 tilhørte Peter Thorsen, maatte ogsaa flygte bort og skjule sig i et afsides liggende Uføre, kaldet Skalbjerg Hømose; her fødte hun en Søn, J e p p e, i en Snedrive paa en Holm i Uføret, som endnu kaldes »Jeppes Holm«. Af de faa Mandfolk, som blev tilbage, blev en Del af Fjenden presset til Soldater, saaledes en Mand i Andebølle ved Navn A n d e r s P e d e r s e n (boende i den 1830 Peter Brandt tilhørende Gaard). Han blev flere Gange taget, engang ligefra Ploven, men var heldig nok hver Gang at undløbe og komme til sin Gaard igen. Andre blev formelig holdt i Arrest, f. Ex. en Gaardmand, der var forlovet med en ung Pige; da Svenskerne selv godt kunde lide Pigen, indespærrede de hendes Kjæreste i et Kammer i hans egen Gaard, hvor han sikkert var sultet ihjel, om ikke hans 14aarige Søsterdatter, der var Legekammerat med nogle svenske Børn og godt lidt af deres Forældre, havde fundet Lejlighed til at forsyne ham med det nødvendigste. Andre satte sig derimod, saa godt de kunde, til Modværge.Saaledes fortælles det, at Beboerne i en Gaard i Skalbjerg dræbte de første Svenske, som kom til Byen, men at disse før de døde, havde faaet Lejlighed til at give deres Kammerater Signal med deres Piber, og at Gaarden derfor snart efter blev omringet, saa at Beboerne med Nød og Næppe undgik Fjendens Kugler. En Gaardmand i Skovsbye, bekjendt for sin ualmindelige Styrke, og sit Mod, og som af Hjærtet hadede enhver Svensker, overfaldt Fjenderne, naar de kun kom 5 a 6 ad Gangen, og dræbte dem ved Hjælp af sit Tyende; kom der flere paa een Gang, gemte han sig, hvor han bedst kunde. Ja, det fortælles endog, at en Del af Sognebeboerne skulde have rottet sig sammen, bevæbnet sig med lange Stænger, hvorpaa deres Leer vare anbragte, og saaledes have anfaldet og overvundet et svensk Parti, og at fra den Tid have de Vissenbjerg Mænd villet regnes for tappere og bedre Folk end de andre Fyenboere, og langt ned mod vor Tid kaldes de med Hædersnavnet Vissenbjerg Ryttere. Som et Bevis paa, at Sagnene ikke meget overdrive Fjendens Haardhed i dette Sogn, kan anføres at der i 1664 i Følge den gamle Matrikel, endnu henlaa som øde og ubeboede 15 Gårde og 17 Huse.

At Fjenden til Gengæld maa have haft Respect for Vissenbjerg Folkene, fremgaar af forskellige Sagn.

Saaledes fortælles det, at engang, da et svensk Regiment Dragoner drog gennem den for sin farlige Skov bekendte Vissenbjerggyde ad Odense til, blev Obersten som red i Spidsen,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ihjelskudt af en i Skoven lurende Bonde fra Kjelstrup der i Sognet. Nogle Dragoner sprang strax af Hestene, kastede Liget i en Sæk tværs over Sadelen og uden at søge efter Drabsmanden, rede de alle hurtigst muligt bort. Ligeledes fortælles det, at Svenskerne havde bange Anelser om Udfaldet af Krigen, saa at man ofte hørte dem sige: »Gid vi vare vel ude af denne forbandede Hundeklemme«, og at en Officer, som var indkvarteret i Gadsbølle engang paa Hjemkørselen fra Odense i en maaneklar Nat længe sad og stirrede paa de to eneste Skyer, der var paa Himlen, hvoraf den ene var mørk og blålig (de svenske Farver) og den anden lys og rødlig (de danske Farver). Da han omsider saa den drive mod hinanden og den rødlige tildækkede den blaalige, udbrød han: »Gud naade vort arme Folk! Vi kommer aldrig lykkelig ud af dette forbandede Land.«

Ligesom andre Steder blev der ogsaa i Vissenbjerg enkelte Svenskere tilbage efter Slaget ved Nyborg, og om en af disse, hvis Efterkommere boede i Bred, fortælles det, at han, som var Sergent i den svenske Arme, engang var med paa et Sted, hvor der plyndredes, men da en af hans Kammerater stak sin Kaarde gennem et lille Barn, blev han derover saa forbitret, at han paa Øjeblikket hug Voldsmanden ned.

Om vore fremmede Hjælpetropper, Polakker, Ungarer, Tyrker og Tartarer, fortalte Johanne Jydens, der i Svenskekrigen boede i Kolbjerg og var en saakaldt »klog Kone« til sine Børn og Børnebørn, at disse fremmede Krigsfolk i meget afveg for Fyens Landsting angaaende 9 Agre ved Skalbjerg, som fra os, saavel i Levemaade som i Udseende og øvrige Egenskaber. De toge saaledes til Takke med, hvad det skulde være, til deres Maaltider, og spiste f. Ex. Hunde, Katte, Snoge, Frøer etc. og det uden nogen forudgaaende Kogning, Stegning eller anden Tilberedelse; de havde en saa fin Lugtesands, at de kunde »opsnuse«, hvor noget var nedgravet. Saaledes var der i den Gaard, hvor Konen boede, i et Korngulv nedgravet en Kiste med noget tørret Rug i, og dette satte strax fra første Øjeblik deres Lugtenerver i Bevægelse. Da Kisten imidlertid stod dybt nede i Jorden, kunde de ikke rigtig komme under Vejr med, hvor den stod, men maatte efter megen frugtesløs Løben ud og ind og Snusen højt og lavt baade i og udenfor Huset tilsidst opgive deres Søgen. Denne Kiste blev siden omdannet til et Bord, der endnu omkr. 1830 fandtes i den Hans Rasmussen tilhørende Gaard i Kolbjerg tillige med en gammel Kaarde med et smukt indarbejdet Jernhefte samt Pistolhylstre og et Bidsel med 2 runde Messingplader. (De sidste dog yngre end fra Svenskekrigen, da de bare Fr. IV. Navnetræk).«

I Rigsarkivet findes en Mandtalsliste, der ogsaa omfatter Vissenbjerg Sogn og den angiver i 1660 Sognets Befolkning til kun at være 34 Familier, der tilsammen kun havde 90 Personer. Dette kan umuligt være rigtigt, og flere af Byerne, saale-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

des Assenbølle, Andebølle, Skallebølle, Skovsby og Kjelstrup er slet ikke nævnte ligesaalidt som Beboerne paa selve Kirkegodset, men ikke destomindre saa har Arkivar Joh. Grundtvig i sine Meddelelser fra Rentekammerarkivet 1877, Side 162, opgivet Vissenbjergs samlede Indbyggerantal til 90 + de fattige.

Som Grundlag til den gamle Matrikel blev der i 1662 indsendt en Jordebog fra Vissenbjerg Birk til Regeringen, hvor der findes nævnte alle Beboernes eller rettere Husbondernes Navne og adskillige Oplysninger om de enkelte Beboelser, som kan have sin store Betydning og er en udmærket Hjælp for den, der vil granske i de enkelte Byers, Ejendommes, Personers og Familiers Historie, men til Hjælp i saa Henseende vil jeg hellere nævne, den 2 Aar yngre »Gamle Matrikel fra 1664«, da den giver adskilligt fyldigere Oplysninger om Personer og Forhold tillige med, at den er mere paalidelig. Der var da ca. 33 jordegne Bøndergaarde og 33 Fæstegaarde. Her nævnes først Byen Skalbjerg: »En øde Jordegen Gaard, som Peder Sørensen sidst paaboede og Anders Madzen er tilhørende. Skov til 4 Svins Olden. Til forne et Jordløst Hus paa Grunden nu øde og afbrudt. Hartk. 5 — 6 — 3 — „ —. Kgl. Majt. Rugaard.*)

2. Anders Nielsen efter paaboendes Beretning Hartk. 1—4—.—. Anders Nielsen i Horsens!

3. Anders Iffersen en Jordegen Gaard 2—1—1—2—. Kongl. Majt. til Rugaard.

4. Niels Jespersen. Skov til 6 Svins Olden. 3—3—1—1. Henrik Bjelke.

5. Hans Andersen, en Fæstegaard, øde og ingen bygr. paa 1—3—3—„— Henrik Bjelke.

6. Morten Jørgensen et Kirkeboelig, giver til Vissenbjerg Kirke 0—6—2—2— Kgl. Majt. Rugaard.

7. Niels Markusen, en Fæstegaard, Skov til 5 Svins Olden 2—2—0—1. Kgl. Majt. Rugaard.

8. En Jordegen Gaard, som Jørgen Pedersen og Morten Ibsen sidst paaboede, hvoraf den halve er slet øde, den anden halve nylig besat. 3—0—0—0— do. (Kgl. Majt. Rugaard).

9. Hans Christoffersen i Brunlund, et Gangboel, Fæstegaard 3—2—2—2— do.

10. Knud Jørgensen og Mads Nielsen, en Jordegen Gaard, øde og næsten afbrudt. Skov til 18 Svins Olden. Til forne paa Grunden 2 Jordløse Huse, nu øde og afbrudte. 3—4—1—0. d.

11. Rasmus Hansen en Jordegen Gaard, øde og næsten afbrudte Skov til 12 Svins Olden, paa samme Gaards Grund er 3 Jordløse Huse, der ere øde. 3—4—1½—0. do.

12. Peder Nielsen en Jordegen Gaard, en Officersgaard med Skov til 14 Svins Olden. Paa samme Gaards Grund er 3 Jordløse Huse. 4—2—1—0— do.

*) Det er Herlighedsejeren, der nævnes sidst for hver Ejendom.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

13. Mads Lauritzen, en Jordegen Gaard, Skov til 2 Svins Ælden. Paa samme Gaards Grund 2 Jordløse Huse. 2—1—2—1 do.

14. Johan Pedersen, ½ Fæstegaard, Skov til 4 Svins Olden 4—1—2—2— do.

15. Jens Pedersen, øde og næsten afbrudt, Skov til 40 Svins Olden. 9—4—0—0— Jacob Lindenov til Vedtoftegaard. Stedet. Skov til 16 Svins Olden. 7—2—2—2— Kgl. Majt. Ru- 2—1—3—0 do.

16. Jens Andersen, en Fæstegaard, øde og ingen bygr. paa Stedet. Skov til 16 Svins Olden. 7—2—2—2— Kgl. Majt. Rugaard.

17. Hans Pedersen en Fæstegaard. Skov til 4 Svins Olden

Breed:

1. Jens Lauridsen i Kådekild, efter paaboendes Beretning Skov til 6 Svins Olden. 8—1—0—0—. Jens Lassen til Dalum.

2. Christen Christensen ½ Fæstegaard, Skov til 6 Svins Olden 2—5—0—1— do.

3. Niels Madsen en Fæstegaard. 6—0—0—0. St. Hans Kloster.

4. Niels Jensen ½ Fæstegaard. 3—6—0—0— Jens Lassen til Dalum.

5. En hel øde Gaard, hvorpaa ingen bygr. findes, som Lauritz Andersen sidst paaboede. — Skov til 8 Svins Olden. 13—6—0—0 Henrik Bjelke.

6. Lauritz Gregersen 3—6—0—0— Jens Lassen.

7. Marqus Michelsen ½ Fæstegaard. Skov til 6 Svin 2—5—0—1— do.

8. Knud Rasmussen en Jordegen Gaard. Skov til 40 Svin paa samme Gaards Grund 1 Jordløst Hus. 5—3—1—2—.

9. Hans Andersen 1 Jordegen Gaard. Skov til 30 Svin og et Jordløst Hus 5—2—3—0— do.

10. Knud Jørgensen ½ Fæstegaard. 3—6—0—0— do.

11. Jørgen Jørgensen, Degn, et Degneboel, til Vissenbjerg Kirke og til Dalum Kloster. 1—0—0—0—. Jens Lassen.

12. Jørgen Pedersen ½ Fæstegaard. 3—6—0—0— do.

13. Peder Hansen ½ Fæstegaard. 3—6—0—0— do.

14. Niels Jørgensen et Jordløst Hus — do.

15. Et Hus paa Bred Gade. Kgl. Mat. Rugaard.

16. Jens Veffuer, et Jordløst Kirkehus, giver til Kirken Huspenge. Kirkebolig.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Alle Bred Mænd giver aarlig til Jens Lassen paa Dalum 1 Øxe at stalde.

Assenbølle:

1. Anders Lauritzen 1 Jordegen Gaard og paa Grunden 2 Jordløse Huse, det ene øde. Skov til 40 Svin. 5—6—0—1— udlagt til Jens Lassen fra Rugaard.

2. Jep Gregersen 1 Jordegen Gaard. Skov til 60 Svin*) og paa Grunden 3 Jordløse Huse, deraf 2 øde — 6—5—1½—0. do.

3. Houlle Jensen 1 Jordegen Gaard. Skov til 40 Svin til forne paa Grunden 3 Jordløse Huse, nu øde og afbrudte 5—1—½—0— do.

4. Niels Knudzen 1 Jordegen Gaard. Skov til 60 Svin. Paa Grunden et Jordløst Hus.

5. En øde Ejendomsgaard hvorpaa ingen bygr. findes som Rasmus Lauritzen sidst paaboede. Skov til 4 Svin. Paa Grunden 2 Jordløse Huse, nu øde og afbrudt. — 2—3—1—0— do.

Gadsbølle:

1. Peder Søffrensen 1 Jordegen Gaard. Skov til 40 Svin, paa Grunden 2 Jordløse Huse. 6—0—0—0— Kgl. Majt. til Rugaard.

2. Lauridz Nielsen 1 Jordegen Gaard, som forne Peder Søffrensen haver i Brug. Skov til Næstforeskrevne Gaard 60 Svin. —4—6—2—2. Paa Grunden 2 Jordløse Huse, det ene øde. do.

3. En øde Gaard, Jordegen, hvor ingen bygr. findes, som Rasmus Lauridzen sidst paaboede. Paa Grunden 2 Jordløse Huse, men nu øde og afbrudte. 4—5—0—1. do.

4. Lauritz Nielsen. 1 Fæstegaard. Skov til 12 Svin 3—6—1—1— do.

5. Hans Hansen. 1 Gangboel, Fæstegaard. Skov til 4 Svin 4—2—2—2— do.

6. Jep Hansen ½ Fæstegaard. Skov til 4 Svin —2—6—0—1 do.

7. Rasmus Christensen i Kiellevig — (vist Husmand).

8. En øde Gaard, hvor ingen bygr., som Jørgen Poffuelsen sidst paaboede., 7—3—1—1— St. Knuds Kloster. —

9. Hans Pedersen, et Boel. 1—5—1—1— do.

10. Endnu findes et Jordløst Smedehus, som staar paa hver Mands Grund i Byen.

11. Grimsbo: Hans Pedersen, et Hjulmandshus, giver i Penge 2 Dlr. Kgl. Majt. til Rugaard.

---

*) 24 Svins Olden a 3 Aar gl. = 1 Td. Skovskylds Hartk. = ½ Td. Ager og Engs Hartk.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Anndebølle:

1. Rasmus Hansen 1 Fæstegaard. Skov til 8 Svin 6—7—0—0. Kgl. Majt.

2. Poffuel Nielsen 1 Jordegen Gaard. Skov til 26 Svin, paa Grunden 2 Jordløse Huse, det ene øde. 5—0—0—2— do.

3. Niels Frandzen og Peder Lauridzen, 1 Jordegen Gaard, hvoraf den halfue er øde, Skov til 26 Svin. Et Jordløst Hus er øde og ingen bygr. paa Stedet. 5—1—3—2— do.

4. Knud Nielsen, 1 Fæstegaard, Skov til 8 Svin —6—7—0—0 do.

5. Jens Jensen, 1 Fæstegaard, Skov til 16 Svin. —2—5—3—0 do.

6. Niels Madzen, ½ Fæstegaard, Skov til 30 Svin, 6—4—0—0—, Tjener til Øridslevgaard.

7. Plønne: Erick Ericksen, et Jordløst Hus, do.

Aallemose: Hans Søffrensen, et Boel, Skov til 6 Svin, 7—0—2—1—. Kgl. Majt. til Rugaard.

Grøfftebierig: som Jens Lassen selv bruger och Jens Pedersen och Niels Andersen til forn paa boede. Skov til 40 Svin. Paa samme Grund en Mølle, som Christen Christensen inder, skylder 2 Pund Meell — 23—0—2—1—.

Kalbierigh:

1. Niels Lauridzen, 1 Fæstegaard, øde, nu nyelig antaget. Skov til 8 Svin. 6—7—0—0. JensLassen udlagt fra Rugaard.

2. Jørgen Hansen, en Jordegen Gaard. Skov til 24 Svin med 3 Jordløse Huse, de 2 ere øde. 5—0—3½—0— do.

3. Mads Jensen og Niels Hansen, 1 Jordegen Gaard. Skov til 21 Svin og paa Grunden et Jordløst Hus. 4—5—0—0. do.

4. Hans Nielsen, 1 Fæstegaard, øde, nu nylig antaget. Skov til 8 Svin, —6—7—0—0—, do.

5. Mogens Christensen og Niels Knudzen, 1 Jordegen Gaard med Skov til 20 Svin. 5—7—3—1— do.

6. Peder Bødicher, et Jordløst Hus. — do.

Brøndsøe:

1. Mads Miegelsen, 1 Fæstegaard. Skov til 6 Svin. 3—2—2—1— do.

2. Anders Jensen, en Jordegen Gaard. Skov til 20 Svin. Paa Grunden et øde Jordløst Hus. — 3—1—1—1— do.

3. Jesper Andersen, et Boel. Skov til 4 Svin. 3—1—1—1—. do.

Skouffsbye:

1. Jørgen Christensen, 1 Jordegen Gaard, Skov til 40 Svin og paa Grunden 4 Jordløse Huse, hvoraf de 2 ere øde —4—6—2—2—. do.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

2. Jens Pedersen, 1 Fæstegaard. Skov til 15 Svin — 8—2—2—2—. do.

3. Niels Andersen, 1 Jordegen Gaard. Skov til 14 Svin. Paa Grunden 1 Jordløst Hus —3—4—2—2—. do.

4. Svend Nielsen, et Boelig. Skov til 5 Svin. 1—4—1—1—. do. Foreskrevne Mænd giver til Vissenbjerg Kirke af nogen Kirkejord paa Skouffsbye Mark. —1—6—1—1—.

5. En øde Jordegen Gaard, hvorpaa ingen byggr. findes, som Lauridz Jørgensen sidst paaboede. Skov til 10 Svin paa Grunden et Jordløst Hus. —2—2—3—2— do.

6. Anders Hansen, et Gangboel. Skov til 4 Svine. — 3—1—1—1— do.

Kielstrup:

Rasmus Hansen, 1 Jordegen Gaard, Skov til 8 Svin. Paa Grunden 1 Jordløst Hus og 2 øde og afbrudte —2—1—2—2—. do.

2. Niels Hansen, 1 Jordegen Gaard. Skov til 18 Svin, paa Grunden er 2 øde Jordløse Huse —3—1—3—. do.

3. Knud Madzen, 1 Jordegen Gaard. Skov til 26 Svin, paa Grunden findes 2 jordløse Huse — 6—1—0—2—. do.

4. Peder Jensen, 1 Jordegen Gaard. Skov til 11 Svin og paa Grunden 1 Jordløst Hus og 3 øde. 2—7—1—2—. do.

Hjørtebierig: Hans Jørgensen, 1 Jordegen Gaard, som er forflydt fra Kielstrup og Lauritz Hansen til forne Eiede og paaboede. Skov til 20 Svin. Paa Grunden 2 Jordløse Huse. — Hans Jørgensens egen Gaard og tilforhandlet af Jens Lassen. 4—0—2—0. —

Skallebølle:

1. Hans Rasmussen, 1 Jordegen Gaard. Skov til 40 Svin. Hartk. 4—4—1—1. Kgl. Majt. til Rugaard.

2. Jørgen Andersen, 1 Fæstegaard. Skov til 8 Svin. 2—5—3—2. do.

3. En øde Gaard, hvorpaa ingen byggr., som Tyggo Knudtzen sidst paaboede. Skov til 8 Svin — 2—5—3—2. — do.

Siellebierig: Rasmmus Nielsen og Olluf Nielsen, et boellig. Skov til 3 Svins Olden. 3—1—0—0. do.

Egelund: Øde og ingen byggr. paa Stedet, som Niels Matzen sidst paaboede. — 2—4—0—0. — do.

Sundtzleed: Morten Hansen, øde og ingen byggr. paa Stedet. Skov til 8 Svins Olden. — 3—2—2—2. do.

Magtenbølle:

1. Laaninggaard, saa var slet øde og afbrudt, hvorpaa nu nylig et Ladehus opsat, nock af en Eng paa Magtenbølle Mark.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Skov til 30 Svin. — 16—7—3—0. Hans Thorsen Vunder fri for Landgilde og Hofning efter Kgl. Bemelding. —

2. Jens Thorsen, ½ Fæstegaard, Skov til 6 Svin. — 8—0—3½—0—. Kgl. Mat. til Rugaard.

3. Lauritz Høgh, ½ Fæstegaard. Skov til 6 Svin. — 8—0—3½—0, do.

4. Rasmus Nielsen, ½ Fæstegaard. Skov til 6 Svin. — 8—0—3½—0, do.

5. Jesper Madtzen ½ Fæstegaard. Skov til 6 Svin —8—0—3½—0— do.

6. En Halv øde Gaard, hvor paa ingen byggr. findes, som Hans Hierrsesen paaboede. Skov til 6 Svin. —8—0—3½—0—do.

7. Niels Rasmussen 1 Jordløst Hus — do.

8. Mogens Pedersen ½ Fæstegaard, Skov til 6 Svin 8—0—3½—0— do.

9. Anders Hansen ½ Fæstegaard, Skov til 6 Svin 8—0—3½—0 do.

10. Jørgen Hansen ½ Fæstegaard, Skov til 6 Svin 8—0—3½—0—do.

Bøgebierhus: Haver udi mange Aar ligget øde, dog Rasmus Nielsen i Sellebjerg og Morten Hansen i Sundsled bruger Jorden deraf og svarer aarlig Landgilde.

Gribsvad: En ejendoms Nybolig, som Jens Enevoldsen beboer —1—4—0—0.

En liden Sqvatmølle paa Fuglevig Præstegaards Grund og en Kirkejord som ligger til Præstegaarden.

Kongens Korntiende, som de 4 Odense Hørere nyder er 35 Tdr. 2 Skp. Kirketinden, som Tolderen i Assens Christen Hansen har i Fæste er 35 Tdr. 2 Skp.

Kongen har jus patronatus.

Summe af Sognets Hartkorn: 438 Tdr. 3 Skp. 1½ Fjd. 1 Alb. Tienden er 70 Tdr. 4 Skp. og Sognets Skove er ansat til 1215 Svins Olden (1 Svin = Fdk. 1 Alb. = 3 Svin til 1 Skp. og 24 Svin = 1 Td. Hartk.) = 50 Tdr. 5 Skp. Hartk.

Foruden den før nævnte Officersgaard i Skalbjerg blev der udlagt yderlig 6 Gaarde i denne By til Ryttergaarde og 4 i Gadsbølle samt Aalemosegaard og Husene Kiellevigh og Bøgebjerghus. Man ser heraf at man umiddelbart efter Matriklens Indførelsen ogsaa begyndte at indrette det fynske Rytterdistrikt.

Ikke allene kan man ud af den gamle Matrikel gjennem de overmaade mange øde og afbrudte Gaarde og Huse læse om hvilken frygtelig Ulykke Krigen bragte over hver By i Sognet, men man faar tillige at vide, hvor meget Skov der var og hvor den laa, hvilke Gaarde der var fæste og hvilke Selvejere, hvor store de enkelte Ejendomme var og hvem der sad inde med disse, hvilket er af overmaade stor Betydning for dem, som ønsker at undersøge de enkelte Hjems og Familiers Historie.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

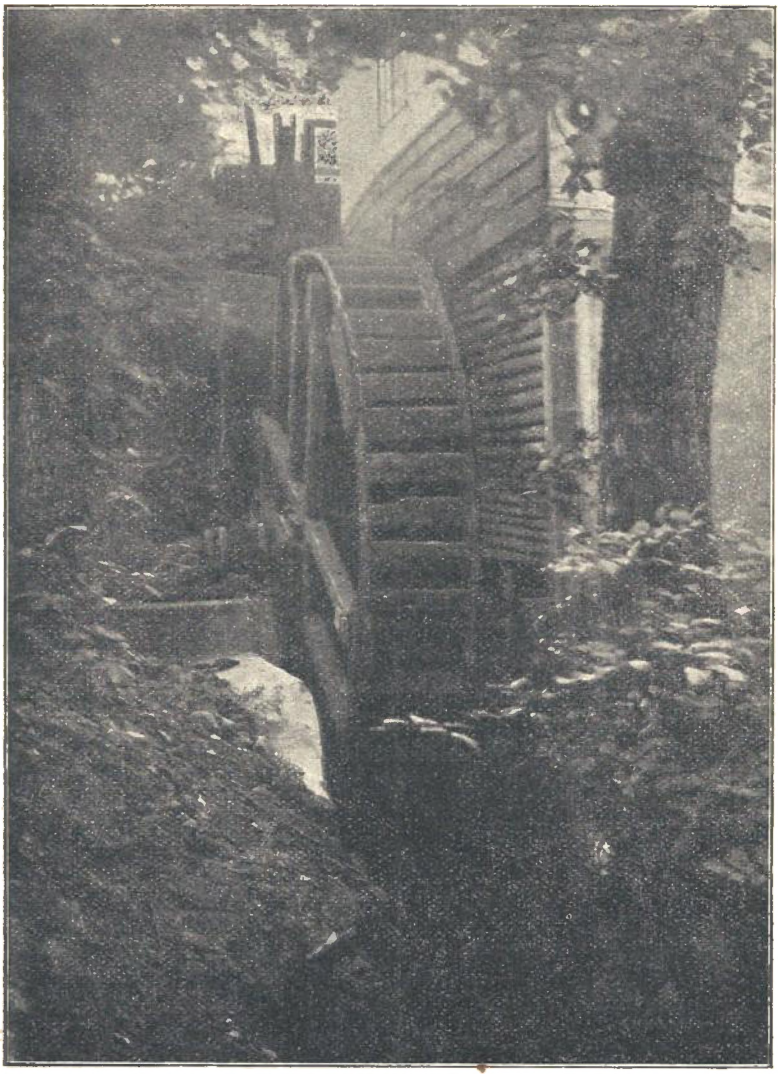

Kort før Matrikuleringens Gjennemførelse var der i store Dele af Sognet sket gjennemgribende Forandringer ved Ejerskifte, idet den meget bekendte Landsdommer Jens Lassen i 1662 1. 5. fik Skøde af Kronen paa Dalum Kloster med Tillinggende »Enemærke, Skov og Herlighed og Bøndergods«, hvorimellem bl. a. »i Vissenbjerg Birk i Bred 5 Halvgaarde, en Afgift som alle Bred Mænd svarer, Helgaarden Kaadkil, + følgende Gods i Rugårds Len i Vissenbjerg Birk, i Bred 2 jord-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

egne Gaarde, 2 Fæstegaarde, 1 Fæste-Halvgaard, 1 Degnebol, i Brønse 1 jordegen Gaard, 1 Fæstegaard, 1 Bol, i Skofsbye 3 jordegne Gaarde, 1 Fæstegaard med tilhørende Skov, 2 Gangbol, i Kielstrup 6 jordegne Gaarde, Fæste-Helgaarden Grøftebjerg med tilhørende Skov, i Koelbjerg 3 jordegne Gaarde, 1 jordegen Halvgaard, 2 Fæstegaarde med tilhørende Skov.

Endvidere fik Jens Lassen 27. 7. 1664 tillige af Kronen Skøde paa »St. Knuds Kloster og Ladegaard med Bøndergods«, hvortil bl. a. hørte i Vissenbjerg Sogn »Et Bol paa Rold samt i Bred 1 Fæstegaard og i Assenbølle 5 Ejendomsgaarde med Skov, i Andebølle 2 Ejendomsgaarde og 3 Fæstegaarde, alle med Skov, Bolet Pløne, i Schaldebøl 1 Ejendomsgaard med Skov.

Endvidere sælger »de svenske Bielcker og Bane'er« som de kaldes den 2. 5. 1664 hele deres fynske Gods, til Admiral Henrik Bjelke, der bl. a. i Vissenbjerg Sogn faar 1 Hem, i Bred, hvor Lauritz Andersen boer, og 1 Hem i Skalbjerg, hvor Niels Jespersen boer.

1665 28. 9. skøder Kronen til Oberstleutnant Niels Rosenkranz til Holbækgaard i»Baag Herred i Vissenbjerg Sogn i Skallebølle 2 Gaarde med Skov, i Sundsled 1 Bol med Skov, Bolme Eeglund og Sellebjerg det sidste med Skov, i Magtenbølle Gaarden Læringgaard med Skov, samt tillige svarer af en Eng paa Magtenbølle Mark, og som kun regnes for halv, 9 Gaarde, hvoraf de 8 med Skov, Huset Grimsboe, i Bred et Sted, i Skalbjerg 1 Hus.

1667 19. 2. skøder Kronen til Generalproviantmester Hans Vilhelmbs bosiddende i Odense i Gadtzbølle 3 Gaarde, hvoraf en med Skov, i Skalbjerg 5 Gaarde, hvoraf 3 med Skov, 1 Gangboel, der bruges af en Mand i Brunlund, (Hartk. 29 Tdr. 5 Skp. 1Alb. a 50 Rdl. Tdr.) Tilbagekøbsret forbeholdt.

1667 30. 8. faa Kronen Skøde af Henrik Bjelke paa 1 Gaard med Skov i Bred og ½ Gaard med Skov i Skalbjerg.

1669 17. 8. skøder Kronen til Borgmester Jacob Madsens Enke paa Christianshavn 1 Gaard med Skov i Bred og 1 Gaard med Skov i Skalbjerg.

Det har sin Interesse at erfare hvad Bønderne i Almindelighed svarede af deres Jordbrug til Herskabet. Jeg anfører derfor nogle faa Exp. fra forskellige Egne af Sognet; det er dog vanskeligt at komme til Klarhed over, hvormange Ægter og hvilket Hovningsarbejde der blev præsteret, dog ser jeg, at et Boel i Skalbjerg paa 6 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. gav 8 Skp. Havre for sin Hovning. Men Hovningen var vist mere vilkaarlig og ikke som Landgilden bestemt til en vis Taxt.

Af Landgilden svaredes saaledes af en jordegen Gaard i Skalbjerg efter den gl. Matr. paa 2—1—1—2— Hartk. 1 ℔ 5 Sk.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1 Alb. Sommerskat, do. i Vinterskat, 4 Grot*) i Indepenge **), 1 Daler Giæsteri, 10 Skp. Havre, 1 Mark. Lysegarn, 1 Læs Torn, 5 Stavre, 2 Snese Homlestænger, 20 Æg.

En Fæstegaard paa 1—3—3—0— gl. Matr. gav 12 Sk. Sommerskat do. Vinterskat. 1 Daler Giæsteri, 10 Skp. Havre, 1 Mark. Lysegarn, 2 Snese Humlestænger, 1 Læs Torn, 5 Stavre, 20 Æg.

Et Kirkeboel svarer efter gl. Matr. paa 6 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. = 4 Skp. Byg, 1 Mk. Penge, 8 Skp. Havre for Hovning.

En Fæstegaard paa 7 Tdr. 2 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. Hartk. gl. Matr. svarer 12 Sk. Erritzpenge, 2 Mk., 10 Sk. 2 Alb. Giæsteri, 1 P. Byg, 2 Skp. Havre, 1 Skp. Smør***), 1 Lam, 2 Gæs, 4 Høns, 4 Snese Humlestænger, 1 Læs Torn, 1 Fóenød.

I Bred svarede en Gaard paa 13 Tdr. 6 Skp. Hartk. gl. Matr. 1 Foeroxe, 2½ P. Byg, 24 Skp. Havre, 1 Fjerd. Smør, 1 Lam, 1 Gaas og 4 Høns.

Et Degneboel efter gl. Matr. 1 Td. og ny Matr. 2 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. svarede 2 Mk. Penge og 1 Td. Havre for Hovning.

I Gadsbølle var en Fæstegaard paa 3 Tdr. 6 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. gl. Hartk. som svarer 2 Mk., 10 Sk. 2 Alb. Landgildepenge, 1 Mk. 5 Sk. 1 Alb. Giæsteri, 1 Ørte Havre, 4 Snese Humlestænger, 2 Læs Torn, 1 Fóenød og 2 Giæs.

I Andebølle var en Fæstegaard paa 6 Tdr. 7 Skp. gl. Hartk. som svarer 2 Mk. 10 Sk. 1 Alb. Gjæsteri, ½ Td. Smør, 4 Snese Humlestænger, 1 Læs Torn, 1 Fóenød.

Og Grøftebjerg, der var paa 23 Tdr. 2 Fdk. 2 Alb. gl. Hartk. men kun havde 17 Tdr. 6 Skp. 2 Fdk. 1 Alb. efter det ny Hartk. svarer 1 Td. Smør, 1 P, Byg, 1 P. Havre, 2 Dlr. Gjæsteri, 2 Faar, 4 Gæs, 4 Skp. Havre, 8 Høns, 2 Snese Æg.

I Skovby var et Boel paa 3 Tdr. 2 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. og Hartk. som svarer 1 Mk. 5 Sk. 1 Alb. Sommerskat og dito i Vinterskat, 1 Dlr. Giæsteri, 2 Skp. Landgildebyg, 2 Mk. 12 Sk. i Jordskyld, 5 Mk. 1 Alb. Penge.

Af de mange Humlestænger, der anføres i Matriklen, maa man formode, at Humleavlen paa den Tid maa have floreret i Vissenbjerg Sogn; derimod ser man ingen svarer Hvede, Ærter, Hør eller Hamp, hvilket formodentlig hænger sammen med at der endnu kun dyrkedes meget lidt af disse Afgrøder.

1671 blev en Hex brændt i Vissenbjerg; thi Birkerod siger i sin Dagbog 26. 6. 71†) var jeg med et stort Kompagni af Ven-

*) 1 Grot er = 9 Penge eller ¾ Sk.; men 1 Sk. Grot er = 12 Sk. (A. Bentzen). —

**) Indepenge synes at være det samme som Indebudspenge eller en Afgift for Befrielsen fra at gaa Bud for dens Herskab. (A. Bentzen).

***) 1 Skp. Smør = 1¼ Otting eller 36 Pd. efter vor Beregning.

†) Hørts Chronos 1. H. 40 ved K. R.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ner og Kyndinge af Byen forrejst og saa en Troldkvinde brændes i Vissenbjerg Sogn.

1671 11. 6. pantsætter Landsdommer Jens Lassen Grøftebjerg med alt det Gods ham udi Vissenbjerg Sogn og Skovby Herred liggende haver ialt 283 Tdr. Hartk.« — Denne Obligation blev indløst 14. 5. 1703 af »Velb. Jomfru Lassen.«

1685 fik Odense og Skovby Herreder samt Vissenbjerg Birk fælles Tingsted i Møllegaarden i Vigerslev Sogn, hvor der holdtes Ting i 1719, da det blev forlagt til Særslev.

I Matriklen af 1688 er det ganske overordentlig interessant at se hvor de dybe Saar fra Svenskekrigen saa hurtig er begyndt at heles, hvilket især viser sig ved, at Gaarde og Huse igen er blevne befolkede med Mennesker, men ogsaa derved at flere nye Bopæle er blevne opførte beboet. For at hjælpe de Undersøgere, som kunde ønske at faa Oplysninger om deres Slægt og Hjems Historie vil jeg her ganske kort nævne de Navne, som Matriklen anfører. Der var i Koelbjerg i Nr. 1 Niels Lauesen, 2 Jørgen Hansen, 3 Mads Jensen, 4 Hans Nielsen, 5 Peder Hansen tilforn Hans Nielsen, 6 Knud Nielsen tilforn Hans Nielsen, 7 Mogens Christensen, 8 Niels Knudsen. Desuden 4 Husmænd. Andebølle: Nr. 1 Rasmus Hansen, 2 Poul Nielsen, 3 Mads Jyde, tilforn Niels Frandzen, 4 Dines Ibsen, tilforn Niels Frandzen, 5 Jens Hansen eller Jensen, 6 Hans Knudsen, tilf. Knud Nielsen, 7 Niels Madsen. — Gadsbølle: Nr. 1 Peder Hansen, 2 Rasmus Christensen, tilf. Rasmus Lauritzen, 3 Hans Hansen, 4 Laurs Nielsen, 5 Jørgen Poulsen, 6 Thomas Clausen, tilf. Jeppe Hansen, 7 Anne Ifuers Datter, tilf. Peder Søfrensen. Husmænd 7, deraf 1 i Kildevigshus og 1 i Gribsvad.

Magtenbølle: Nr. 1 Hans Madsen, tilf. Jens Hansen, 2 Rasmus Hansen, tilf. Laurs Høg, 3 Laurs Hansen, tilf. Jørgen Hansen, 4 Jesper Madsen, 5 Niels Hansen og Jens Christensen, tilf. Hans Hierresen, 6 Jacob Mouritzen, tilf. Mogens Præst, 7 Anders Hansen, 8 Hans Jørgensen, tilf. Rasmus Nielsen.

Lønnig Gaarde: Nr. 9 Niels Rasmussen, 10 Hans Andersen, disse 2 Gaarde har tilsammen 16 Tdr. Hartk. Sundsled: Morten Hansen 3½ Td. Hartk. Rold Huse: Nr. 1 Rasmus Laursen, 2 Jesper Povelsen, tilf. Hans Pedersen, 3 Peder Pedersen, 4 Anders Smed og endnu tvende øde Huse. — Skovsby: Nr. 1 Jens Hansen, tilf. Laurs Jørgensen, 2. Jørgen Jørgensen, tilf. Anders Hansen, 3 Albert Madsen, tilf. Niels Andersen, 4 Anders Nielsen, tilf. Svend Nielsen, 5 Anders Hansen, tilf. Jens Pedersen, 6 Knud Andersen, tilf. Jørgen Christensen og i Byen 2 Husmænd. — Brønserud: 1 Anders Christensen tilf. Mads Michelsen, 2 Anders Jensen, 3 Mads Hanseen, tilf. Jørgen Andersen. — Bünten: Hartk. 1 Td. 4 Skp. 2 Alb. — Ballebo: Laurs Nielsen 2 Tdr. 2 Fjdk. Disse 2

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Bopæle hører til Gadsbølle. — Skalbjerg: Nr. 1 Peder Mogensen, tilf. Peder Søfrensen, 2 Hans Christoffersen, 3 Peder Jensen, 4 Rasmus Hansen, 5 Mads Christensen, 6 Morten Ibsen, 7 Rasmus Olsen, tilf. Jørgen Pedersen og Morten Ibsen, 8 Christen Pedersen, 9 Hans Christensen, 10 Pouel Lauritzen, 11 Hr. Hans Naur, tilf. Rasmus . . . . ., 12 Peder Nielsen, 13 Laurs Hansen, 14 Hans Pedersen, 15 Peder Rasmussen, tilf. Johan Pedersen, 16 Morten Andersen, 17 Jørgen Rasmussen, tilf. Peder Jensen og Jens Andersen, 18 Mads Nielsen, tilf. Anders Nielsen, 19 Morten Jørgensen. — Husmænd i Skalbjerg: Et øde Hus kaldes Bøgebjerghus, som skal have staaet paa »Magtenbjerg Mark« — og desuden 6 Huse paa Niels Pedersens*) Gaards Grund foruden endnu 6 Huse i Byen. — Skallebølle: Nr. 1 Jørgen Andersen, 2 Hans Nielsen, tilf. Jens Rasmussen Tyge Knudsen, 3 Niels Jensen, tilf. Hans Andersen. — Hjortebjerg: Hans Jørgensen, Ejeren er Maren salig M. Hermands i Odense + 3 Huse.

Fulevig Præstegaard: Hr. Hans Naur nyt Hartk. 14 Tdr. 3Fjdk. + Skov til 34 Svins Olden og nyt Hartk. 1 Tdr. 4 Skp. 2 Alb. — Assenbølle: Nr. 1 Rasmus Hansen, tilf. Rasmus Laursen, 2 Rasmus Rasmusen, tilf. Jesper Gregersen, 3 Jacob Pedersen, tilf. Houle Jensen, 4 Steffen Laursen, tilf. Niels Knudsen, 5 Rasmus Laursen. Desuden 4 Husmænd paa Ras. Hansens Gaard Grund og endvidere 4 Hmd. foruden.

Grøftebjerg: Landsdommer Jens Lassen, Jens Pedersen: 23 Tdr. gl.Hartk. og 17¾ Tdr. nyt do. + Skovskyld 1¼ Tlr.

Kodekildegaard: Ras. Pedersen, tilf. Jens Laursen, 9¼ Td. Hartkorn.

Selleberg: Oluf Nielsen 3½ Td. Hartk. Egelund: Oluf Søfrensen, tilf. Niels Madsen- 2¼ Td. Hartk. — Pløn: Erik Eriksen 6 Skp. Hartk. — Bredeby: Nr. 1 Chr. Christensen, 2 Niels Madsen, 3 Marchus Michelsen, 4 Niels Jensens Enke, 5 Claus Rasmussen, 6 Jürgen Pedersen, 7 Niels Olsen, tilf. Knud Jørgensen, 8 Degnen Jørgen Jørgensen, 9 Hans Andersen, 10 Jørgen Andersen, tilf. Mads Ibsen, 11 Jørgen Hansen eller Jens Hansens Enke, tilf. Lars Christensen, 12 Jørgen Lauritzen tilf. Lauritz Andersen. I Bred 8 Husmænd. Kielstrup: 1 Anders Nielsen, 2 Hans Nielsen, 3 Knud Madsen, 4 Mads Nielsen, 5 Hans Sørensen og 3 Husmænd paa Hjortebjerg Grund. Vissenbjerg Kirkejord: bruges af Morten Jørgensen i Skallebølle, dens Hartk. er nyt 2 Skp. 1 Alb. + Skov til 60 Svin = 2½ Td. nyt Hartk. — I Vissenbjerg 13 jordløse Huse.

I Henhold til en Ordre fra Lensmanden paa Rugand, Ejler Qvitzov af 11. 9. 1629, blev der ved hans Fuldmægtig Michel Nielsen i Bred udnævnt 8 Synsmænd, som skulde vurdere

*) Det er Gaard Nr. 12 og Peder Nielsens Fader her nævnes.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Skovene i Birket til dette Aars Svinedrift. De afgav den Kendelse, at der paa alle Sognets Skove kan brændes 600 Svin, Halvdelen til Kongen og Halvdelen til Bønderne, desuden 36 Svin paa Præstens Skov og 44 paa Kirkens. Dette Skovsyn gav Anledning til en yderst langsommelig Proces, der alt i alt ikke blev afsluttet før 1767 og altsaa stod paa i ca. 140 Aar, hvorom kan læses i Aarb. 1 B. S. 128. Hele den sjældent lange Rettergang drejede sig i Virkeligheden om 36 Bønders Selvejerrettigheder, der blev stærkt bestridt fra Regeringens Side. Først da Bønderne fik den før nævnte Gmd. Dines Hansen*) i Andebølle og Niels Christensen i Skalbjerg til at tage sig af Sagen blev den ført til en heldig Løsning. Hele denne Afdeling af disse vidtløftige Processer beskreven i 4 mægtige Protokoller paa 8000 Sider, der endnu bevares i Rigsarkivet, og som indeholder et umaadeligt Fond af historiske Oplysninger vedrørende Vissenbjerg Sogn og dets Beboere. Navnlig giver den overvældende Mængde af Tingvidner, Skjøder, Pantebreve, Skiftebreve, Hosbondenhaldsbreve og Udskrift af andre Processer og Domme, en fast utrolig Hoben Oplysninger om Personer og deres Slægtskab og Forhold i mange Maader, ofte meget langt tilbage i Tiden, jo saagar lige til Kong Oluf og Dronning Margrethes Tid.

Det Gods, som Kongen solgte til Jens Lassen, blev atter i 1682 indløst af Kongen og dermed gled det ind under Ryttergodset, hvormed Birketinget blev nedlagt og Vissenbjerg henvist til Ravnebjerg Birketing vist nok fra omkring 1686. —

I »Topografisk Samlinger paa Papir« i Rigsarkivet henligger en, for et alm. Landsogn, sjælden stor Samling af gamle interessante Dokumenter, som Skjøder, Skifter, Tingvidner, Domme m. v., vedrørende saa godt som alle Byerne i Sognet. Blandt de mange skal alene nævnes et Skifte fra 17. 8. 1682 efter Niels Frandsen i Andebølle, som da var død for 3½ Aar siden og efterlod sig Hustru, Karen Claus Datter og daværende Mand Dines Ibsen, og hans eget Barn Hans Nielsen (d. v. s. Niels Frandsens Søn med en tidligere Hustru, som hed Maren Madsdatter, og var Datter af Mads Jørgensen i Skovmøllen), som er sin egen fulde Værge (er altsaa myndig), samt begge deres Børn, nemlig Claus Nielsen 18 Aar, Frands N. 15 Aar, Hans N.

*) Det er vistnok hans Broder, den Oluf Hansen af Andebølle, som 1739 fik en Datter Birthe døbt i V. Kirke. Fadder var bl. a. Dines Hansens Kone af Andebølle, og 1776 19. 1. begr. i V. Oluf Hansen og Hustru af Andebølle udi een Grav. Han 60 og hun 57 Aar gl.

I Fortegnelsen over Vissenbjerg Selvejere Side 160 i Aarbogen 1. B. af K. Rasmussen er forglemt følgende i Andebølle:

Niels Larsen, Købesum 1756.54 Rdl., den fjerde Part 439.13 Rdl.
Poul Lauersen, Købesum 1186.24 Rdl., den fjerde Part 295.30 Rdl.,
Dines Hansen, Købesum 1343.12 Rdl., den fjerde Part 335.75 Rdl.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

11 Aar og Lauritz N. 8 Aar gl. og for disse 4 Sønner mødte som Værge deres Farbroder Oluf Frandsen i Andebølle. Endvidere boede en 3die Broder Peder Frandsen i Andebølle og tillige med en 4die Broder Hans Frandsen var alle Sønner af Frands Nielsen i Skalbjerg. — Man ser her, hvorledes Familien blev i Byen og Sognet og klumpede sig sammen. Frands Nielsen opføres i Rugaards Lehnsregnskaber 1617 og 1620, da han fik indbrændte Svin til at gaa paa Olden i Birkets Skove.*)

I Pontoppedans Atlas 1767 nævnes foruden alle Byerne tillige »Lønninggaarde, Roldhuse, Ballebo, Hjertebjerg, Fuglevig, Grøftebjerg, Rødekildegaard, Aalemose og Huset Pløn, samt de gamle Boel Renten, Sundled, Sellebjerg og Egelund.«

Og »Danske Atlas« for 1774 har følgende om Vissenbjerg Sogn:

Vissenbjerg er ved Matrikuleringen henlagt til Skovby Herred, men i det gejstlige hører det til Baag Herred, og i Jurisdictionen hører det til Ravnebjerg Herredsting. Kirken som ligger ved Landevejen mellem Odense og Middelfart er en stor

*) Blandt den ualmindelig store Mængde af Bevisligheder, som Bønderne i Vissenbjerg maatte fremlægge i Retten og som hverisær gav sit lille Bidrag til at de omsider vandt deres Sag, vil jeg her anføre et enkelt Exempel, et Skjøde paa en Gaard i Andebølle, som allerede før 1660 altsaa tilhørte den Familie, som lige op til vore Dage ejede den samme Gaard og til hvis Slægt den flere Gange omtalte Dines Hansen hørte. Skjødet findes i »Topografiske Samlinger paa Papir« i Rigsarkivet og lyder saaledes: »Jens Pedersen paa Grøftebierig, Bierchefoeget udie Wissenbierig Bierch, Pofvel Nielsen Schrifver, Mogens Pedersen i Magtenbølle, och Niels Hansen i Kolbierig giøre aller Vitterligt: Aar efter Christi Fødsel 1660, Fredagen den 29. Juni, paa Wissenbierig Biercheting for Retten fremstoed Hans Frandsen i Aandebøll og tog sin Broder, Niels Frandsen i for(skrev)ne Aandebøll i Haand, og nu solde schiødte och aldeelis afhænde, fra hannem og hans Arfuinger, alddend gansche Jordeigen Bondegaard i Andebølle, hvad paa boede, til bemelte sin Broder, Niels Frandsen og hans Arfuinger, hvilchen for(skrev)ne Ejendomsbundegaard, være sig udi Huuse og Bygning, Ager og Eng, Schow og March, Fische Wand, Fæ Gang, Waet og Tørt, inden Marche Schiel og uden fore, med aldh som en Gaards rette Tillegelse, og Rettighed som der nu tilliger og af Arilds Tiid tilleget harver og bør at ligge med Rette aldelis intet deraf undertagendis i nogen Maade, for[skrev]ne Niels Frandsøn og hans Arfvinger maa og schal have, niude, bruge og beholde for evindelig Eiendomb urygeligen og uigienkallendis, og kiendes for[skrev]ne Hans Frandsen at hafve annammet og opeboret af for[schrev]ne sin Broder Niels Frandsen for for[skrev]ne jordeigne Bundegaards Penge Fylleste og fuldkomen Betaling saa hvad kiendes sig nu ingen videre Loed, Deel, Rett eller Rettighed at hafve udi eller til forne jordeigne Bundegaard. Op begligter sig at fri, frelse og fuldkomelig tilstaa bemelte Niels Frandsen og hans Arfinger forschrefne jordeigne Bondegaard for hver Mands Paatalle, som derpaa kand talle i nogen Maade. Og scheede det saa, hvilchet Gud forbiude, at forne jordeigne Bondegaard eller nogen dens rette Tillegelse og Rettighed blef forne Niels Frandsen eller hans Arfvinger frawunden

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og massiv Bygning, hvor en anselig Længde og Brede med et stort Taarn og en Klokke samt et smukt Spier over Coret. Paa Sølvkanden sees, at Chr. Carl Birkerød og Frue Bergitte Balsløv til Fraugdegaard har givet samme, og at Søren Andersen i Grøftebjerg Mølle har givet 40 Slette Daler dertil for dens Leyersted i Kirken.

Her er og et Epitafium ower Præsten Hans Naur. Sognets Længde er 5fjerding Vej, hvor igjennem gaar Landevejen som er indelukket med Gjerder paa begge Sider, og er om Vinteren noget slemt, uagtet den her og der er Stenlagt. Vesten for Kirken i den tykke Skov har Røverne under Landevejen havt en underjordisk Boelig, som endnu kan ses.

Ved Præstegaarden er en behagelig Situation ypperlig Kildespring, anselig Skov og en liden Vandmølle med 2 Qverne. Ved Kirken er den høyeste Situation i Landet, hvorfra man kan se baade Holsten og Jylland; og i Krigens Tid har været et Baun paa en Banke, hvis Rudera endnu findes.

Den Sten, som meldes om i Annal. Ecel. Dan. T. I. p. 225. hvorpaa Kong Canutus skal have hvilet sig, findes paa Assenbølle Mark imod Gribsvad i en liden Høj imellem andre store Sten, samme har af Naturen nogenledes Dannelse efter et Sæde med Bagsmæk. Sognet er 473 Td. Hartk., er meget folkerigh, og i 1769 var Antallet 1119 Personer, men der imellem en stor Mængde Fattige. Gaardmændene er Selvejere og kjøbte fra Ryter-Godset. Kornavlingen er ringe formedelst den skarpe Grund, men derimod er Græsningen god, saa som hver By har næsten altid 2 Marker til Græsbid og desuden Ko-Hauger, som afvexler. Der er god Skov og Tørveskjær.

Det udkomne Skrift om Humle-Avlen af Herr. Troyel, har opmuntret mange til at plante Humle der i Egnene. Patatos (Kartofler) er nu der paa nogle Aar kommen temmelig i Brug. Sognet skal have Navn af »Visnebierge«, men andre meener af »Vittes Kilde« som der findes. Hvad til Sognet Fattige Præsten er givet se F. Hofman Fmd. Tom V. pag. 364.

---

med nogen Dom eller Rettergang, forne hans Brøst Hiemmels Schyld, da bepligtet forne Hans Frandsen sig for sig og sinne Arfvinger at wederlege bemelte Niels Frandsen og hans Arfvinger med ligesaa goed og welbeleiligt Ejendomb igien inden sex samfelde Uger der nest efter, saa det skal blifve bemelte Niels Frandsen og hans Arfuinger schadesløs i alle Maader, og er forne Eiendom louligen lougbøden trej samfelde Tingdage, for Schiødet gich, efter Tingsvindes og Lougbydelsis Brefs Formelding, og war Hans Frandsen og Niels Frandsen med hverandre til Wedermaals Ting; efter forne er et fuldkommen Skiøde udstedte udi di otte Hiemmel og Tings Vindes Mends Paahørelse, nemlig Anders Nielsen i Schalberig, Morten Jørgensen ibd., Hans Christofersen ibd., Niels Jespersen ibd., Mads Lauridsen ibd., Peder Nielsen ibd., Morten Ibsen ibd., Jens Lauridsen i Kaadekill. At saaledes her i Dag inden Tinge ganget og fahren er, bekrefter wi med undertrøgte Signetter. Datum ut supra.

Dette er en regtig Copie efter Originalen. Testerer Dines Ibsen.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

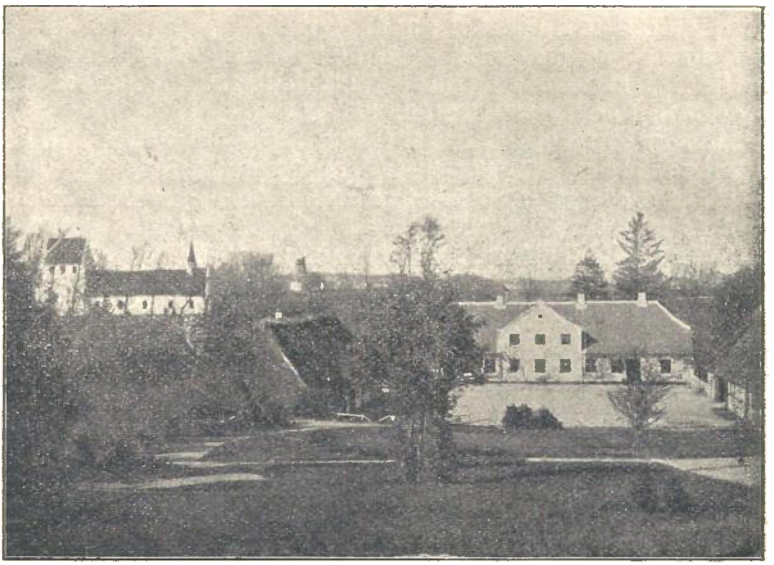

Præstegaarden Fuglevig, med Kirke, Mølle og Kroen.

Præsterne.

Vi har hørt at Franciscanerne af Paven fik Tilladelse til i Aaret 1334 at holde Gudstjeneste i Vissenbjerg, uagtet at hele Riget paa den Tid var i Band. Hvad der kan have ligget til Grund for denne sjældne Naade er nu ikke let at udrede, ligesaalidt som man véd noget om, hvem der da var Præst der paa Stedet den Gang. Den første Præst, jeg har kunnet finde, er Poul de Wissenberg, som var Medlem af det »Elende-Gilde i Odense 1480. Efter ham følger Olluf Pedersen, som var Præst 1493, men ifølge et Vissenbjerg Birketingsvidne af 1500 var Oluf Neringh da Præst. Flere kjendes ikke fra den katolske Tid Derefter følger som Nr. 4 Michel Nielsen, var allerede her i Embedet 1539 og var da Provst for Baag Herred og han var her endnu 1565. Hans Datter Mariane Mikkelsdatter blev gift med Eftermanden.

5. Anders Lauritzen, f. i Bogense; Student 1561. Han var i Embedet 1588. Han havde 5 Børn og døde ca. 1604. Efterfulgt af Sønnen

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

6. Lauritz Andersen Fuglevig. St. 1600. Rector i Faaborg 1601. Han havde bl. a. en Søn, som var Præst i Søllested og V. Christen L. F. († ca. 1632). En anden Søn Michel L. var som Voxen i Fuglevig Præstegaard og en Datter Maren L., var gift med Gmd. Anders Pedersen i Gadsbølle, der senere, 1640, boede i Gaunby; en anden Datter, Elisabeth L. var gift med en Borger Hans Christensen i Bogense; de mødte alle paa Skiftet efter en Broder Anders Lauritzen.

7. Christoffer Christensen*) indsat 1632. Han

*) Om Besættelsen af Præsteembedet har der ogsaa i gamle Dage kunde være en Del Strid, hvilket tydeligt fremgaar af efterfølgende Aktstykker:

Afskrift
af en Redegørelse angaaende Præstevalget:
Topografisk Samling paa Papir.
Pakken Fyen: Odense Herred — Skovby Herred.
Læg: Vissenbjærg Sogn.

. . . Dersom nogen Forhindring dennem da i deris fri Vaall haffde veredt skeett, da strax att haffue steffnet, paa det althing med Kaldsmendene strax och allerførst efter den 1. Riben Arthickell kunde haffue bleffuet forhandlett och thill Ende gjortt, førend nogett videre med Kaldett haffde bleffue forethagett, paa dett Kaldet siden strax och uden Forhindring kunde efter Kong[elig] May[estæts] Forordning gaatt for sig, som vel fornøden var i denne store Meenighed. Men efterdi dett icke schett er, men althing udi all Stillighed forbleffuen, indthill thvende haffde ladett sig høre, och Kald paa den ene er giffuen, som de maa skee icke ere saa well affectionerede imod, som den ene aff de andre, lader dett sig først ansee, att denne deris Steffning meere er thagen aff nogen misgunst och præjudicio, end aff nogen billig Aarsage. Formeener mig derfor ingen Urett att haffue giortt, idett jeg med de 7 Kaldsmend haff[ue]r samthyckt Hr. Christophers Kald, och derfor for denne Steffning quitt at verre, och Vissenbierg Sognemend thilbørligen att stande thill rette. Assens den 2. Junii Anno 1632. Poffvell Andersen m[anu] p[ro]p[ria]. Som samme forsett i sig sielff formelder. Och berettet for[schref]ne M[agister] Poffuell ydermere, att ald den Stund hand haff[ue]r verett Proust i Bogherritt, haff[ue]r der icke verett holden anden Process med nogen Kald, end att nar Kaldsmendene haffue verett udthagne och anthegnede, haffuer hand giortt Spørgsmaall thill Meenigheden, om de vaare thilfreds med samme Kaldsmend, eller de anckede paa dem i nogen Maade, de da vilde naffngiffue nogen anden, och nar ingen Moedsigelse scheed, gick Kaldett for sig. Huorfor, efterdi dett iligemaade med dette Kald vaar thilgangett, viste hand icke rethere, end dett vaar Ordinantzen gemes, vaar och noch som forsickrett, att Meenigheden haffde aldrig steffnett Kaldsmendene, dersom de en anden Person haffde kaldett. Hvilckett derudaff kunde erfaris, efterdi de icke anckede paa Kaldsmendene, førend de haffde hørt thre Personer, och Kaldsmendene rackte Capellanen i Bogense deris Hender i Kircken, att de vilde kalde hannem och ingen anden thill deris Sogneprest. Derefter fremstoed for[skrev]ne Hr. Christopher Christensen och irettelagde sitt Kaldsbreff, aff de 7 forbemeldte Kaldsmend och Prousten beseglett, daterit Assens, den 24. May 1632, i denne Meening liudendis, att eftersom de aff Meenigheden vaare

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

var f. i Hesselager 1599. St. fra Odense 1622. Rector i Bogense 27. Capl. s. S. 28. I hans Tid brændte Vissenbjerg Præstegaard 1637. Hans Datter Maren Christoffersdatter blev 13. 7. 1655 gift med Eftermanden.

---

udneffnte och samthyckte thill att kalde en Sognepræst, da haffde de paa deris egne och menige Sognemends Vegne, med Herritzproustens Raad och Samthycke kaldett Hr. Christopher Christensen thill deris Sogneprest etc. Bleff oc[h]saa fremlagt en Zedell, paa hvilcken for[skrev]ne 7 Kaldsmend vaare anthegnede, hvilken den første Kaldsmand Anders Pedersen i Gryftebierg och Niels Hansen Degn thil Vissenbierg Kircke haffde underschreffuitt och bekient, att de aff meenige Sognemend vaare samthyckte thill Kaldsmend, och Fuldmackt giffuen thill att kalde en Sogneprest.

End fremkom disse efterschr[efne] elleffue Sognemend, Seffren Knudsen i Oldemoese, Peder Ibsen i Assenbølle, Niels Andersen i Gryftebierg, Jep Nielsen i Gadsbølle, Jens Pedersen i Keilstrup, Hans Madtzen i Breed, Niels Rasmussen i Gadsbølle, Hans Madtzen i Bronsrud, Anders Jespersen i Schousbye, Hans Nielsen i Andebølle, Anders Mickelsen i Koelbierg, hvilke alle endreckteligen gaffue thilkiende, att de for deris Person nøgedes vell med hvad Kaldsmendene haffde giortt, och en Deell aff dennem ved deris høgeste Eed stadfestede, hvis Prousten haffde schreffuitt i sitt forsett. Herpaa bleff Kaldsmendene thilspurdt ved deris Eed, om nogen Person haffde verrett dennem forlagt, som de schulde giffue Kald; da svarede de derpaa, att dennem haffde ingen verett forlagt, men de goedvilligen, unød och uthungen haffde kaldett for[skrev]ne Hr. Christopfer Christensen. Herimod svarede de forbene anklagende Sognemend, att de aldrig haffde udneffnt de 7 Mend, ey heller giffuett dem Fuldmackt thill att kalde, mens Birckefogden Anders Pedersen i Gryftebierg med Deelefogden haffde udneffnt baade sig sielff och dennem, det bekreftede de med deris Eed. Och efterdi for[skrev]ne Hr. Christopher Christensens Gafuer icke befalede de dem, thi hvercken de eller deris Hostruer och Børn kunde merche hannem, besynderlig de som stoed neden i Kircken, begierede de, att de maatte bekomme en af de andre tho Personer, som de haffde hørt, och bedre vaare begaffuede, med mange flere Ord dennem paa begge Sider imellem vaar.

Da efter Thilthale, Giensvar och den Sags Leylighed sagde vi saaledes af for Retten, at efterdi vi haffue inthet haft for os uden de indsteffnede Kaldsmends och Proustens Beretning, som nogle Sognemend med Degnen haffue samthyckt, paa den eene, och de anklagende Sognemends Bekiendelse paa den anden Side, ved begge Parters høyeste Eed, viste vi icke, hvilcken Deell vi udi den høyvicktige och thvilffraadige Sag thryggeligste kunde fylge. Hvorfor vi haffue den thill Kong[elig] May[estæ]ts vor allernaadigste Herris eigen naadigste Bethenckende underdanigste indstillett, efterdi de 6 Uger ere forløbne, och Kaldett icke vell kand lide (formedelst viitløftig Rettergang) nogen lenger Ophold.

Till Vitherlighed haffue vi thrygt voris Signether her neden for. Datum Ruegaard ut supra.

I Fyenske Tegnelser Nr. IV 1628—38 findes følgende: »Anders Bille och Bispen i Fyen fick Brev Vissenberrig kaldt anrorendis:

Christianus 4tus: Vor synderlige Gunst tilforn. Wiider af eftersom den Person ved Nauffn Christopher Christensen, som ulowlig till Wissen-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

8. Hans Christensen Naur f. 1624 i Naur. St. Odense 46 var først Hører i Odense og indsat her 1654 som Successor., gift 2den Gang 20. 6. 1663 med Barbara Hennigsdatter Achthon af N. Broby, f. Odense 20. 8. 46. Han havde bl. a. en Datter Maren Hansd. der var gift med Pastor Ludvigsen i Faaborg. Naur omtales hos Viberg »som meget duelig i Lærdom og Levnet; havde en lille Mølle; I Kirken findes et Epitafium*) over ham. † 1. 4. 1703. Han har underskrevet Enevolds-Arveregieringsakten 1660«. Og 1690 siger han: »er ingen Sædegaard i Sognet men 44 Helgaarde, 26 Halvgaarde og 14 Boliger«.

---

berg Kierke var kaldet, vorres Skriffvelse till eder haffuer forhuerffedt belangende samme Kald at beholde, da bede vii eder och naadigst ville, at I samme vores Breff fra hannem fordrer, saa och den Person ved Nauffn Bertill Christensen Møborg,**), som vii selff naadigst till samme Kald hauffer hørt, och hannom derfor voris naadigst Befaling och Mission til eder om same Kald meddelet, i Kaldet indsætter, dog at I den Person, som ulouglig kaldet var, til et andet Kald, naar noget ledigt vorder, och hand louglig dertil kand bliffve kaldet, er beforderlig sig at lade høre. D[ermed sker vor Vilje].

Haffniæ, den 24. Augusti Anno 1632.

Fra Fyens Bispebrev.

1632 20. 7. Stiftsøvrigheden tilskrev Kansler Chr. Fries: De haver modtaget et Kongebrev af 27. 6. om at Bertil Christensen Møborg skulde være Præst i V., »dog at vi forn Person skulde tilholde, at han ægter Enken, paa det hun med hendes Børn ikke skulde udstødes«. Men tidligere (8. 6. s. A.) var der udgaaet Kgl. Befaling til Lensmanden paa Ruggaard, Anders Bille til Danesbo, og Superintendenten formældende »at eftersom der skal begive sig Irring og Trætte imellem en Del V. Sognemænd og Provsten, Mag. Povl Andersen i Assens; anlangende en Person, Hr. Christoffer Christensen,« som Provsten med 7 Kaldsmænd have kaldet til Sognepræst i V.; da, eftersom Kongen har erfaret at Chriff. Christensen er vel begavte er H. Mj. vel tilfreds med, »at samme Person som kaldet er, skal blive ved forne Kald, hvorefter samme Præstemand er udi Kaldet bleven indsat og det siden for en Sognepræst haver betjent.« Stiftsøvrigheden udbeder sig derfor nærmere Anvisning om, hvorledes den skulde forholde sig.

I et Brev af 27. 6. s. A. fra Anders Bille til Kansleren omtales, at Hr. Chrff. Christensen allerede have betjent Embedet i 3 Maaneder og havde »forobligeret sig at ægte Enken eller en af Døttrene, dersom hun sig ikke vil forandre, paa det hun med hendes Børn ikke skulde udskydes.«

Hr. Chrff. Christensen fik Kaldet under 20. 5. 1637.

*) Dette Mindesmærke har en latinsk Indskrift, der i Oversættelse lyder: »Under dette Marmor lægges til Hvile Benene af den ærværdige og gudfrygtige Mand Hr. Hans Christensen Naur, som blev født lykkelig i Jylland Aar 1624, som efter at være retmæssig kaldet Sognepræst forstod Vissenbjerg Menighed med frugtbart Udbytte i .. (36) .. Aar, og som afgik ved en from Død i en Alder af .. (79) .. Aar. Med ham hans to Hustruer, udmærkede ved Fromheden og Kyskhedens Berømmelse. Den ene var

---

**) Naar han ikke fik Vissenbjerg saa ligger det maaske i at han kort efter dette Brev blev kaldet til Hundborg.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

9. Niels Christensen Aictander indsat som Successor. her 8. 3. 1690, født i Viborg af »smukke Folk«; St. Kbh. 81; gift med Hilleberg Jensdtr. Bering, f. Viborg 1661. Han var først Hører og Aman. i Odense og † 1700.

10. Hans Jensen Kingo en Søstersøn af Biskop K., Faderen var Forp. paa Sjælland og Moderen Else Hansd. Kingo; Han blev St. Nykj. F. 1694. Hører i Odense og indsat her 1700 som Successor. g. m. Formandens Enke. De havde bl. a. en Søn, Niels Actander Hansen Kingo, som var Præst i Ho-Oxby († 30. 4. 1707).

11. Jens Villumsen Rosenvinge*), f. i Odense 20. 9. 1679 ,Søn af Borgmester Villum Jensen Rosenvinge og Birthe Jacobsd. Bircherod. St. Odense 97. Derefter Hører i

---

Marie Christoffersdatter; men hendes Livslys blev alt for tidligt udslukket af Døden, da hun var i en Alder af 27 Aar. — Den anden var Barbara Henningsdatter, født i Odense og fromt hensov i en Alder af . . . Aar. Med hin avlede han een Søn, Christoffer Johannes Naur, som efter at være bleven akademisk Borger i 18 Aars Alderen rejste til det himmelske Akademie 24 Aar gammel. Denne fødte ham otte Kærlighedspanter, af hvilke fem i selve den blomstrende Alder blev bortrykket til Himlens Stjerner af ham, som gav dem: Christian levede 8, Catharine 13 Uger, Henning 34 Uger, Georg fyldte 25 og Anna ophørte at leve efter have fyldt 2 Aar 2 Mdr. Tilbage er 2 Sønner og een eneste Datter. Saaledes har det behaget Gud.« — Paa Rammens øverste og nederste Tværstykke staar der paa dansk følgende Citat af Daniel 12: »De som lærer skulde skinne som Himmels Skin. Og de som vise mange til Retfærdighed, som Stjærner altid og evindelig.« I Ovalen forneden staar der ligeledes efter Daniel 12: »Men du Daniel gack bort indtil at Enden kommer. Du skalt hvile og opstaa i din Deel, naar Dagen haver Ende.« Og endvidere staar der samme Sted paa Latin: »I Aaret 1676 er dette Epitaphium bygget, 1686 er det forsynet med Indskrift.« — Heraf saavel som Passivformen: »bringes eller lægges til Hvile« fremgaar det altsaa, at Mindesmærket er opstillet mange Aar (27) før Præstens Død. (Se ogsaa de tomme Pladser i Indskriptionen). Maaske har han selv ladet det forfærdige; men mest sandsynligt er det dog, at Menigheden har ladet det opsætte, for dermed i levende Live at hædre en Præst, som rimeligvis har været dem til Trøst og Velsignelse i den tunge Tid, da Svenskerne holdt Fyn besat — en Tid, der sikkert er den mørkeste i hele Sognets Historie. Som vi tidligere have set af Vedel Simonsens Optegnelser maatte Præstekonen (sikkert den her nævnte Marie Christoffersdatter) der var frugtsommelig, og ved Svenskernes Ankomst flygte ud i Skoven, hvor hun fødte 2 Børn i Sneedriverne. Maaske var dette Aarsagen til hendes tidlige Død, og Beretningen kaster i saa Fald et interessant Lys over den gamle Tavles korte Omtale af den unge Moder. Nu siges der at han kun avlede en Søn med hende, men det andet, i Sagnet omtalte Barn kan jo være Død strax, eller være dødfødt, men den her omtalte Student Christoffer Johannes Naur er jo ganske sikkert den Søn, som blev født i Snedriven. Han er da bleven Student samme Aar, som Epitaphiet blev opstillet 1676 og døde 1682.

---

*) I hans Tid brændte Præstegaarden 2den Gang 14. 9. 1730.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Odense og indviet her 19. 5. 1707 (Stamfaderen Borgm. Mogens Jensen i Helsingør, blev adlet 1505) og 27. 5. 1709 g. Else Kirsten Jacobsd. Møller f. Odense, † 7. 11. 1709, (Datter af Jacob Christensen Møller, Borgm. og Else Lauritsdatter Grøn) 2 G. 22. 1. 1715 med Bergitte Cathrine Hansd. Müller, f. Rørbæk, 20. 1. 93; (Datter af Krigscomm. Martin M. og Marg. Elers). De havde 2 S. og 1 D. — Pastor Rosenvinge døde 18. 1. 1739, »efter at have prædiket; bekendt for sin Samling af Manuskripter og gamle Sager; Præstegaarden ÷ Stuelængen brændte 14. 9. 1730.*)

12. Thomas Hansen Trojel, f. Himmelev 18. 8. 02, (Søn af Pastor Hans Thomsen Trojel) St. Kbh. 23. Cand. 13. 2. 26. Capl. Slangerup 32, gift Christiansø 21. 7. 33 med Elisabeth Jørgensdatter Ancher af Ø. Lars, hun † 22. 12. 1769; de havde 6 S. og 3 D. De 4 Sønner bleve bekendte Academikere.

13. Immanuel Conrad Ludvig Schmaltz,**) f. Rendsborg 21. 9. 20. (Søn af Regimentsfeldskærer S. og Magd. Hedvig Scheerer). St. Fdbg. 37; udenlands i 3 Aar; Cand. 9. 2. 49. Sognepræst Seden Aa. 26. 5. 58 i Brændekilde-B. 7. 3. 66, indsat her 16. 3. 70. Gift med Anna Magd. Johansd. Platfus, f. 34, † 9. 1. 74, (Faderen Postm. i Helsingør) 2 g. 27. 5. 74 med Margrethe Magd. Aabye af Særslev; han † 27. 3. 1782.

14. Frederik Eliesen Grüner af Odense St. Hans K., f. 28. 1. 30, St. Odense 51, Cand. 54 3. 8. Capl. Brænderup 12. 10. 59 indviet her 19. 7. 1780 som Successor; Cons.-Rd. 12. 3. 83. Gft 13. 2. 60 Anna Marg. Sørensd. Breinholm, f. 40, † 9. 6. 83, (Datter af Forp. B. paa Wedellsborg og Dorothea Andersd. Hvid af Brænderup) han beg. 6. 7. 96. De havde 2 Sønner og 3 Døttre. — Under Bispevisitationerne ligefra 1786 nævnes Grüner som »svagelig«, »apoplectisk« og maatte derfor overlade Arbejdet til Capellanen. Han var Kirkepatron fra 1783 til 1785.

15. Chr. Ludvig Carlsen Venninghaussen, f. Fred, 12. 3. 58, (Søn af Overauditør Ferdinand V. og Cathrine Marie Dichmann), St. Fred. 78. Cand 16. 1. 83, indsat her 5. 11. 1783, som Successor, begr. 5. 3. 1795. Han var saaledes i Virkeligheden ikke Sognepræst, idet han døde før Grüner. Som residerende Capellan havde han et kedeligt Mellemværende med Biskoppen, der skriver følgende i sin Visitationsprotokol 1792 16. 7. » . . . . Ofentlig klages ikke, men Capl. Hr. Venninghaussen blev under 4 Øjne skarpeligen sat til Rette, efter Klage med Bilag fra Cheffen for det fynske Infanteri-Regiment. General Printz Christian til Slesvig-Holsten-Augustenborg, over en fra Hr. Venninghaussen om en Landssoldats Sygdom udstædt, men

*) Se Worm 3/654 og Nyrup og Krafts B. 504.

**) Biskoppen maatte 1773—75 beordre en Mand til at modtage Schmaltz's Offer og dermed afdrage paa ham store Skatterestancer efter Ordrer fra Rentekammeret.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

urigtig befunden Attest fordi Hr. Venninghaussen paa min Anfordring om Ministerial-Protokollen, først foregav, at den laa i hans Chartol, men at Nøglen var bleven borte; og dernæst maatte tilstaa, at han havde forsømt at indføre i Sommer det fornødne. Herredsprovsten Hr. Clod paatog sig at tilholde Hr. Venninghaussen uopholdelig at oprette det forsømte, og derom til mig indberette. Præstegaarden er i skikkelig Stand.«

16. Dr. theol. Conrad Daniel Koefoed, f. Kbh. 22. 9. 63, (Søn af Cfrrd. Hans K. og Cathrine Bentzen). St. 83, Cand. 4. 10. 86, Fæltpræst 22. 10. 88, Skibspræst s. A. Sognepræst i Brørup 14. 1. 91; Dr. theol. Kiel 24. 11. 1800 Apellationsraad 10. 7. 12. Indsat her 26. 8. 96. og forflyttet som Stiftsprovst til Ribe Domkirke 12. 7. 1805; Amtsprovst 1812, Biskop over Ribe Stift 10. 11. 1825. Ridder 26, D. M. 1. 11. 28, †30. 7. 31. Gift 1. G. 8. 3. 93 med Sophie Dorothea Frisch, f. Ribe, 8. 1. 76, † 20. 5. 15, (Datter af Jstrd. Dr. med. A. Frausing F., Stiftsfysikus sf. g. Charlotte Hedevig Mathiesen), 3 S., 1 D. — Gift 2den Gang 1816 med Marie Cathrine Meinert, Enke efter Landvæsenscom. Niels Kjær Tang til Nørre Vosborg; f. Chrhavn 16. 11. 76., † Nørre Vosborg 22. 7. 55. (Datter af Renteskriver Kmraad. E. Evald M. og Maren Kirstine Noe), 2 Sønner. Viborg siger at han var: »hverken lærd eller begavet, men praktisk dygtig; Embedsiver, Arbejdsomhed, Tjenstvillighed og Godgørenhed anførers som Grundtræk i hans Karakter. Biskoppen siger 17. 5. 1801 i sin Visitatsbog om Koefoed at: »han prædikede nymodens«. Fra en anden Side havde han mindre heldig Ry«. (Hist. Aarbg. 3/231).

17. Christoffer Schröder Andresen, f. Rønne 3. 4. 60, (Søn af Generalauditør Christ. A. Amtm. på Bornholm og Michelle Ottilia Schröder) St. Helsing. 75, Cand. philolo 79, Cand. theol. 87, Rector Rønne 14. 12. 87, Prof. 28. 2. 1800. Indsat her 18. 10. 1805 og forflyttet til Kjerteminde 5. 1. 20. Gift 89 med Lovise Chatrine Nansen, f. 60, † 20. 7. 1833. (Datter af Oberstl. H. Michelsen N., Commandant paa Bornholm og Lovise Berbandt), han † 18. 5. 1832 og beskrives som afgjort Rationalist, der kom i alvorlig Strid med de Opvagte. (Se Nyrup 17, Erslev 1. 18. og Supl. 1. 31. og Helveg d. d. Kirketvist.)

18. Simon Jacob Omann døbt i Odense 28. 6. 1761 (Faderen var Postbetjent), St. Odense 86, Cand. 5. 11. 93 og blev 3. 6. 96 Præst paa et Skib som sejlede til China, 22. 2. 99 Præst ved Tugt- og Rasphuset paa Chrhavn, 17. 10. 06 Sognepr. for V. og Ø. Hassing og 7. 6. 20 indsat her indtil 10. 2. 1838 da han blev entlediget. Præstegaarden brændte 15. 10. 37 og han døde i Odense 1848.

19. Thomas Chr. Bredsdorff af V. Skjerninge, f. 21. 5. 95. St. Nykjøb. F. 1814, Cand. 10. 1. 20, Sognepr. Ollerup 28. 11. 21 og indsat her 30. 6. 1838. Gift 1824 med Rasmine Møller af Kjøbelev, (Faderen var Biskop over Loll.-Falster Stift)

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

f. 18. 10. 05, † 17. 1. 42, de havde 3 S. og 5 D. Han † 19. 1. 1847; agtet og savnet.

20. Frederik Vilh. Bagger, født i Slagelse 5. 1. 05, (Søn af Etatsraad og Borgmester i Kbh. R. Langeland B. og Frederikke Giersing) St. Kbh. 24, Cand. 23. 4. 29; Lærer ved Søetatens Drengeskole, 30 Overlærer s. s. 32. Sognep. Tanderup 3. 10.34, indsat her 4. 10. 47 og forflyttet til Brahedrolleberg 24. 2. 55. Gift første Gang 16. 9. 35 med Sophie Charlotte Birck af St. Hedinge, f. 25. 9. 07, † 18. 11. 43; 1 S. og 2 D. Gift anden Gang Egense 27. 1. 46 med Marine Elisabeth Lovise Tofte, f. Ribe 6. 10. 08, † 11. 8. 48, (Faderen Kamraad. og Toldf. i Ribe), 1 S. og 1 D. Gift 3. Gang Odense, St. Knuds-Kirke, 4. 1. 56 med Eleonora E. J. S. Nyegaard, f. Næsborg Præstegd. 16. 4. 18 (Datter af Forp. Gottlieb N. og Ingeborg M. Engestoft af Næsborg) u. Børn. — han † 18 . .

21. Niels Johnsen Struer af St. og L. Fuglede f. Udby 12. 8. 97 St. Slagelse 16, Cand. 19. 7. 21, Sognep. Vaagø Færøerne 7. 8. 22, Provst 22. 7. 31, Brændekilde 25. 9. 38 og indsat her 21. 5. 55, Provst for Odense Herreds Provsti 18. 7. 44, Ridder 6. 10. 60. D. M. ved sit 50 Aars Jubilæum 7. 8. 72 † 18. 12. 74. Gift Kbh. 19. 3. 23 Johanne Pauline Christine Stützer f. Kbh. 9. 4. 04 † 1. 8. 56 (Datter af Fred. Ludv. S., Spisemester i Casernerne og Mette Marie Hansen) 3 S. og 4 D.

22. Johan Henrik Nissen f. 24. 2. 20 Sorø (Søn af Akademigartner Hans Ditl. N. og Agathe Marie Reeberg) St. Sorø 37. Cand. 26. 1. 44, Huslærer i Humble Præsteg. Adjunkt i Odense 13. 7. 47, Sognep. Hyrup i Flensborg Provsti 23. 12. 51, Husby i Flensb. Pr. 14. 1. 59, afsat af Tyskerne 15. 3. 64, Sognep. Føns-Ørslev 6. 5. 64, underskrev Ads. til Biskop Martensen om Forh. i Sønderjyll. Gift Landet Loll. 3. 8. 49 Cath. Sophie Hedvig Døllner, f. 20. 6. 19 Vallø, (Datter af Stiftsgartner Carl F. D. og Hedevig Marie Møller). Entlediget ÷189, † ÷ 189.

23. Eske Hansen Møllgaard f. 15. 8. 56 i Lourup, Gjørding S. (Søn af Hans Chr. Eskesen M. Gmd. og Sognefoged og Karen Thomsen). St. Borgerdyds. Kbh. 78, Cand. 23. 1. 84, Kapl. her 25. 4. 84 og indsat som Sognep. her. ÷ 1891 † ÷ 1912. Gift St. Johs. K. 29. 7. 84 Regitze Charlotte Skeel f. 2. 2. 59 Kbh. Datter af Kapt. Holg. Fred. S. og Dorthea Henriette Jensen.)

24. Henning Gøtzsche indsat her 1913 (Søn af Biskop Gøtzsche i Ribe) efterat have været Præst sidst i Voldum og tidligere i Ødsted ved Vejle.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Residerende Capellaner i Vissenbjerg.*)

Capellanerne var tillige Lærere i Bred Skole, hvor de boede. Den første i dette Embede var Jacob Koefoed Trojel, f. 12. 6. 1736, (Søn af Sognepræsten) St. Odense 51, Cand. 54, personel Capellan her 15. 3. 65 og residerende 8. 4. 71 indtil 20. 7. 74, da han blev Sognepræst i Nebbelunde, † 10. 3. 1812. Gift i Rødby 16. 1. 78 m. Regitze Sophie Støedt. Han var en flittig landøkonomisk Forfatter og korresponderende Medl. af Landhusholdningsselskabet, Botaniker, jovial og vittig, men sad i trange Kaar.

2. Frederik Eliesen Grüner indsat 19. 7. 80 og succ. Sognepr. se der.

3. Chr. Ludv. Carlsen Veninghausen indsat 23. 4. 83 og succ. Sognepræst.

4. Andreas Chr. Obel, f. 8. 4. 66, St. Aalb. 87, Cand. 92, indsat her 24. 4. 95, Sognepr. i Karby H.-R. 21. 9. 98, Provst 1804—12, Tiendecomm. 25, † 3. 12. 43, vakker og omgængelig. Gift i Aalb. 5. 6. 01 Frederikke Lovise C. Friis af Marslev, f. 4. 2. 79.

5. Peter Mathias Testrup, f. Kbh. 27. 1. 75 (Søn af Spekhøker Peder H. T. og Cath. Mathiasd. Kjerulf) St. Kbh. 92, Cand. 97, indsat her 5. 6. 04, Sognepr. i Højrup 20. 8. 13, Korsør 18. 1. 21 og Tølløse 7. 12. 31, Provst 20. 1. 30, † 30. 5. 1850. Gift 25. 2. 14 Christence Maria Kofoed, f. 17. 3. 83, † i Sorterup 9. 5. 60, (Datter af Stiftsamtmand Hans K. i Ribe og Margrethe Lindholm) mindst 2 S. og 2 D.

6. Henrik Frederik Götzsche af Jyderup f. 31. 7. 83. St. Slagelse 01, Cand. 05, indsat her 18. 3. 14, Sognepr. Hem — H. — D. 22. 8. 21, Gjersbo 17. 11. 29, † 24. 6. 57. Gift 1. G. 4. 11. 18 m. Pouline Joh K. Rogert, f. 5. 5. 92, † 26. 1. 26 (Datter af Landsdom. Rogert Bornholm og Christine Antonie Nansen) 1 S. og 3 D.; Gift 2 G. 12. 12. 26 m. Anna Charl. Bendtzen af Stenmagle, f. 16. 6. 06; 2 S. og 3 D.

---

*) Blandt de faa personelle Kapellaner, der har fungeret i Sognet, bør dog nævnes Gyntelberg Abel, f. 7./12. 1822, Kand. 50, indsat her 5. 6. 1856 indtil 15. 1. 71 da han blev Sognepr. i Hvorum-S. Han har plantet de store Elme paa Kirkegaarden og lavet Anlægget nede i Afgrunden.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

7. Peter Schäffer Dalhoff af Ønslev, f. i Ring 16. 1. 96, St. Nyk. 15, Cand. 19, indsat her 2. 1. 22, Sognepr. Mygind — K.-S. 10. 5. 27, Nykjb. 27. 5. 35, Damsholte 6. 10. 54, † 5. 3. 55 i Nyk. Gift i Kbh. 10. 5. 22. m. Lovisa Augusta Hansen, 1 Datter.

8. Johan Chr. Hempel, f. Faaborg 28. 9. 98, (Søn af Købm. og Skipper Chr. Joh. H. og Joh. Marg. Munck) St. Odense 19, Cand. 25, indsat her 22. 8. 27, Sognepr. Herring-G. 4. 6. 34, † 52. Gift 7. 12. 27 Anna Cathrine Hansen f. i. Odense 5. 1. 01, † 9. 4. 63 (Datter af Cancelliraad Chr. H. og Adamine Benedicte Kock) 3 S. og 1 D.

9. Edvard Gudmund August Hindberg f. Kbh. 17. 2. 06 (Søn af Toldskriver Coelestinus Philemon H. og A. Bolette Arcadia Lynge) St. Fdbg. 24, Cand. 30, indsat her 15. 8. 34, Cap. Viborg Domk. 16. 3. 39, og Præst ved Tugthus, Sognep. Viborg Sortebrødre K. 27. 5. 47, † 22. 5. 66, var en herlig Mand, bekendt af sin Interesse for Fængselsvæsenet. Gift 27. 4. 36 m. Judithe M. S. Hammerich f. Faab. 21. 6. 08, † 22. 12. 64 (Datter af Farver Jochum H. og Onna Marie Holm) mindst 1 S. og 1 D.

10. Chr. Hieronymus Hübner, f. Hillerød 22. 6. 05 (Søn af Amststuefuldm. H. Chr. H. og Pouline Schiertner) St. Fdbg. 24, Cand. 31, Capl. Everdrup 32, Ølstykke 35, Hjælpepr. Dalby-T. 37, indsat her 28. 5. 39, Sognepr. V. Hornum-H.-F. 31. 12. 49, Røgen-S. 14. 5. 59. Gift 15. 9. 39 m. Jensine C. Almind (Datter af Gross. og Lysestøber i Kbh. Jens P. A. og Caroline Hørup) 1 S. Han † 2. 4. 1867.

Ved Hübners Forflyttelse blev Embedet nedlagt, men atter oprettet ved Kgl. Resolution af 15. Marts 1875.

11. Frants Daniel Thorning Engestoft (Søn af Biskop Dr. theol, E.), f. 4. 7. 44 Kbh. St. Odense 63, Cand 70, p. Capl. S. Omme-H. 72, og indsat her 15. 8. 73 som pers. Capl. og 28. 12. 1875 som resid. Capl. — Gift i Blidstrup 4. 7. 72 m. Cathrine E. Nyegaard. f. i Skive 27. 6. 47, † 6. 1. 83. Han g. 2den G. 30. 10. 83 Kristiane P. Møller f. 26. 7. 62 Fjellerup (Datter af Gmd. Pedersen Møller og Anne Jensen). Sognepr. Ørum-G. 19. 5. 80.

12. Ludvig Daniel Nielsen, f. 13. 4. 52 Hals (Søn af Lærer Nic. Laur. N. og Helene Marie Heiss) St. Aalb. 71, Cand. 76, Kapl. p. Følleslev-S. 77, indsat her 19. 8. 80, entl. 4. 6. 83 for at overtage Stillingen som dansk Sømandspræst i Hull og Præst for den danske lutherske Menighed s.-s. Gift 12. 6. 78 m. Dagmar Lehmann, f. 26. 3. 55 Kbh., (Datter Prof. Dr. med. G. C. H. Lehm. og Hansine Claudine Mackeprang).

13. Eske Hansen Møllgaard, indsat her 25. 4. 84 se under Sognepr.

Efter at Møllgaard var bleven Sognepræst stod det resid. Kapellani ledig i 8 Aar, i hvilken Tid dette Embedes Løn blev opsparet for af denne Sum at opføre en ny Kapellanbolig. En

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

saadan stod ogsaa færdig i Aaret 1904 paa Præstegaardsjorden nord for Landevejen og den næste Kapellan blev:

Simon Chr. Thomsen Hjort, cand. theol, der fik Collats som resid. Kapellan 7. 12. 1904, men 1909 forflyttet til Østrup og senere til Faxe og Hyldeholt.

Holger Larsen, cand. theol., fik Collats 3. 12. 1909, blev 1915 forflyttet til Bjergby paa Taasinge.

Jørgen Julius Smith-Petersen, tjenstledig Kapellan for Stenmogle og Stenlille, fik Collats 25. 2. 1915, men blev Sognepræst i Gloslunde og Græsham 1920.

Emil Hobro Alsson, cand theol., fik Collats 25. 8. 1920, og blev allerede 2 Aar efter forfremmet til Sognepræst for Sandager og Holevad.

Ernst Bang, cand. theol., fik Collats som resid. Kapellan her 27. 9. 1922.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

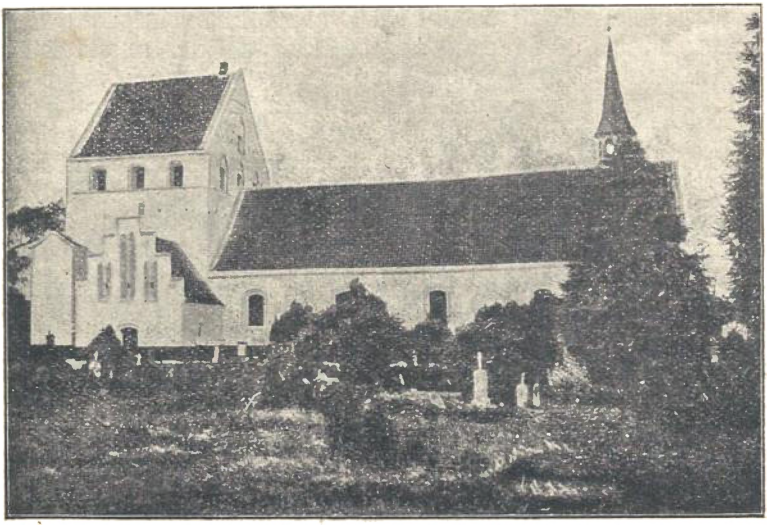

Kirken set fra Syd.

Vissenbjerg Kirke og Kirkegodset.

Kirken ligger nogenlunde midt i det store rundagtige Sogn og lige op til Kirkegaarden ligger Præstegaarden kaldt F u g l e v i g, hvilket Navn dog nærmest betegnede Præstegaarden i dens oprindelige Beliggenhed nedenfor den høje Bakke nær Fuglevig Mølle. Navnet skrives i sin ældste Form som F u l v i g, og kommer sagtens af dets lave, fule-plørede Sted hvor den laa. Omkring Kirken og Præstegaarden ligger et ret stort Kirkegods og Præstegaardsjorder, der tilsammen oprindelig udgjorde noget over 200 Tdr. Land af Ager, Skov og Eng. Naar man nærmere betragter dette Gods Beliggenhed paa Kortet, vil man se, at det danner Centrum i Sognet, hvorfra de oprindelige 10 Byers Jordareal udstraaler fra som en Stjerne. Da Sognet først er taget i Besiddelse og bebygget, hvilket antagelig er sket nogenlunde samtidigt, har de 10 Byer eller Boel (en ringe Bolig i Modsætning til en Gaard) rimeligvis stødte sammen i et Punkt — vel der hvor nu Kirken ligger — og der er man sikkert meget snart bleven enige om at bygge Sognets første Kirke. Muligvis har man her fra hele Sognet samledes om et G u d e h o v, her hvor endnu

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

den Dag i Dag, Skt. Vittis ell. Vitus-Kilde springer, hvilken i gamle Dage betragtedes som et »Vejrglas«, fordi man mente at have erfaret at naar Kilden »heder sin Ovn« eller dampede, saa blev det Regn. Navnet kommer sagten af Helgenen St. Vitus, til hvem Kirken vel har været indviet og hvis Navn kendes fra Sygdommen St. Veitz Dans, som man troede at denne Helgen havde særlig Magt til at helbrede. Kirken har oprindelig vel været en mindre Træbygning, og saa har hver af de 10 Byer afgivet sin Part af Jord til Underhold for Præsten og til Vedligeholdelse af Kirken, der her har faaet den smukkeste og bedste Plads i Sognen, beliggende højt og centralt med en herlig Udsigt ikke alene over hele det vidstrakte Sogn, men over det meste af Fyen og langt ind i store Dele af Sønder- og Nørrejylland. Derfor ogsaa ret betegnende, at Stedet bærer sit Navn, som er enestaaende i Danmark og hentyder antagelig til at der her fra dette Bjerg haves en vid Udsigt, ligesom det kan ses vidt omkring fra og derfor benævnes som »Vid-syns-bjerg«. dog maa man samtidig erindre at Navnet i 1383 skrives Visnæbyærgh, der bringer en til at tænke paa det gamle Ord »Vin«, der betyder Græsgang; man kunde ogsaa tænke paa det magre forblæste Bjærg hvor alt »visner« og endelig kunde man lægge Eftertrykket paa V i og sige at det kommer af Helligdom ligesom de andre Vier.

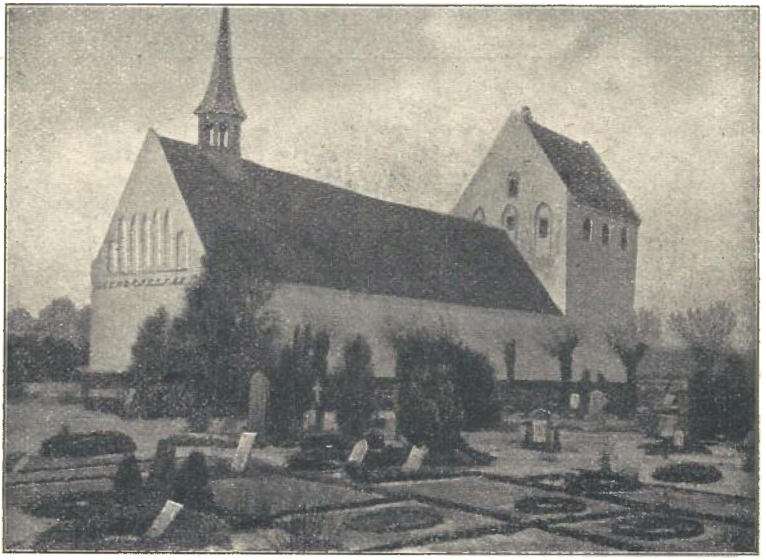

Kirken set fra Nordøst med Østgavlen

Kirken, som selvfølgelig er den ældste Bygning i Sognet, er i sin nuværende Skikkelse en af de største Kirker paa Fyen, 39,5 m. lang og 10 m. bred, uden Korindsnævring.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Af den oprindelige romanske Kirke, der har været opført af raa Kamp med Kvadre i Hjørnerne og i den profilerede Dobbeltsokkel, staar kun Skibets Nordside. Iøvrigt er Murværket fornyet og ombygget med Munkesten i sengotisk Tid, da Bygningen omdannedes til et Langhus uden særligt Kor, men med en smuk blindingsprydet Østgavl, hvilende paa en udkrægende Buefriese. Det ses tydeligt at Koret og den nærmeste Del af Skibet er bygget samtidig og sikkert senere end den øvrige Del af Skibet idet man endnu i den nordlige Side ser de store halvrunde Grundsten af den gl. Absis eller Kor, som har haft samme Bredde som Skibet og derfor har faaet Lov at sidde som Grund under Skibets Forlængelse. Ved Afslutningen af det ældre Skib og den deroptil byggede Fortættelse er der anvendt Kvatersten, som tydelig angiver at Bygningen er sket ad 2 Gange. De halvrunde Grundsten under Østgavlen har sikkert før siddet under Absisen eller rundbygget Kor. De 2 øverste Hvælvinger er firribbede medens de øvrige 4 er otteribbede.

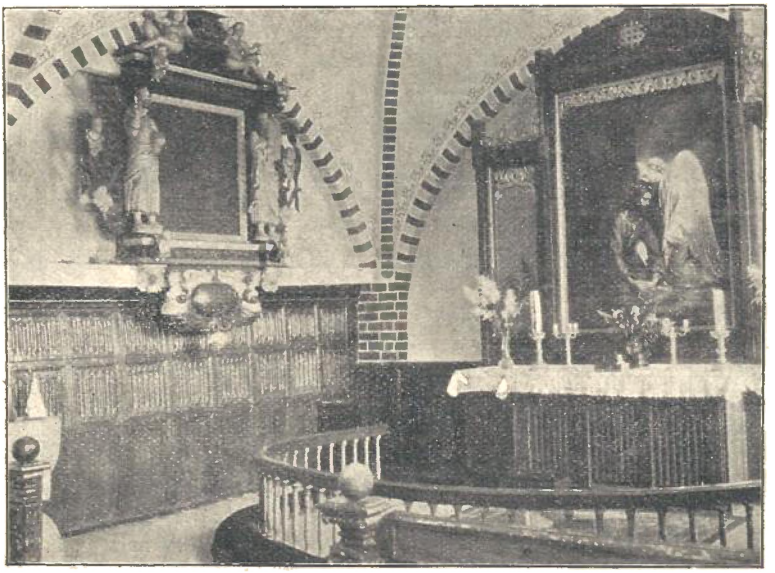

Alter og Epitafium

Vesttaarnet og det ved dettes Sydside placerede Vaabenhus, begge med blindingsprydede Gavle, er opførte omtrent paa samme Tid, over Koret er der et spaantækket Rytterspir. I de senere Aar er Kammene paa Taarnet og Østgavlen nedtagne. Det indre er sengotisk hvælvet og af det forhenværende Egebælkelag ses de overskaarne Ender, som Egespærene staar paa, medens een Egebjælke mellem hvert Hvælvingefag er bevaret; ogsaa Hanebaandene er af Eg og hele dette Tagværk er ganske sikkert det

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

oprindelige fra Kirkens Opførelse i nuværende Skikkelse. Altertavlen er en Kopi efter Carl Bloch: Christus i Gethsemane; paa Nordvæggen er opstillet den sentkatolske Fløjaltertavle (ca. 1520 i Midtskabet Korsfæstelsen, paa Fløjene Apostlene). Romansk Granitdøbefont med Rebsnoning. Korets Sidevægge er beklædte med et højt Panel med Foldeværksfyldinger fra Beg. af 16. Aarh. Foran Koret en moderne Korskranke med ornamentalt Snitværk fra Begyndelse af 17. Aarh.

Prædikestolen er et ejendommeligt og dygtigt Snitværk i tidlig, nederlandsk præget Højrenæssancestil (ca. 1580); i Felterne er afbildet de kristelige Dyder: Taalmodigheden, Barmhjertigheden og Udholdenheden, Tro, Haab og Kærlighed. Under den første staar: »Ved Udholdenhed skal I bevare eders Sjæle«. Under 2: »Retfærdiggjorte ved Troen har vi Fred.« Under 3die: »Du er mit Haab paa Bedrøvelsers Dag« og under Kærligheden: »Troen virksom ved den retfærdige handlende Kærlighed!« Alt paa Latin. Men Himlen, som Jacob Madsen omtaler, er dog nu forsvunden. Stafferingen er restaureret af Nationalmuseet 1909. I Kirkens Vestende findes en rigt jernbeslaaet Dør fra 1504, vel den Gang Indgangsdør til Kirken før Vaabenhushuset blev bygget med Minuskelindskrift, gjort af Ole Moltzen fra Assens. Bekostet af Kirkens Værger Mathias Eriksen og Peter Thomsen. I Koret er 1676 opsat, 1686 malet Træepitafium over Præsten Joh. Chr. Naur, † 1703. Aar 1892 fandtes nogle Spor af Kalkdekorationer og Maling (fra omtrent 1400) og paa nordlige Væg Indskriften »Nicolaus Micaelis 1543«. Kun denne sidste er bevaret*) Museumsinspektør Petersen i Odense har velvilligt meddelt mig følgende:

»Fyens Folkemuseum i Eiler Rønnovs Gaard har et Alterklæde fra Vissenbjerg Kirke. Klædet indeholder 3 Rækker Felter med Fremstillinger af den hellige Historie, udsyede i forskelligfarvet Tøj (rødt, gult, graat, grønt, blaat og sortbrunt). De forskellige Felter fremstiller 1. Mariæ Bebudelse; 2. de hellige 3 Kongers Tilbedelse; 3. Fremstillingen for Simeon i Templet; 4. de tolv Apostle; 5. Getsemane-Have med Christus, der trøstes af Engelen, og Christus, der finder sine tre Apostle sovende; 6. Paagribelse af Judas og Vagten; 7. Christus for Kaiphas, ved Siden Peter og Tjenestepigen ved Kulilden; 8. Christus for Ypperstepræsten og Judas hængt i et Træ; 9. Christus for Herodes; 10. Christus for Pilatus; 11. Bespottelsen; 12. Ecce homo; 13. Gangen til Golgata; 14. Korsfæstelsen; 15. Kvinderne ved den tomme Grav og Christus vandrende til Emaus med de to Disciple; 16. Christi Igenkomst. Felterne begynder forneden til venstre for Betragteren, saaledes at Mariæ Bebudelse, Tilbedelsen, Fremstillingen i Tempelet og de tolv Apostle er i nederste Række. Alterklædet kom i Odense Museums Eje 1891, efter at det havde vandret fra den ene Eje til den anden. Det skal være kommen til Odense

*) Dette er muligvis Faderen til Michel Nielsen, den første evangelske Præst her i Vissenbjerg.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

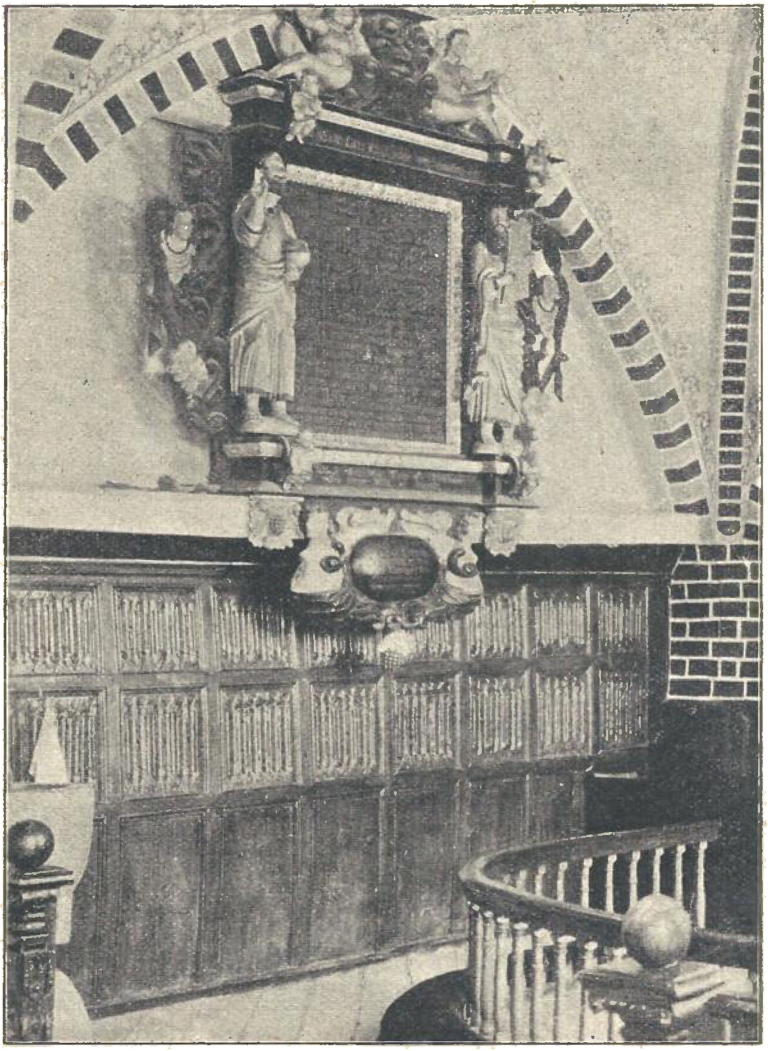

Epitafiet over Præsten Naur.

som Dække over et Læs Tørv og de vare købt af en Væver Petersen i Adelstræde for en Mark. Museet maatte betale 140 Kr. for det og lod det derefter restaurere af Nanna Ring.«

Biskop Jacob Madsen, der som bekjendt har mange oplysende Notitser om de fynske Kirker, var ikke mindre end 6 Gange paa Visitat i Vissenbjerg og skriver bl. a. herom i 1589: »Bønderne paa mente at holde deres Børn for Degnen, och Degnen at læse med dem.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

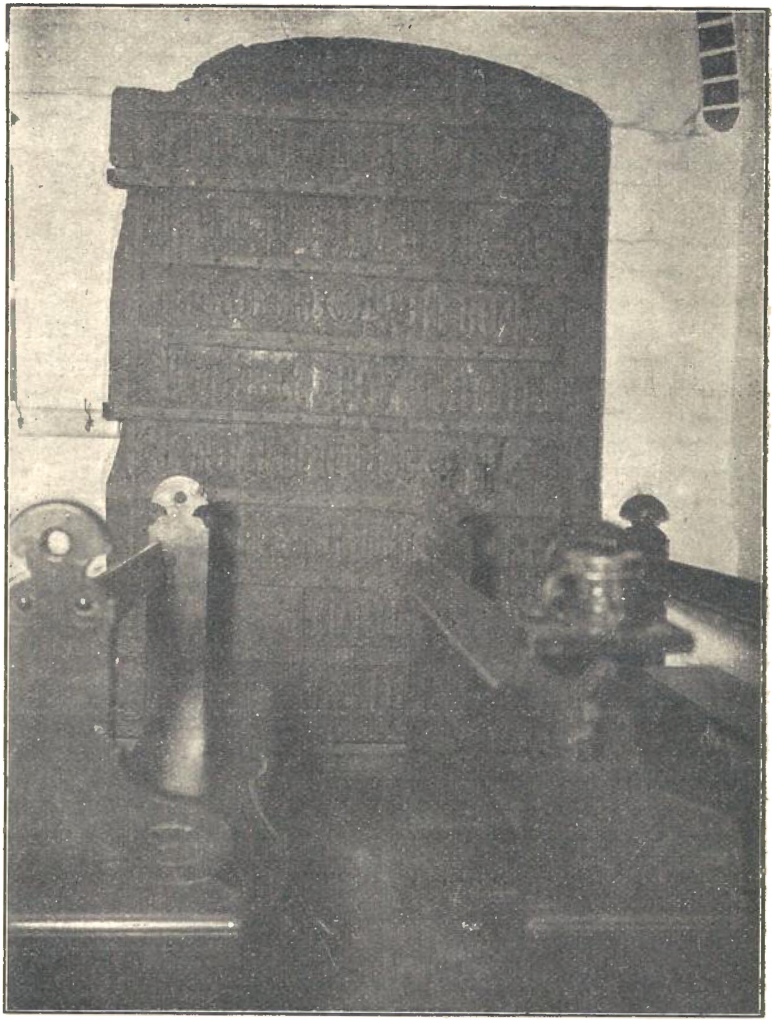

Den gamle Kirkedør fra 1504.

Templum en aff de smukeste i Fyen, tagt alt met Bly; 1 lidet Spir paa Østerenden met Bly; Tornet tagt mit Stentag. Feiler inthet paa Kirken. En herlig Prædikestol mit Hymmel offuer. En ond Taffle. Funten neder i Kirken. 2 Altere oc Taffler (bort). Ligger vdi Kirken vnder 1 hvid Sten for Alteret begraffuet Jomfrue Margret Emiksdatter, oc Jomfrue Magdalene, hindes Contrafaj ocsaa vdhugget, Anders Emiksøns Døttre till Stensgord. Stenen offuer Jorden forhøgt. Ingen Træ paa Kirkegaarden.

Wdi Sognet 1 Herregord, Græffteberg, hører Kronen till er

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

forlont Jomfru Magdalene Emiksdatter vdi Mageskifte hendes Liffs Tiid.«

1591 16. 5.: »Jomfru Magda. inthet i Kirken. Drog Hr. Anders oc jeg neder till hende oc fik Mad. Prædiket Hr. Anders »Her kommer i tripende i Dieffle Naffn? triper føre affsted i Fendens Naffn!«

Endnu i 1598 er de for 9 Aar siden nævnte 2 Altre og Altertavle ikke kommen bort, hvorfor Biskoppen gentager, at de skal bort og sættes 2 Stole istedet. Sognefolkene klager da over, at de ikke faar Øl, naar de leverer deres Tiende, som de mener er deres Ret. I 1601 siger Biskoppen om Jens Degn, at han er »houlbenet«. Han har da lige afløst Michel Degn, som blev dømt fra Kaldet. Bønderne vil endnu, ligesom forige Gang have Øl, naar de leverer Kirketienden og »ville haffue Stole Stader skifft.«

Et Sted gør Bispen Jacob Madsen en Bemærkning om at: »B o g a a, gør Skelsmes mellem Bogherred og Vendsherred!« Dette er som bekendt ikke helt rigtigt.

Kirkegaarden er nærmest en Firkant med Kirken i Midten udvidet flere Gange, baade mod nord over den gl. Landevej og mod syd og begge Steder er der blandede Familiebegravelser, medens man paa den gamle Kirkegaard, hvor hver By har sin bestemte Plads og indenfor hver af disse har ligeledes hver Gaard og Hus sit eget Gravsted, hvor de gamle Familier i Aarhundrede har begravet deres Døde.

Paa Vissenbjerg Kirkegaard ligger en Del begravede af den bekendte fynske Kvaksalverslægt som boede paa Rold, bl. a. Boelsmand R a s m u s N i e l s e n † 22. 12. 1835 i sit 64 Aar og hans Hustru J o h a n n e C h r i s t e n s d a t t e r, † 24. 11. 1844 i sit 78de Aar. Paa deres Ligsten staar: »De syges og fattiges Trøst og trofaste Ven

saa mildt og kærligt i gik gennem Livet
Til højere Virksomhed kaldte Jer hen
Den Jesus som Eder Aand havde givet.
Her Kærligheds Taare
faldt ned paa Jer Grav,
Haver Tak for hver Trøst
for hvert Raad som I gav.

Deres Plejesøn C h r i s t e n N i e l s e n, der var en Søstersøn af Johanne Christensdatter, fortsatte Kvaksalveriet som »Klog Mand«, mange Aar og nød megen Anseelse skønt han i 1845 fik en Dom paa 5 × 6 Dages Vand og Brød. Han ligger vist i samme Gravsted.

Ifølge Fdg. af 19. 6. 1582 førte Lensmændene Tilsyn med Kirkegodset i deres respective Len og ifølge Reces af 1643 I — 4—2; har de, som have jus patronatus til Kirkerne eller er forlenet dermed, Ret til at bruge og oppebære Kirkernes Indkom-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ster mod at vedligeholde Kirkerne. Men efter Reces af 1643 var Omordningen ifølge hvilken, Statskassen tilegnede sig Overskudet af de aarlige Indtægter mod at sørge for Kirkernes Forsyning eller med andre Ord, Kirkernes Overgang i Statens Eje, som dog ikke hviler paa nogen egentlig Lovhjemmel. Kirkegodset led under den financielle Nød, som var en Følge af Svenskekrigen og derfor bortsolgtes en Mængde Kirker, men dog vist altid med Forbehold af Vedligeholdelsespligten.

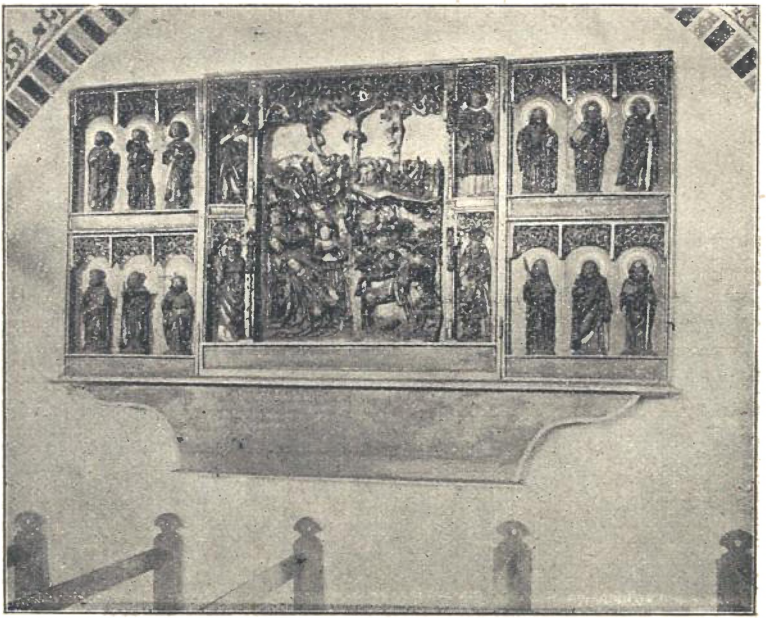

Den gamle Altertavle fra Klaus Bergs Tid

Der var oprindelig en hel Mængde gamle Documenter som gav ret fyldige Oplysninger om Kirken og Godset, der da vist nu er brændte med Præstegaarden, men følgende Kopier findes:

I »de ældste danske Arkivregistraturer« findes iblandt »Registratur over Breve i Odense St. Hans Klosters Arkiv« ogsaa en Del Breve som vedrører Vissenbjerg. Der er:

1. saaledes Aar 1463 »Jes Pedersenns Pantebrev paa 2 Gaarde i Skalbjerg og Halvdelen af Flyngg, som han pantsatte Raadmand Jes Clausen Clementsen i Odense for 500 Mark.«
2. »Jes Clausen Clementsens Skjøde til St. Hans Kloster paa 2 Gaarde i Skalbjerg og Halvdelen af Flyng med Kierruffs Gaard i Odense og en Gaard i Dagstrup; imod af Klosteret at nyde fri Kost, Klæder osv. 1471.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

3. Et »Vissenbjærg Birketingsvidne at Skalbierrig Mark er rettelig skift af 12 Rebsmænd 1516.«
4. Et »Landstingsvidne paa Sty Jensens i Kalslunde Gavebrev til St. Hans Kloster paa et Byggested i Skalbjerg 1455«.
5. Et »Vissenbjerg B. T. V. om Forlig mellem St. Hans Klosters Prior og en Mand i Skalbjerg om Jord paa nævnte Bys Mark 1492«.
6. Et »Lougheffs mellem Skalbjerg og Dalums Skov«.
7. Et »Sognevidne paa thee agre hoessz Flynng«.
8. »Tilskikkede Commissærers Vidne, at ingen hat Ret i Flyng uden St. Hans Klosters ene. 1528.«
9. »Bogherreds T. V. paa Raadmand Jens Mules af Odense Skiøde til St. Hans Kloster paa Fllyngh*) i Vissenbjerg Sogn 1484.«
10. »Vissenbjerg B. T. V. paa St. Hans Klosters Priors Laughævd paa Flyngh og andre Jordstykker i Brunsrudt 1515.«
11. »Vissenbjerg B. T. V. paa Hans Nielsens af Skonsbye Skjøde til St. Hans Kloster paa en Ager tværs over Golbjerget 1556.«
12. »Vissenbjerg B. T. V. paa St. Hans Klosters Priors Laughævd paa 2 Gaarde i Aanndebøll 1500.«
13. »Item Markskjel mellem Gadtzbyll och Assingbylle.«
14. »Item Brev paa noget Gods paa Kaalbierrig Knoesz.«
15. »Item et Tingsvidne at Sandemænd have gjort Markskjel mellem Gadtzbylle och Greftebølle.«
16. »Item Brev paa Aanndebøll och Godtzbølle Skov m. m.«
17. »Item et Brev at Katharine Kistesdotter och hendes Søn Ditløf Skinnckell have givet 2 Gaarde i Aandebølle, 2 Gaarde i Gadtzbølle, 1 Gaard i Skowsbye m. m. til St. Hans Kloster 1427.«
18. »Item et Tingsvidne, at Aandebølle Mænd har deres fri Olden paa dens egne Skove 1492.«
19. »Baag Herredstingsvidne paa Prioren Niels Jepsens Laughævd paa Klosterets Ejendomsjord i Skousby og den Omegn 1506.«
20. »Item aasziunn paa St. Hans Klosters Skov ved Aanndebølle om Oldensvin 1492.«

*) Flyng findes endnu under Kirkegodset, som en lille Skovplet, der ejes af udensogns Mænd. Ordet Fly, Flø, er mulig sammentrukken af Fly—ing, og betegner vistnok oprindelig et »sumpigt Sted« og er vel beslægtet med Ordet »Flod«. Denne Udtydning kan ogsaa meget godt passe med Forholdene paa Stedet.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

21. »Item 24 Breve alle lydende paa Rydtze mølle och Rydtze mølles Ejendom og Tilliggelse! fra 1496. Der er bl. a. et Vissenbjerg B. T. V. om Rytzemølledam 1496. Tønne Bryskes Pantebrev til Prioren paa en Skov ved Rydzemølle 1500. — Skovbye H. T. V. paa Laughævd over Rytzmølle 1500. — Kong Hans Domsbrev paa Rytzmølle for St. Hans 1502. Et Laasebrev fra 1504. — Et Landstingvidne paa St. Hans Klosters Mageskifte med nogle af Skovbyemænd om det i Rytz Mølledam*) mod andet Vederlæg overladte Fiskeri 1530.« Et Vissenbjerg B. T. V. om Rytsmølledam Indpæling 1555. Og et Vissenbierg B. T. V. at Rytzmølledam var udskaaret og udgravet imod Høvedsmandens Jørgen Skinkels Minde 1555.«
22. »Bogherreds T. V. paa Niels Hansens St. Hans Klosters Priors Laughævd paa 2 Stk. Jord sønden og østen for Vissenbjerg Kirke 1489.«
23. »Vissenbjerg B. T. V. paa en Synsforretning mellem Sognepræsten Oluf Neringh og Bred Byemænd 1500«. —
24. »Item et Tingsvidne at der aldrig have været »ildsked eller Kiertt« paa Flynnge i Vissenbjerg Sogn siden det kom til St. Hans Kloster.«

I Registratur over Brev i St. Knuds Klosters Arkiv findes blandt Brevene i Odense Herred, Bog Herred og Vends Herred.

I. »Synsbrev af Tinge« som Johan Friis, Anthonius Bryske, Christiern Poffuelsen Prior til St. Knud haver ladet grøfte og dige først mellem Odense Herred og »Wiiszenbierigh« Birk, mellem Korszbieriigh Skov paa Kronens Vegne og Vissenbjerg Birk og mellem St. Knuds Skov og Vissenbjerg Birk, og om hvad der udlagt er af forne Lodsejere etc.
II. »Ventz herytth Gatzbøll. Item Skødebrev af Kong Eriik paa en Gaard i Gatzböll liggende.«
III. Et Aasynsbrev paa en Eng kaldes Lagemadt liggende ved Vlluffmoszedam.
IV. Et Brev, at 8 Mænd skifte Jord og Ejendom mellem Gattzbøll och Attzerbøll mænd.
V. Et Brev, at Rebsmænd har rebet Grøfftthebieriigh Mark og Kloster saa meget til som det sig burde efter Loven.
VI. »Item Tingsvidne af Wiisszenbierigh Ting om etth voldt etc.
»Bog herrytth. Bredth.«

*) Ryds Mølledam ligger som Kortet viser helt indeklemt i Vissenbjerg Sogn, hvortil det vel da ogsaa oprindelig har henhørt.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

a) Et Skjødebrev af Keldt Perssen paa en Gaard i Bredth.
b) Item Kong Oluffs Domsbrev og Laasebrev på forne Gaard og Ejendom.
c) Item paa dette forne Gods og Ejendom over alt Bog Herred ,hvorsom helst det liggende er i Bog Herred, intet undtaget, haver jeg Christiern Pofuelsen Prior til St. Knud først ladet »induaare« med Lov og Lygheffth« og siden dernæst efter »deltt« for Gods og Ejendom til laaesz udi alle Maader, som Rigets Ret udviser og indeholder. —

I »de ældste danske Arkivregistraturer« findes blandt »Breve vedrørende Baag Herreds Kirker« ogsaa en Del vedrørende »Wissenberg Kircke«. Der er saaledes:

1. Et »Permentzbreff« som er et Tingsvidne udgivet paa Vissenbjerg Birketing 1494, lydendes, at 2 Kirkeværger til Vissenbjerg Kirke have med 12 Mænd gjort »log paa logheffd« paa al den Jord og Skovmaal, som forne Kirke tilhører eftersamme Breves*) lydelse.
2. Et »Permentzbreff« som er et »Forligelsbreff« udgivet 1495, lydende at baade velbyrdige og andre »Danemend« have venligen fordraget Sognepræsten til Vissenbjerg Kirke og 6 Sognemænd om Kirkemarken Bymarken, at Præsten skulde den beholde efter den Dag.**)
3. Tvende »Permentzbreffue«, det ene udgivet 1495, det andet udgivet 1497, lydende, at tvende Provster have »vutt« Sognepræsten til Vissenbjerg Kirke at skulde bruge Kirkens Jord, som kaldes Bymark aarlig at skulle udgive paa Regnskab 30 Sk. eller 3 Ørtug Rug til Leje.
4. Et »Papiirsbreff« som er et Tingvidne udgivet paa Vissenbjerg Birketing 1541, lydende, at ældste i Vissenbjerg Sogn have »wunditt« at de aldrig mindes, at nogen have befattet sig med deres Kirkeskov, enten met »fælder« eller at indbrænde Svin og tage Oldengjæld eller til nogen Brug uden Kirkeværgerne i beden og haver gjort derfor rede, naar Kirkens Regnskab holdes.
5. Et Tingsvidne paa Papir udgivet paa Birketinget 1566 lydende, at Matis Jørgensen y Brønsrud »bestott« for Dom, at den Ende, han have indgjærdet af den Kirkens Skifte i Eskemosedam, skal han give Kirken 4 Sk. aarlig til Leje af.

*) 1494 Apr. 17. Rigens Forfølgningsbog 1609—15 Bl. 179a (i Vidisse 1614 Jan. 16.)

**) »Bymarken« indbefattede al den Jord, som laa nærmest rundt om Kirken.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

6. Et »Stockeneffn« paa Papir udgivet paa Birketinget 1536 lydendes at 13 »loffaste danemend« have wundit inden Tinge, at den Jord i »B r e d e«, som Jørgen Jensen paaboede, hører Kirken til, og er altid givet 3 grote« til Kirken af samme Jord, hvilke Morten Persen nu paaboer og giver 1 ℔.
7. Et Sognevidne paa Papir udgevet 1534, lydendes, at de ældste have »wundit y Wissenberg sogen« at »forsene« lille Kirkebolig i Bred have mere end y 60 Aar leget til Kirken og givet sin Leje til Kirken.
8. Et »Papiirsbreff« udgivet paa Birketinget 1534, lydende, at H a n s B a s s e af G a d z b ø l l i have »werrit 3 Ting« og bød »log og log heffd« paa den forne lille Bolig y forne B r e e d t t.
9. Et Tingsvidne paa Papir udgivet paa Birketinget 1551, lydende, at naar der er »fellit« paa Skalbierg Mark y E s i l b e r g Mark, da har O t t e T h o m i s s e n sin dreff igjennem Kirkens Jord »mett minde«.
10. Et Domsbrev paa Papir udgivet paa Birketinget 1573, lydende, at J e p J ø r g e n s e n, Birkedommer have dømt, at F r a n t z B r i c k s e n i Odense burde ingen Vidnesbyrd lade tilsige om den Jord Bymarck, som R a s m u s L a u r i t z e n havde brugt, efterdi at der tilforn er gaaet Dom paa, at samme Jord hører Kirken til efter en gammel »loffheffbreffz« lydelse.
11. Et Domsbrev paa Papir udgivet paa Birketinget 1573 lydende, at M a t i s J ø r g e n s e n Birkefoged har dømt, at den Jord, som R a s m u s L a u r i t z e n i Breed brugte i Kirkemarken, med rette hører Kirken til, efterdi h u n er induurd« efter Louffheffbreffz lydelse og bør derfor altid være til Kirken.
12. Et Tingvidne paa Papir udgivet paa Birketinget 1574 lydende, at O l u f J e s p e r s e n i Bred have haft mange Vidnesbyrd inden Tinge, som »wantt, at thi hagde skouffmaal, som wende paa Kirckens skruff och paa Bymarcken.«
13. Et Tingvidne paa Papir udgivet paa Birketinget 1574 lydende, at forne O l u f J e s p e r s e n, Kirkeværge i Bred, have »hagtt« nogle Vidnesbyrd inde Tinge, som wantt, at theris Maal i K o e l b j e r g Mark imod Bymarcken wid then nørre ende brugher huer sit Maal ind til dynden, men hvor langt Kirkens Jord løber thervrd thet wiste the icke!
14. Et Tingsvidne udgivet af Birketinget 1574, lydende, at forne Kirkeværger have delt nogle »witne«, som wantt om det Skjel mellem Kirken Skovmaal paa W l l e m o s e B j e r g paa G a d z b ø l l Mark og J e p B a s s e i Gadzbøll og sagde sig at wide ingen Skell derimellem

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

uden en Mand, han wiiste et Stenskel ved Landevejen mellem Kirken og Jep Basse.

15. Et Domsbrev paa Papir udgivet paa Birketinget 1565, lydende, at Matis Jørgensen Birkefoged har dømt om et Stykke Jord, kaldes Taps Ager, at efterdi det ligger blandt den Kirkens Jord, som kaldes Bymarck, da har han dømt Vissenbjerg Kirke samme Ager og Jord til.
16. Et Tingsvidne paa Papir udgivet paa Birketinget 1569, lydende, at »Mesther Michel« har tingkaldet nogle af Bred Mænd at sige deres Sandhed om den Jord i Bymarck; da wantt de alle, at saa møghett sæ, som de have brugt i forne Bymarck, thet har de hagtt i Præstens muede hver i sin stedtt!
17. Et Landsdommerbrev paa Papir udgivet 1575, som er et Synsbrev, lydende, at 8 Danemænd have synes de 9 Agre paa Kirkens Bymarck, at de ligger inden i Kirken lauffhefftt efter det gamle »Lauffhefftzbreffz«lydelse.
18. Flere Kirkens nye Breve findes indskrevne i Kirkens egen Bog.

Til Kirkegodset hører en Skov paa oprindelig 2½ Td. Hartkorn, hvoraf Præsten bruger Græsningen. Endvidere nogen »Kirkejord«, hvoraf noget blev drevet af en Mand i Skovsby og noget af en Mand i Skalbjerg, samt 2 Huse i Bred*) og et »Kirkehus«, som senere er omdannet til Vissenbjerg priviligerede Kro. — Alt dette tillige med Præstegaarden laa under Kronen og det hedder derom i den gl. Matrikel af 1664 »Korntienden af Vissenbjerg Sogn er Kongens, som de 4 Odense-Hører nyder, udgjør 35 Tdr. 2 Skp. Kirketienden ligeledes, som Tolderen i Assens, Christen Hansens har i Fæste, er 35 Tdr. 2 Skp. Kongen har jus patronatus og til Præstegaarden hører »en liden Sqvatmølle«. Det er den nu kendte Fuglevig Mølle som benævnes saaledes.

Men i 1678 12. 9. Skøder Kronen Vissenbjerg Kirke m. v. til Preben Brahe til Hvedholm med jus patronatus og med Kirkens Andel af Tienden, Herligheden over Præstegaarden og Degnebolet og al anden Kirkens Tilligende Jordegods, Herlighed og samtlige Indkomster, samt Retten til selv at kalde Præst og Degn til nævnte Kirke — for 971 Rdl. 3½ Ørt. Tilbagekøbsret blev forbeholdt. Beregningen over Godset:

Kirkens Tiende af Vissenbjerg Sogn 35 Tdr. 2 Skp. Hartkorn
Kirkens Landgilde af 2 Gaarde, 1 Bol og 1 Hus 3—5 Skp. Hartk.
Ialt 38 Tdr. 7 Skp. Hartkorn a 25 Rdl. = 971 Rdl. 3½ Ørt, som Køberen betaler i rede Penge.

Kronen maa have gjordt Tilbagekøbsretten gældende thi i 1686 15. 6. Skøder Kronen til Major Jørgen Rantzau paa hans

*) Degnebolet i Bred var ogsaa bygget paa Kirkens Jord.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Hustrus, Marsille von Gabels, Vegne en Mængde Gods hvoriblandt findes: »jus patronatus til Vissenbjerg Kirke og det overfor nævnte Gods, samt en Afgift af 5 Kirkekøer. I Fyens Landstings Skødeprotokol er indført et Skøde af 22. 11. 1687 paa det nævnte Kirkegods fra J. Rantzau til Biskop Kingo og hans Arvinger, men en kgl. Resolution af 15. 11. 1687 ses, at Kammerkollegiet skal foretage et Mageskifte, hvorved Superintendentembedet i Fyen (Thomas Kingo) faar jus patronatus til Vissenbjerg Sogn med Kirkens Tiende og tilhørende Gods. De omtalte 5 Kirkekøer svares med 4 Sk. aarlig af hver, af Niels Knudsen i Koelbjerg, Mads Nielsen i Brønsliger (skal være Brønsrud). Johan Pedersen og Mads Nielsen i Skalbjerg samt Oluf Jensen i Assenbølle. J. Rantzau havde ellers 11. 6. 1687 skødet Godset t. Hans Knudsen p. Vedtoftegaard, men denne Handel gik saa tilbage; 22. 11. 1687 sælger J. Rantzau til Krengerup en Del Gods hvoriblandt hele Vissenbjerg Kirkegods til Fyens Biskop Dr. Th. Kingo. Efter hans Død, 14. 10. 1703, giftede Enken Bergitte Balslev sig med Justitsraad Chr. Bircherod, der saaledes ogsaa blev Ejer af Kirkegodset i Vissenbjerg. Denne nye Ejer tog kort Tid efter den øst for Kirken liggende Toft fra Degneembedet og byggede derpaa et Hus, det her flere Gange nævnte Kirkehus, der senere blev til den noksom bekendte Vissenbjerg Kro. Antagelig har Meningen med dette Hus oprindelig været at skaffe Plads til en Mand, som om Søndagen kunde modtage Kirkegengernes Heste fra det store og vidtstrakte Sogn.*) Bircherod laa i mange Aar i en lang og indviklet Disput med Regjeringen om Kirkegodset, som denne nu ønskede at erhverve og lægge ind under det øvrige Ryttergods. Alle disse Forhandlinger er nu samlet i en stor Pakke i Rigsarkivet. Det endte dog med, at Birkerod maatte afstaa Kirkegodset til Regeringen. Skødet er udstedt 1724 29. 11. og indbefatter tillige samtlige Gaarde i Skallebølle, Sundsled og Sellebjerg.

Vissenbjerg Kirke og Kirkegods forblev nu Krongods og Ryttergods ligetil dettes Salg 1764 25. 9. Ved Auktionen blev Biskop Jacob Ramus højstbydende med 13 630 Rdl. for hvilken Sum han fik Skjødet udstedt 16. 9. 1766 hvori var indbefattet jus Patronatus og jus Vocandi til Kirken. Kongen lod en første Prioritet paa 6815 Rdl. indestaa. Men 27. 4. 1780 skøder han Godset til Fru Edel Margrethe v. Gersdorf født Rosenvinge for 11 900 Rdl. og hun afhender det atter 21. 6. 1783 til Consistorialraad Fr. Grüner (Sognepræst i V.) for 11 815 Rdl., der allerede 4. 11. 1786 sælger det hele til Lars Hansen i Dybmose og Peder Hansen Schow i Andebølle for 13 300 Rdl. Ved en Auktion 23. 12. 1792 og med Lars

*) Muligvis blev Tiendekornet ogsaa leveret i en Lade herved »Kirkehuset«.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Hansens Samtykke blev Godset solgt til Landsdommer og Byfoged Johannes Uldall i Svendborg for 10 500 Rdl. Han skal forud for Købet havde ladet foretage Beregninger over hvad der kunde tjenes ved at ombytte Blytaget med Tegl og det viste sig at han ved den Forretning kunde tjene 2000 Rdl. Derefter overlod han det atter 10. 12. 1796 til en anden Speculant og Gaardslagter Landsdommer og Etatsraad Hans Kofoed for 11 455 Rdl. Denne Mand ejede to Overgange baade Klingstrup og Vejstrupgaard og blev ogsaa Ejer af Grøftebjerg m. v. og endte som Stiftsamtmand i Ribe. Han solgte atter Kirkegodset 1807 til en Mand ved Navn Mads Hansen for 14 000 Rdl., men denne Mand maa ikke have kunnet klare sine Forpligtelser til Etatsraad Kofoed, thi han tager Udlægsskjøde paa Godset, som i 1823 fra hans Bo bliver transporteret til Kongen, som dog allerede havde erhvervet Kaldsrettigheden til det reciderende Kapellani 1797 og til selve Vissenbjerg Sognekald i 1805. Men Kongen afhændede dog atter Kirkegodset i 1838 29. 3. til Møller Mads Hansen af nederste Ørkilds Mølle ved Svendborg for 14 000 Rdl. Hans Stærvbo overdrog det ved Auktion den 24. 7. 1854 til Købmand R. Nyboe i Assens for 23 000 Rdl. og da var det samlede Hartkorn godt 40 Tdr. fordelt paa 6 Parceller, som var følgende:

a. Vissenbjerg Kirke og Kirketiende af Hartk. 35 Td. 2 Skp. og Tiendeydende Hartk. (gl. 452 Tdr. 6 Skp. 1 Alb) nyt 682 Tdr. 1 Fjdk.
b. Vissenbjerg Kirkeskov.
c. Vissenbjerg Kro med Hartk. 1 Td. 4 Skp. 3 Fjdk. ½ Alb. og derunder et Hus bortfæstet til Bommanden.

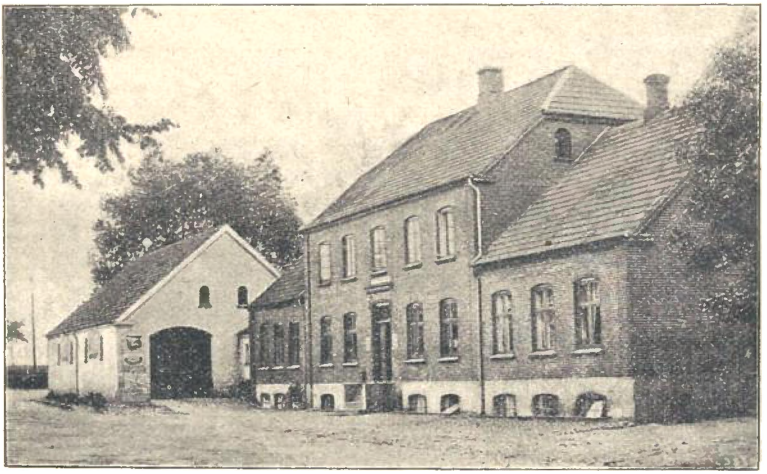

Den nye Vissenbjerg Kro.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

d. Et Hus ved Gammeldam
e. En Kirkejord paa Skovsby Mark
f. En do. paa Skalbjerg Mark.

Dette er saaledes alt væsentlig, som Godset har været fra gammel Tid. R. Nyboe solgte det igen 1872 til Sognefoged Peder Nielsen i Skalbjerg og Møller Niels Jørgen Knudsen, Vissenbjerg Mølle. Den sidste Part gik i 1894 over til hans Børn og P. Nielsen overdrog sin Part 1897 til Sønnen Dyrlæge H. P. Nielsen, som tillige i 1917 afkøbte sine Slægtninge den anden Halvdel og har saaledes siden været Eneejer af hele V. Kirkegods.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Sognets Byer.

Bred skrives 1376 Breedth, hvilket kunde hidrøre fra Mandsnævnet Bred ell. Brede, men sandsynligere er det at udlede Navnet efter den »Bredning« som har været her i den smalle Brændeaadal, hvor en smal Fjord fra Lillebælt i sin Tid har haft sit Løb og ved hvis »Bred« man har kunnet lande med sine Skibe, og hvor den første Bebyggelse i Vissenbjerg Sogn sansynligvis er foregaaet; men næppe af en enkelt Mand eller Familie, snarest af flere Familier, som derfor har indtaget et temmelig stort Areal.

Byen, eller Bygden har oprindelig haft et Jordtilligende af omkring 1350 Td. Land og var altsaa langt den største i Sognet, men alligevel kom der en Tid, da Pladsen blev for lille, hvorfor man lod de unge, der nu ikke mere gik saa meget paa Vikingetogt som i ældre Tid, gaa i Gang med at ryde den øvrige Del af Sognet, der endnu i det væsentlige laa som Urskov, store Moser og skallede, bare Bakker. Men Bred er sikkert i lang Tid vedbleven at være den mest anseelige Bygd, og derfor har man ogsaa, da man naaede at faa Kirken bygget, anvist Sædedegnen hans Plads i den største By, Bred, hvor Degnebolet laa, og hvor der var de fleste Børn at tage sig af.

I 1664 var Jordarealet i Bred fordelt paa 12 Gaarde, hvoraf kun 2 var jordegne, af hvilke nogle havde megen Skov, hvor der kunde fødes op til 30 a 40 Svin paa hver. Hertil kom Degnebolet hvortil hørte 1 Td. Hartkorn.

Desuden var der i Byen et »Kirkehus« et Hus som Kirken ejede, men her foruden var der kun 4 jordløse Huse i Byen. 1774 var der i Bred 11 Gaarde, 1 Boel og 26 Huse. 1787 var der i Bred 50 Familier med 237 Personer. 1801 = 258 Personer. Men i Tiden siden og da navnlig, efter at Jernbanen kom

*) Under Kirkegodset laa Skovparten »Fløng« til hvilken flere havde Brugsret; disse, nemlig Pastor Bredsdorph, Kromand Anders Nielsen, Hmd. Anders Hansen af Kaadekilde og Boelsmand Anders Niel- af Skoestrup i Harndrup indgik 29. 10. 1840 en Forening om Ophævelsen af Fællesskabet i Skoven Fløng, hvorefter Præsteembedet faar 15½ Td. Land. Anders Nielsen 1¹/₈ Td. Land i Matr. Nr. 1 I. Peder Jørgensen 2½ Td. Land i Matr. Nr. 1 H. Anders Hansen 3 Td. Land i Matr.-Nr. 1 G.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og lagde en Station i Byen, er Udparcelleringen gaaet rask, saaledes er der nu i Bred ca. 90 Gaarde og Huse med 350 Indbyggere; der er Skole, Vejrmølle, Andelsmejeri, (oprettet 1897) Brugsforening og Købmandshandel, Elektricitetsværk, Gæstgiveri, Bryggeri og et stort moderne Teglværk. Desuden lever der mange Mennesker af Tørveskæring i de store Moser ved Kaadekilde *) Denne Gaard regnedes endnu ved Matrikuleringen med til Bred og opregnes som Nr. I i denne By; men Kaadekilde (mulig den kolde Kilde?) har ellers langt tilbage i Tiden været noget for sig selv, en Enestegaard, som havde sin Jord for sig selv i en samlet Plet og udenfor Fællesskabet med den øvrige By. Dette har sansynligvis sin Oprindelse fra den store Afvanding, som her er foregaaet, hvorved der er bleven tørlagt store Arealer, samtidig med at de mellemliggende Holme er bleven opdyrket, hvorved et Areal paa ca. 350 Td. Land er bleven taget i Besiddelse af Bymændene, og da dette ikke har været medregnet ved Skattesættelsen, saa har Regeringen taget dette Areal og solgt det til en Mand, som har bygget sig en Gaard eller »Hytte« derpaa og vel givet den Navn derefter.

»Koedekill« nævnes alt 1511 og 12 da der boede en Mand ved Navn Hans Madsen; 1662 hed Fæsteren Olluf Jespersen, men i 1664 hedder Fæsteren Jens Lauritzen og Gaarden er da af Kongen udlagt til Jens Lassen. I 1699 fradøde Fæsteren Rasmus Pedersen, Kaadekildegaard og Peder Christensen overtog den da. Denne Mand klager 15. 6. 1713 til Stiftamtmanden over at, »Jens Beck i Breed for Vold overlagt og fortræd, hand mig ofte hafver begegned og tilføyet.« Han var død 1732, da Rasmus Hansen fæstede Gaarden. Og samme Aar hedder det i Ryttergodsets Fæstebreve: . . . unge Karl Hans Pedersen**) tjenende sin Broder Chr. Pedersen i lille Eilstrup fæstet Kaadekild, som Ras. Hansen beboede og fradøde.« Og endelig 1759: ». . . . fæstete Thomas Jørgensen fra Ernebjerg Kaadekilde, som afgangne Hans Pedersen sidst beboede og fradøde, hvis Enke Th. Jørgensen tager til Ægte.« I 1787 ejer Hans Rasmussen Gaarden og der er ialt 20 Personer i Kaadekilde. 1774 var der foruden Gaarden kun 2 Huse.

Andebølle, nævnes 1427 som Andæbølæ og 1567 som Andbol. Navnet kommer muligvis af det oldnordiske Personnavn Amund. Dette Bol har antagelig oprindelig haft et Tilliggende af noget over 1100 Td. Land og har altsaa været et af

---

*) Den skrives 1610 »Koedekill«, der vel kommer af det oldnordiske Kot = Hytte, sammenlign. Kodner i Sønderjylland.

**) Hans Pedersen i Kaadekilde siges i 1743 at have 300 Rdlr. paa Rente, hvilket var meget for en Fæstebonde; dog havde Jens Rasmussen paa Roldhuse 400 Rdl. paa Rente.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

de største i Sognet, men det har ligget og ligger tildels endnu i et Uføre af højst forskellig meget bakkede og moseagtige Jorder. Andebølle er den eneste af Bolene, som er helt afskaaret fra Kirken og Kirkegodset ved den mellemliggende oprindelig godt 300 Tdr. Land store Gaard Grøftebjerg. Dette Forhold gør det sandsynligt, at denne Gaard oprindelig har ligget ind under Andebølle, vel som Skov og Overdrev og antagelig har Byen eller Bolet da haft mere Jord, end den skattede og skyldte af, hvorfor Regeringen har taget dette Areal fra Andebølle, og derpaa oprettet et nyt Bol, »Grettebølle« som derfor blev Krongods, som den har været til den nyere Tid. Da den gl. Matr. gik over Landet, var det halve af Andebølle Fæste og det andet halve Selvejere, men det hele laa under Rugaard, med Undtagelse af en Gaard, som hørte til Ørritslevgaard. Hele Byen udgjorde da kun 6 Gaarde, foruden Bolet »Aallemoese« og det jordløse Hus »Pløne«, samt 3 andre jordløse Huse, hvoraf de 2 var øde. (1740 nævnes Sprattenborg.) I Andebølle var der 1774 ialt 7 Gaarde og 10 Huse.

1787 er her 25 Fam. med 120 Personer og 1801 = 158 Personer.

Ved den nye Matrikulering 1844 havde Andebølle ialt 812 Td. Land og 67 Tdr. Hartkorn, medens Grøftebjerg havde under Ny Grøftebjerg 150 Tdr. L. med 11 Tdr. Hartk. og under Gl. Grøftebjerg 152 Tdr. L. med 15 Tdr. Hartk. I Andebølle er nu en Mængde Beboere, hvoraf en stor Del lever af Tørveskæring. Der er nu Skole, Brugsforening, Andelsmejeri (Constantia, opr. 1888) og Forsamlingshus.

Ogsaa med Grøftebjerg er sket store Forandringer. Første Gang jeg har set Gaarden nævne er i et gammelt Birketingsvidne, der ganske vist er uden Aarstal, men som efter alt at dømme stammer fra omkring Aar 1400, og da skrives Navnet for »Grefftebylle« og da Chr. II. 1521 bortforlenede Gaarden kaldes den for »Grettebøllegaard« og kort dercefter kaldes den i et andet Tingvidne for »Grøfftthebieriigh«. Den første Beboer af Grøftebjerg, som vi kender, bliver altsaa den Kgl. Lensmand Mathies Jensen*), der fik Brev paa Gaarden 1521 for sig, Hustru og Børn. Efter ham kom Sønnen Niels Madsen, hvis Hustru efter hans Død giftede sig 2den Gang med en Lauritz Jespersen, der

*) **Mattis Jensszon**
vti grettebøllegard finge eth breff soo lydendis:
Vii Cristiern etc. giøre alle vittherligt at wii aff wor Søndherlige gunst och nade Haffue vnth och forlenth och met thette wort obne breff vnde och forlenne theune breffuisser Mattis iensszøn wor thiener wor och Kronens gordt som kalles grettebøllegord liggendis vti vissenberigh sogen met all Sine rette tilliggelse skog eng wott tywert entet vndtaget at haffue nyde bruge och beholde i hans och

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

efter nogle Aars Forløb fik Proces med en Broder til Konens første Mand, en Jørgen Matzen, som mødte med Chr. II. Lensbrev og krævede »Grethebergaard« i Henhold hertil (Side 34). Ved Retten blev Gaarden tildømt Jørgen Matzen, men da Lauritz Jespersen gik til Kongen, vilde denne ikke give Gaarden til Jørgen Matzen efter Chr. II. Brev, saa Lauritz Jespersen fik Lov at beholde den. Men antagelig er Konen død kort efter thi som forud er meddelt fik, de to Jomfruer, Magdalene og Margrethe Emmiksdøttre hele

hans Hosfrues liues thidt och begis theris børns liiffs thiidt dog met saa skell at han skall bygge och forbedre forscreffne godt och holle hannom vitt syn Maachtt och ey wplictheligen hooge skowen och giffue oss ther aff till orligenn skyld 1 tønne smør at yde i rette skyld thiidt. Then som wod embitzmand hannom tiil vyssendis wordher och skall ey han eller hans Hosfrue eller børn vttsetthis eller vtkiøbes aff forscreffne godt Then stwnd the giffue theris arligen skyld aff forscreffne gordt som forestandher screffuen och Holder hwissen och gorden vidt syen macth Och hand hans hosfrue eller børn affdøde ere thæ skall forscreffne gardt vere egen qwitt och frij met alle Syne reth tilligelsse tiil Kronen Som han nw er vden all hindher och gienseggelse fforbydendis Alle.

Datum otthense, 21. 12. 1521.

Fra
1617

1. Niels Frandsen, Selvejer i Andebølle i No. 4 † 1679, g. m. ~~Karen~~ Madsdatter — 2. Peter Frandsen Gmd. i Andebølle

1. Hans Nielsen, † 1754 gift m Birthe Kjelsdatter, — 2. Claus N. f. 1664

1. Dines Hansen, f. 1713 g. 1756 m. Karen Lauritzdatter, † 1770, fik Garden 1754 — 2. Oluf Hansen — 3.

1. Hans Dinesen, f. 1761 † 1836 fik Garden 1776, gift 1790 m. Ane Dorthea Jørgensdatter i Faueskov og fik hendes Fødehjem.

1. Jørgen Hansen f. 1791 — 2. Dines Hansen f. 1793 †1851 g. Kirsten Hansdatter, Gmd. i Aabørre — 3. Karen H. f. 1796 — 4. Niels H. f. 1805 — 5. Mette H. f. 1798 — 6. A f

1. Mette Marie f. 1841 † 1864 — 2. Hans Jørgen Dinesen f. 1844 g. 1875 Ejer af Skyttegård ved Glamsbjerg, Ridder af Dbg., 8 Børn — 3. Lars Dineser f. 1847, boer nu i Vc ved Kolding, 4 B

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Vissenbjerg Birk i Forlening. 30. 5. 1583 og de boede paa Grøftebjerg hele Resten af deres Liv ogsaa efter at Magdalene havde ægtet Erik Bille til Kjærsgaard. Men Magdalene Emmiksdatter døde 3. 4. 1598 paa Grøftebjerg, hvorefter hele Vissenbjerg Birk blev forlenet til Carl Bryske til Margaard, og han fik 29. 3. 1599 Ordre til at »lade de Huse som staar paa Grøftebjerg, nedbryde og flytte hen paa Rugaard og igen sætte Bønder paa Grøftebjerg!«

Heraf fremgaar det klart at Grøftebjerg aldrig har været hverken Hovedgaard eller Ladegaard, men en alm. Enestegaard, med sine Jorder samlede i en Plet omkring Bygningen. Den første Bonde vi træffer der er Søren Andersen, der af 7 Sandemænd i Skovby Herred var bleven »svaret Hærværk«, som derfor blev dømt nederfældige, men 15. 4. 1602 fik Oprejsningsbrev. Det er formodentlig denne Søren Andersens Søn som i Aaret 1611 møder paa Vissenbjerg Birketing under Navn af Anders Søfrensen. Han er muligvis identisk med Anders Budtze, som i Aarene 1616—23 nævnes i Jordebøgerne sammen med Peder Pedersen og senere Anders Pedersen. Kort derefter synes der at have boet 2

s Nielsen
le i Skalbjerg

3. Hans Frandsen
Selvejer i Andebølle
har antagelig tilgiftet sig Gaarden

4. Oluf Frandsen
af Andebølle

ands N.
1667

4 Hans N.
f. 1671

5 Lauritz N.
f. 1674

rud Katrine

4. Anna H.

5. Karen H.

2. Lars Dinesen, f. 1763 † 1. 4. 1836,
fik Garden 1787 ved Kjøb af Broderen
gift Christiane Andersdatter,
† 1839.

thrine

de fik først 4 Døttre, og 13. 3. 1799, Dines Hansen Larsen, g 1843 15. 7. Lisbeth Kirsten Larsdatter fik med hende Chr. Clausens Gaard i Bred

Christen Larsen f. 1804 5. 2. Han fik Gaarden i Andebølle 1838 var gift 2 Gange og fik 16 Børn af hvilke

Lars Chr. Dinesen, f. 30. 1. 1844
fik Gaarden 1867
Sognefoged og Dbmd.

Kathrine Christensdatter, gift m. Jens Drud, fik Gaarden, som de efterlod til

Karen Marie Drud, gift Peder Jørgensen fra Munkgaarde.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

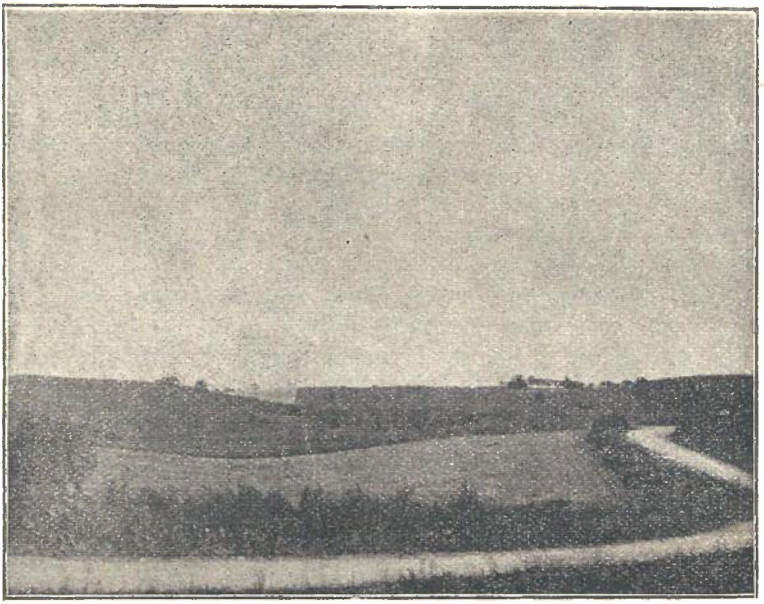

Vej uden om Pladsen, hvor det ældste Grøftebjerg laa.

Familier paa Gaarden, thi 1615 var der en Peder Pedersen, hvis Søn Anders Pedersen af Grøftebjerg i mange Aar var Birkefoged, men i Aarene noget før 1635 optræder tillige en Mand ved Navn Hans Andersen, der endnu i 1652 var paa Grøftebjerg og vist nok var en Søn af Anders Pedersen.

Paa dette Sted finder jeg Anledning til at bemærke, at i Lensregnskaberne for 1624 ses at Grøftebjerg i dette Aar regnedes for det samme som en alm. Bondegaard i det øvrige Sogn og har aabenbart aldrig været andet; thi selv om Chr. II gav Gaarden i Forlening 1521 til Mads Jensen, saa har det sikkert kun været som alm. Bondegaard og ikke med de adelige Privilegier, som sædvanlig hørte til Lerene og gav dem Karakter af Sædegaard og Mads Jensen var heller næppe af Adel. Dette kunde derimod snarere formodes at være Tilfældet, da Jomfruerne Emmiksdøttre fik Vissenbjerg Len og boede paa Grøftebjerg og derfra udøvede Retten, der fulgte dermed til at udnævne Birkedommere i Lenet og kalde Præster og Degne i Sognet. Derimod har jeg ikke kunnet finde noget om, at Grøftebjerg nogensinde har haft Skattelettelse, eller at den har været tiendefri, hvilket hørte med til en Sædegaards Privilegier; — thi dette at Magdalene Emmiksdatter var helt fri for Afgift af hele Lenet i sin Livstid, kan ikke komme i Betragtning her, fordi dette Forhold fremkom, ved Handelen og hørte op, da hun døde. Man kan altsaa ikke sige at Gaarden nogensinde har været

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

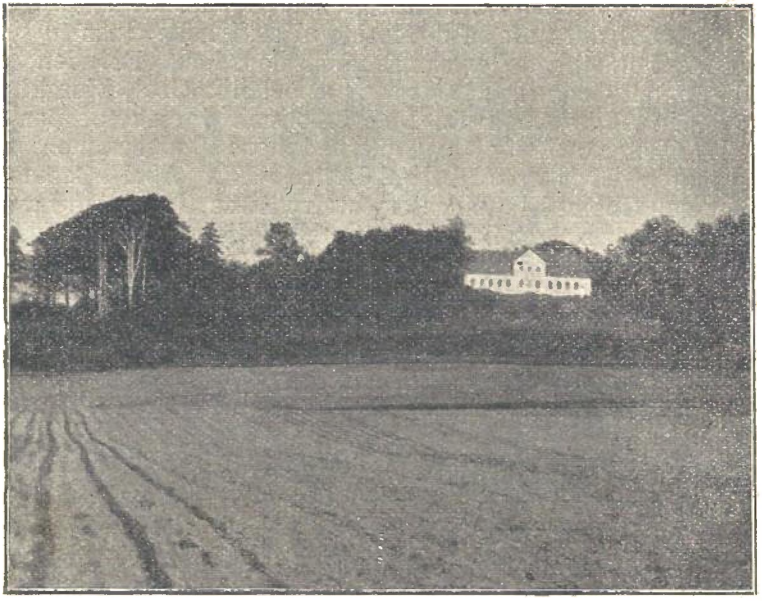

Grøftebjerg set fra Vest.

Sædegaard, men derimod alle Dage en Enestegaard og en stor anselig Gaard.

I Indberetningerne 1660 fra Rugaard angaaende Godset i Amtet, som Grundlæg for Matriklen, siges at der lever 2 Familier paa den og i 1661 siges, at den er solgt til Jens Lassen (Landsdommeren) og at »den er øde«, men mærkeligt nok nævnes samme Sted de to Bønder Anders Nielsen og Jens Pedersen, uden at man faar nogen Besked om, i hvad Egenskab de var der. Men da de atter nævnes 1664 som »tilforn paaboede«, saa maa de jo have været Fæstere, og vi véd, at Jens Pedersen, Grøftebjerg ligefra 1650 og til 1662 ofte nævnes som Birkefoged. Landsdommer Jens Lassen slog sig strax ned paa Grøftebjerg, og det hedder sig, at han selv »bruger den«, og dette vil vel sige, at der ingen Fæster var paa Gaarden i de Aar. Men i 1689 3. 4. mødte for Retten i Odense og Skovby Herreder Hans Andersen af Grøftebjerg, der var født i Brønserød hvor Broderen Jens Andersen da fik Skøde paa Fædrenegaarden. Muligen har denne Hans Andersen været en Slags Avlskarl eller Bestyrer for Jens Lassen af Grøftebjerg. I 1671 11. 6. pantsætter Jens Lassen, Grøftebjerg med alt det Gods, han udi Wissenberg Sogn og Skovby Herred liggende haver, ialt 283 Tdr. Hartk. Denne Obligation blev indfriet af Datteren »Velb. Jomfru Las-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sen*) 14. 5. 1703. Jens Lassen maatte imidlertid allerede 4. Marts 1681 atter afstaa det meste af sit fynske Gods til Kongen i Henhold til en Revisionskommissionsdom. Foruden adskilligt andet Gods fik han dog lov at beholde Grøftebjerg, hvor han boede til henimod sin Død 1706 som dog skete paa St. Knuds Kloster. Grøftebjerg gik ved hans Død sammen med meget andet Gods over til de 2 Døttre, Fru Abel Catharine Lassen sal. Oberst Kleppings og Jomfru Anna Margrethe Lassen Disse 2 Damer sælger Grøftebjerg med Møllen og et nyt Hus tillige med en Del Bøndergods i Brylle, Render, Bellinge og Aasum 11. 6. 1723 tilFr. IV. med Hartkorn »som efter de gl. Skjøder«. Grøftebjerg havde da i flere Aar været beboet af Jørgen Christensen vel nok som Fæster og muligvis har de 2 Damer ogsaa boet her.

Fæsteren Jørgen Christensen**), som paa Grund af sin høje Alderdom i 1719 afstod Fæstet til Sønnen Peder Jørgensen tillige med Vandmøllen, som Magnus Pedersen »tilforn beboede og sig frasagde«. Henimod 1755 var Peder Jørgensen bleven i »høj Alder og Enkemandstand«, hvorfor han »oplod Grøftebjerg og Vandmøllen til Sønnen, den unge Karl Jørgen Pedersen.« Disse 3 Slægtled paa Grøftebjerg kaldes stadig for »Rytterbønder« og Gaarden havde endnu sin oprindelige Størrelse. 1764 sælges Ryttergodset, og Grøftebjerg blev købt af Chr. Haman Dreyer. Denne Dreyer, der købte en Mængde Gods foruden ogsaa fra Koelbjerg og Gadsbølle og lagde under Grøftebjerg, kom efterhaanden i vanskelige økonomiske Omstændigheder, som sved baade til ham selv og Familien, og det endte med, at der blev gjort Indførsel af Kreditorerne, og ved Dom af 15. 7. 1777 blev Grøftebjerg (der da beboedes af Ole Nielsen) med Tinghuset, Dudalshus, Rannehøyshus og Ørbjergshus udlagt til Sognepræsten i Ørbæk,Provst for Vindinge Herred, Mathias Winther, der var Værge for nogle umyndige Børn af Chr. H. Dreyers Slægt, som Provst Winther***) kaldes »Overformynder« for. Endnu havde Grøftebjerg sin oprindelige Størrelse, men Winther erhvervede en Udstykningstilladelse 1783 og begyndte snart at frasælge Stumper og Stykker. Han oprettede saaledes en ny Gaard som han kaldte Gammellund paa 9 Tdr. Hartk.,

---

*) Dette er antagelig Anne Margrethe Lassen, der er Forfatterinde til den første danske Originalroman »Den beklædte Sandhed« af Amnida«, trykt 1723, men skreven mange Aar før, antagelig paa Grøftebjerg. Forfatterinden kalder sig »det danske Sprogs Elskerinde«.

**) En Søn af ham Madz Jørgensen og hans Kæreste Margrethe Johansdatter køber 2. 2. 1718 en Gaard i Bred af Olluf Pedersen, Korsebjerg.

***) M. Winther f. i Ørbæk 9. 2. 1720, Søn af Sognepræst Ras. P. Winther, f. i Føns 16. 7. 1680 (der atter var Søn af Sognepr. Peder Jensen W. og Karen Blankenborg.)

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hvortil blev lagt Møllen og Teglværk, som han overlod Datteren Anne Marie Winther, der var gift med Chr. F. Heilmann i Aaret 1788.

Provst Winther solgte Hovedparcelen af Grøftebjerg med Hartk. 6 Tdr. 1 Skp. 1 Fjk. 1/8 Alb. 1783 11. 12. til Mads Pedersen og en mindre Parcel paa ca. 3½ Tdr. Hartk. blev skødet i 1786 til Hans Jørgensen*), der i 1793 solgte Gaarden til Chr. Anth. Voigt, som i Aaret 1798 overlod den til Studiosus Rasmus Winther**), f. i Ørbæk 25. 7. 1759 og Hustru, der var en Datter af Niels Hansen i Steenstrup og Mette Cathrine Broholm (Faderen Præst i Ringe).

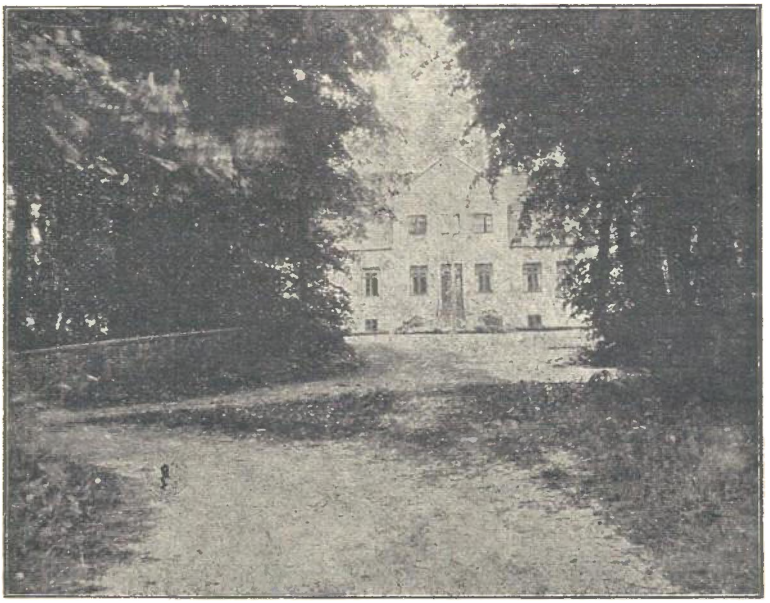

Grøftebjerg set fra Øst.

Ras. Winther solgte gamle Grøftebjerg 17. 6. 1799 for 3634 Rdl. til Stiftamtmand Koefoed, der samme Dag købte Gammellund m. v. af Heilmann for 7000 Rdl. og forud havde Kofoed købt Vissenbjerg Kirkegods, ligesom han i disse Aar købte flere Parceller og mindre Ejendomme i Nabolaget. Det er denne Mand som har oprettet Ny Grøftebjerg og bygget den endnu existerende Hovedbygning paa den høje

*) 1787 er der ialt 14 Familier paa Grøftebjerg Grund med tilsammen 58 Personer og i 1801 er der 13 Familier med 63 Personer.

**) R. Winther var med i en stor Forbryderbande og blev tillige med hele Komplottet afsløret i Aar 1819 og sat i Tugthuset.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Bakke nær Koelbjerg, til hvilken By, den Jord hører, hvorpaa Bygninger og Have ligger.

Stiftamtmand Koefoed solgte Kirkegodset til Kongen 1805 for 6815 Rdl. Sølv og Ny Grøftebjerg med Mølle og Huse med ialt af Hartk. 15—0—2—⅓ + Skovskyld 1—4—0—0 solgtes ved Auktion 7. 5. 1828 for 6500 Rdl. til Skovrider Oppermann. Han tilkøbte ca. 1½ Tdr. Hartk. og solgte det hele 1832 for 12 070 Rdl. til Henrik Hammerich, der købte nogle mindre Parceller til, hvorefter en Jomfru W. Hasselriis 23. 7. 1851 fik Skøde for 46 000 Rdl., og da var Hartk. 20—6—2—¼— + Skovskyld —1—4—0—1½, men hun solgte atter Gaarden 1852 15. 12. til H. Berg for 46 000 Rdl. som Aaret efter overdrog Ejendommen til Grosserer A. Meyer, der imidlertid transporterede Købekontrakten 11. 6. 1855 til Oliemøller W. Schytte for 60 000 Rdl. Han var Medlem af den grundlovgivende Rigsdag og det var ham, som i Rigsdagen, da Junigrundloven var vedtaget, gik hen og omfavnede Baltazer Christensen og kyssede ham i hele Forsamlingens Paasyn, som et Udslag af politisk Venskab. Schytte solgte Grøftebjerg til Kammerjunker de Mylius 20. 1. 1858 for 99 000 Rdl. Han solgte Gaarden 1865 for 65 000 Rdl. til H. P. Langkilde, som 1867 solgte Møllen og 1¼ Td. Hartk. til Anders Hansen og i 1868 solgte han selve Grøftebjerg for 80 000 Rdl. til Rasmussen. Og 1874 blev Grøftebjerg købt af Schwensen for 174 000 Kr. og 1879 af A. S. E af Hoffgaard for 179 000 Kr., 1890 af Forp. P. Christensen for 167 000 Kr. efter hvem den blev solgt ved Auction i 1896 for 86 000 Kr. til Assistent A. S. Møller. Senere har den tilhørt Carl Thomsen fra 1900, Chr. Pedersen 1902—03, A. Madsen 1903—06, som solgte den til L. H. Plougheld for ca. 140 000 Kr., der i Løbet af nogle Aar drev Gaarden betydeligt op, solgte en Del Parceller fra og afhændede Resten 1916 til C. S. Christensen, som Aaret efter solgte Grøftebjerg til Forvalter Erik Steensen, der atter i 1921 afhændede Gaarden til den nuværende Ejer Jens Andersen.

Assenbølle nævnes 1532 som Osszensbylle og 1610 Assenbüll. Navnet kommer maaske af det oldnordiske Personnavn Asmund. Dette Bol har oprindeligt haft et Jordtilliggende af ca. 800 Tdr. Land.

Da Matriklen indførtet, var der ialt 5 store ejendoms Gaarde og 11 jordløse Huse, der alt blev udlagt fra Rugaard til Jens Lassen. Selvejer Jep Jørgensen i Assenbølle ansøger 1766 om Tilladelse til at »indrette en Vejrmølle til Grubbe-Værk«. 1774 var der i Assenbølle 4 Gaarde og 2 Huse samt 11 Boel paa Rold.

I 1787 var der 19 Familier med 87 Personer og 1801 var her 165 Personer.

I de siden forløbne Aar er der foretaget store Udstykninger navnlig i den vestlige Del, hvor der er store Tørvearealer.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

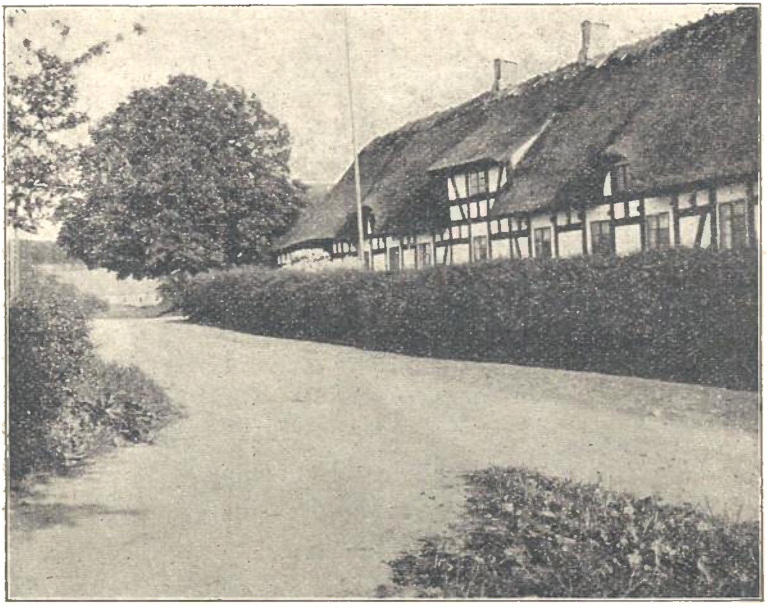

Hans Povlsens Gaard i Assenbølle.

Langs Hovedlandevejen, der løber gennem Jorderne paa langs ligger et stort moderne Teglværk ligesom den navnkundige St. Knuds Sten.

Gadsbølle (kommer maaske af det oldn. Navn Gase) nævnes 1509 som Gadtzbøl og 1429 Gadzbølæ har oprindelig haft et Jordtilliggende af godt 800 Tdr. Land.

Noget af det mærkeligste er Grænsen mod Rørup Sogn, idet Byen Etterups Jorder, som en lang smal Tunge har ædt sig ind i Gadsbølle Jorder, og derved faar Vissenbjerg Sognegrænse her et dybt Udsnit i sin ellers saa regelmæsige Form. Grunden til dette Forhold skal muligvis søges helt tilbage til Sogneinddelingen, og maa det antages, at Etterupmændene her er kommen før Gase og ryddet dem en dyb Bid ind i Urskoven, som Gase derfor ikke har kunnet underlægge sit Bol. Men det kan ogsaa være sket noget senere, men vel dog før Sogneskellet har været rigtig grundmuret, f. Exp. paa den Maade, at »Tungen« ved et Giftermaal er fulgt med Bruden fra Gadsbølle til sit nye Hjem i Etterup. I hvorledes det nu end forholder sig, ligger denne Skelsætning saa langt tilbage i Tiden, at der næppe er Haab om at faa det fuldt opklaret.

Da den gl. Matrikel indførtes, var her ialt 7 Gaarde og de 2 Huse Kiellevig og Grimsbo, samt 6 jordløse Huse og et Smedehus. Siden er Byen stærkt udstykket navnlig paa Rold, dog er der sammenlagt en Del til »Gadsbøllegaard,« som

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

har ca. 160 Tdr. L. men har været større. 1774 var der i Gadsbølle 5 Gaarde og 14 Huse foruden Huset »Keldevig«. I 1787 var her 27 Familier med 148 Personer. I Gadsbølle nævnes 1743 en Ritmester P e d e r A u g u s t W o l f f, som da beboede en af Kronens Bøndergaarde. I en Indberetning til Amtet 4. 1. 1770 siger Trojel: »at Fællesskabet i Vissenbjerg da var begyndt at ophæves og fremhæver Anders Marcussen i Gadsbølle, der har købt Chr. Jørgensens Gaard og opbygget en hel ny Gaard og beholdt Jorden nærmest Byen til den gamle Gaard.«

K o e l b j e r g, skrives i 1498 Kolbierigh, 1574 Koelbjerg. Navnet kommer muligvis af »Kul« = en bar Høj. Jordtilligende var oprindelig ca. 580 Tdr. L. som 1664 var fordelt paa 5 Gaarde og 5 jordløse Huse alt udlagt fra Rugaard til Jens Lassen. Blandt Gaardene benævnes den ene for »K o b o r g«, der muligvis kunde være den i Kong Valdemars Jordebog nævnte »Kobjerg« og længst mod nord ligger nu I m o s e g a a r d e n.

I Koelbjerg ligger en af Fr. IV. Skoler og det nuværende Grøftebjergs Bygninger ligger paa Koelbjerg Grund. I Koelbjerg var 1774 ialt 8 Gaarde og 17 Huse. Her var 1787 = 35 Familier med 157 Personer og 1801 var her 185 Personer.

S k o v s b y og B r u n s e r u d (Mandsnavnet Brun) har ganske sikkert oprindelig været eet Boel ligesom de øvrige i Sognet, hvilket alt tyder paa, men det er vanskeligt at afgjøre, hvilke der er ældst; efter den alm. Bedømmelse efter Navnet skulde Skovsby være det ældste, men Beliggenheden i Skoven og yderst i Sognet indmod store Skove i Nabosognene kunde tyde paa, at den er udflyttet fra Brunserud, hvis Beboere ude »i Skoven« senere da der er bleven mange har faaet Udseende af at være en »By« og har da faaet hæftet dette til »i Skoven« saa det blev til »Skovbyen«. Navnet nævnes 1ste Gang 1427 som Skowsby og den har i 1663 4 Gaarde, hvoraf kun 1 er Fæste og 2 Boel, hvoraf det ene B u n d e n, og 6 jordløse Huse medens »Brøndsøe«, som den da skrives (1509 Brunsrut) kun har 2 Gaarde og 1 Boel samt 1 jordløst Hus, der alt er udlagt til Jens Lassen. Begge Byer tilsammen har ca. 726 Tdr. L. Skovsby har nu Skole og Brunsrud har Brugsforening. 1774 var der i Brunserud 2 Gaarde, 1 Boel og 4 Huse og i Schousby 6 Gaarde og 9 Huse. I 1783 var i disse 2 Byer 35 Fam. med 154 Personer og i 1801 var her 176 Personer.

K j e l s t r u p hed 1498 Kedelstrup og 1610 Kielstrup*) og kommer vel af Mandsnavnet Kjeld eller Ketill. Byen havde oprindelig ca. 480 Tdr. L. til 6 jordegne Gaarde af hvilke H j o r-

*) Byer paa —torp anses i Alm. for Udflytterbyer, og der maa derfor være en By i Nærheden, som kan være Adel- eller Moderby for den. For Kjelstrup Vedkommende kan det ikke være de nærmeste Byer, idet disse (—bølle Byerne) ikke er ældre, men nærmest i dette Tilfælde —

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

tebjerg blev udflyttet af Lauritz Hansen omkring 1640 og fik sin Jord for sig selv som en Enestegaard udenfor Fællesskabet.

Paa disse 6 Gaarde var da 10 jordløse Huse. Jorderne i den nordøstlige Hjørne blev snart derefter stærkt udstykkede i mindre Jordbrug, der er blevne bekjendte ved deres omfattende Husindustri, af de alm. Landbrugsvarer, hvoriblandt der da ogsaa var en »Soldsætter«, skal vel være Saaldsætter, d. v. s. én som laver Saald — et Redskab af tyk Træspaan (det var en Skovegn) og med flettet Rørbund, til at »sælde« eller rense Kornet med i Loen; man lod Kornet gaa over Saaldet. Men det som Egnen paa denne Tid blev mest bekendt for var dette, at netop her særlig mange af Beboerne lagde sig efter at brænde »Sikar« eller Skalgryder«, det var sorte uglasserede Lerfade, som paa Grund af deres Prisbillighed solgtes meget overalt her paa Fyen og benyttedes til Mælkefade. Dette gav Anledning til at denne Samling af Smaasteder fik Navn af »Karhuse«, der dog i de senere Aar er forandret til Egnens oprindelige Navn Kjelstrupskov, der alt nævnes 1740. Endnu helt op til 1787 var der ikke mindre end 12 Huse hvor man drev Pottemagerhaandværket, som Hovednæringsvej. Men kort derefter maa denne Hus-Industri være gaaet stærkt i Forfald; thi ved Folketællingen 1801 nævnes ikke en eneste Pottemager i Karhusene, hvilket dog maa forstaas saaledes, at der nok endnu var enkelte gamle, som lavede Sikar, men det var ikke mere Hovednæringen for dem, som i 1787, nu var Landbruget det første. Grunden maa sagtens søges i, at det ikke mere kunde betale sig, vel nok fordi, at man ved Grøftebjerg paa det derved oprettede Teglværk tillige og vel efter mere moderne Mønster var begyndt at drive Pottemagerindustri i større Stil, og der finder man da ogsaa nævnt den eneste Pottemager i hele Sognet i 1801. I hele Kjelstrup Bylaug var 1787 ialt 52 Familier med 227 Personer og i 1801 var der kun 50 Fam. med 212 Personer, altsaa en mærkelig Tilbagegang modsat de andre Byer. Men der har lige op til Nutiden existeret en enkelt Pottemager i Kjelstrupskov.

I 1774 var der i Kjelstrup 5 Gaarde, 1 Boel og 11 Huse og Kielstrupskov 23 Huse og »Danske Atlas« siger: i disse forfærdiges sorte Leerkar, og derover kaldes de Kar-Husene!

Nu er denne Industri helt ophørt og efter at Mejerierne er opstaaede, er der jo ikke megen Brug mere for Sikar og Befolkningen lever nu af dens Landbrug.

I Kjelstrupskov er én Købmandshandel.

Om Hjorteberg siges i 1669 12. 10. da den pantsattes af

samtidige. De eneste Moderbyer, der kan være Tale om bliver Bred eller Skalbjerg, som jo ligger i modsat Side og længst fra Kjelstrup, hvilket altsaa bliver et nyt Vidnesbyrd om at alle Byerne, maaske med Undtagelse af Bred og Skelbjerg er samtidige.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Hans Jørgensen til hans 2 Sønner Johan og Claus, at den »tidligere kaldes »Hollemose«. Hans Jørgensen var Forstander for Odense Hospital og havde kjøbt Hjortebjerg af Jens Lassen før Matrikuleringen, som fuldstændig fri Ejendom med Herlighedsretten. I Landstingets Skødebog berettes, at 1674 3. 4. haver Hans Jørgensen, Sidshaftig (d. s. boende) paa Hjortebjerg med sin Hustru Mette Pedersdatters fri Villie solgt til Mag. Hermand Christensen Beck, Sognepræst til St. Hans Kirke i Odense, sin Gaard Hjortebjerg saadan som Jens Lassen har tilskjødet mig den!«

Men denne Handel uagtet, hedder det dog 11. 6. 1676 om Hans Jørgensen ved Udstedelsen af en Obligation, at han er »Residerende paa Hjortebjerg og ligeledes 1683, men 1692 »er Olluf Cornellesen paa Hjortebjerg i Dommersted paa Odense, Skovby Herredsting« og denne optræder i samme Egenskab 1703. 1740 og 42 er Peder Rasmussen Ejer af Gaarden da han bar Børn til Daaben i V. Kirke. I 1787 var Hans Hansen paa Hjortebjerg.

Skallebølle*), skrives 1610 Skaldebuli og kommer sagtens af det gamle Mandsnavn »Skalle« eller Skalli. Dette er den mindste af alle Byerne idet der oprindelig kun har været ca, 360 Tdr. L. Det meste af dette Areal indehaves ved Matrikuleringen 1664**) af 3 Gaarde, af hvilke de 2 kun var halv saa store som den 3die; der var slet ingen Huse, men derimod 3 Boel, som hver især var ligesaa stor som de 2 smaa Gaarde. Disse var Egelund, som da var øde, men som »Niels Madzen sidst paaboede« og ved en »Lovbydelse 20. 4. 1681 af Anna salig Jacob Hoes sad Anders Hansen paa Egelund. Sundsled var samtidig beboet af Morten Hansen, men vi har Side 46 set, at dette Boel i Aaret 1593 var beboet af Knud Hansen og 1693 1. 6. fæster Biskop Th. Kingo, Sundsled til Hans Mortensen, som »var barnefødt der, som hans Fader Morten Hansen sidst paaboede og Moder Anne Mortens siden paa 6 Aars Tid i sit Enkesæde.« Men Hans Mortensen maatte afstaa sit Fædrenehjem paa Grund af Armod 14. 8. 1727, da det laa under Ryttergodset og H. Langsted fæstede det da til Jesper Sørensen af lille Ubberud. I 1767 sad Hans Michelsen***) (Søn af Michel Nielsen) i Sundsled.

Sellebjerg sad Olluf Nielsen indemed ved »Lovbydelsen« 1680. Efter denne kom Rasmus Lollick og 1717 11. 10. udsteder Birkerod paa Fraugdegaard Fæstebrev til Stefen

*) Paa Skallebølle Mark nævnes 1777 13. 4. Claus Rasmussen i »Damsbølle« (dette er det 7de —bølle i Vissenbjerg Sogn) der da fik et dødfødt Drengebarn jordet og 1814 andrager Ras. Jørgensen af Damsbølle Amtsraadet om en Opmærksomhed.

**) I Skallebølle var 1774 ialt 3 Gaarde og 12 Huse (vel delives »Kar-Huse«).

***) Se Aarbogen 2 B., Side 717.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Hansen (»Sal. Regimentskvartermester Wulffs efterladte Enke, hendes Tjener.«) Han blev dog kort efter fradømt Fæstet, og Niels Iversen fra Tobo fik det 10. 8. 1724, men ogsaa denne maatte fratræde Fæstet »formedels dettes slette Tilstand 16. 8. 1726 til den unge Karl Peder Clausen, reserve Dragon ved Captain Cranes Compagni.« Da Ryttergodset udbydes til Salg, kaldes denne lille Ejendom for »Sellebjerg Stad« muligvis af Hensyn til dets Ælde og Oprindelse.

Selleberg eller Sjelleberg forekommer flere Steder ved Landevejene og kan vist føres tilbage til de katolske Tider, da man havde flere »Sjæleberger« der var et Slags Herberg (Hjælps-, Rednings- og Tilflugtssteder for Sjælenes Frælse) formodentlig anlagte i veldædigt Øjemed for de Rejsende. Et lignende »Selleberg« findes ved den ældste Landevej paa Veflinge Stormark, ligesom der er et »Selleberg« ved Rugaard og et ved Landevejen mellem Odense og Nyborg.

Hovedlandevejen gaar paa langs af og tværs igennem Skallebølle Bys Jorder, der nu er stærkt udparcellerede, og der er oprettet Købmandshandel, Savværk, Skole og Cementvarefabrik, ligesom der ved Sellebjerg i mange Aar var Teglværk, nu boer der en Læge. Skallebølle uden Bolene havde 1787 kun 15 Fam. med 56 Personer, men 1801 ialt 30 Familier med 141 Personer.

Magtenbølle, hed 1295 Mactekbølø, 1383 Matheldbølø og kommer vel af det gamle Navn Mechtilde eller Makthild. Byen har fra gammel Tid et Jordtilligende af ca. 670 Tdr. L. Som vi har set nævnes Byen allerede 1295. Ved Matrikuleringen 1664 laa hele Byen under Rugaard og bestod af 9 Gaarde, hvoraf de 8 betegnedes som Halvgaarde og der var kun et Hus. Laaningegaard nævnes først og var dobbelt saa stor som de andre 8. Denne Gaard var da øde og afbrudt hvorfor Besidderen Hans Thorsen var fri for Landgilde og Hovning. I 1635 og 1637 boede Birkefogden Chr. Thomsen her. Før 1695 27. 2. var Jørgen Nielsen Fæster af Halvparten, som han da afstod til Jens Madsen. Denne var »fradød Fæstet« 1733 24. 1. som »Sønnen« Thomas Jensen da fæstede. Den anden Halvdel af Laaningegaard fæstes 1703 8. 4. af Rasmus Nielsen »som hans Fader« Niels Rasmussen hidtil paaboede og nu formedelst Alderdom oplod. Han efterfulgtes af Hans Nielsen i Fæstes 1725 7. 9., som da var bleven gift med Rasmus Nielsens Enke. Og endelig hedder det 18. 5. 1753 »fæster Lars Madsen (som er Søn af Mads Jørgensen i Bred) den Gaard i Laaninge som Hans Nielsen fradøde! — Selve Magtenbølle By ligger forholdsvis lavt og er omgivet af høje Bakker og Byen er ikke saa meget udparcelleret eller saa stærkt udflyttet som flere af de andre Byer. I 1774 var her 11 Gaarde og 5 Huse og de 2 Laaninggaarde. Her var 1787 kun

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

19 Familier med 78 Personer og i 1801 var her 44 Familier med 184 Personer.

Skalbjerg, skrives 1295 »Skalebyargh«; Navnet hidrører sandsynligvis fra det oldnordiske Navn »Skalle« eller Skalli. Ligesom den foregaaende By, til hvilken den er Nabo mod Nord i hele sin Udstrækning, nævnes den i Niels Hamundsens Litles Testamente 1295. Byen er den næststørste i Sognet og har ialt ca. 1135 Tdr. L. — Dette Areal var 1664 fordelt paa 15 Gaarde, Kirkeboelet og Gangboelet Brunlund, og paa disse Gaardes Grund laa 10 jordløse Huse. Paa et Par Gaarde nær er de øvrige ret stærkt udparcellerede, der er nu ialt 36 Gdr. og Huse med 136 Indbyggere. I Byen er en af Fr. IV. Rytterskoler, Gæstgiveri ved Jernbanestationen og her findes ogsaa den næststørste Landkøbmandshandel paa Øerne, helt oparbejdet i Løbet af 30 Aar af Købmand P. Rasmussen; ved Stationen er et stort moderne Teglværk, og til Byen hører store og gode Tørvemoser, hvor der under Verdenskrigen er produceret store Mængder Tørv. I 1774 var her 17 Gaarde og 2 Boel og 30 Huse. I 1787 var her 56 Familier med 216 Personer og i 1801 var her 218 Personer.

Her under Omtalen af Skalbjerg vil jeg opholde mig et Øjeblik ved Beboerne af den Gaard, hvor Niels Christensen boede, og hvor hans Slægt boede senere til denne Dag og vel i umindelige Tider har boet og virket. Niels Christensen var jo den Mand, som sammen med Dines Hansen i Andebølle hjalp de 36 Selvejere i Vissenbjerg ud af den trykkende Proces, som i ca. 140 Aar havde plaget disse Mennesker imod deres solklare Ret.

I Aaret 1643 havde alle Bønderne i Skalbjerg en frygtelig Misvæxt forårsaget af Hagelvejr hvorfor de androg Kongen om Fritagelse for Landgilden og blandt de ansøgende Bønder nævnes som Nr. 12 Niels Pedersen i Skalbjerg. Men ved Matrikuleringen er denne Gaard, Nr. 12, som da kaldes »en Officersgaard« taget i Besiddelse af Peder Nielsen, som udenfor al Tvivl er Søn af N. P. Gaarden Nr. 12 havde da 4—2—1—0 Hartkorn, der dog ved den nye Matrikul 1688 blev til 5—7—3—1 + Skovskyld 3 Skp. I 1664 var der paa Grunden 3 jordløse Huse. Peder Nielsen levede endnu 1694, men var da gammel og svagelig, og derfor overlader han Gaarden til Sønnen Niels Pedersen, der vel paa den Tid er bleven gift med Magdalene Hansdatter Esch med hvem han fik 2 Sønner, nemlig Peder Nielsen, der senere blev »Rytterbonde og Selvejer« i Bred og Hans Nielsen i Laaninge. Men Niels Pedersen var allerede død 27. 6. 1707, paa hvilken Tid Enken var gift med Christen Jørgensen, som ovennævnte Dag fik Hosbondholdsbrev paa Gaarden, og fik i de følgende Aar 7 Børn med Enken nemlig Cathrine f. ca. 1708 gift 1. med Jørgen Andersen i Skalbjerg og 2. med Gmd. Hans

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Christensen s. S. Jørgen, f. ca. 1709, Gmd. i Assenbølle, Karen, f. 1711, gift med Gmd. og Rytterbonden Jens Rasmussen paa Gadsbølle Rold, Bergitte, født 1714, gift med Rytterbonden Madtz Michelsen i Bred, Woldborg, født 1716, gift med Degn Sr. Carl Frederik Gram i Paarup og senere i Norup, Susanne, født 1719, endnu ugift i 1749, og Niels Christensen, født 1720. Deres Moder var død 11. 12. 1733 da Skiftet efter hende begyndte. Christen Jørgensen sad nu Enkemand til sin Død som skete lige før 17. 11. 1749, da Skiftet efter ham begyndte. Det var et meget stort og vidtløftigt Bo efter denne betydelige Mand, der alt nævnes som Sognefoged i 1716, da han møder paa Herredsfogdens Vegne paa et Skifte og ligeledes var han Kirkeværge i mange Aar ligetil sin Død. Blandt Papirerne ved Skiftet efter ham findes endnu velbevarede Breve, der viser, at han kunde baade skrive og regne bedre end det var de fleste givet paa den Tid. Christen Jørgensen var en Søn af Jørgen Christensen paa Grøftebjerg, som ogsaa havde Børnene, Peder Jørgensen, der 1719 fik Grøftebjerg (og efter ham dennes Søn Jørgen Pedersen 1755), Madtz Jørgensen i Bred og Bergitta Jørgensdatter, der 1714 blev Enke efter Rytterbonden Bjørn Mathiesen i Koelbjerg. Under Boets Behandling nævnes bl. a. en Mængde Sølvsager saaledes en Sølvkande med engelsk Specie i Laaget og 3 Løvefødder og paa Laaget stod: »Christen Jørgensen og Mallene Hansdatter Esch 1718«, det vejede 80 Lod og der var flere andre Sølvsager, dels med Navn og dels med Bogstaver og Aarstal. Da Skiftet var sluttet 12. 6. 1750 blev Niels Christensen Ejer af Gaarden Nr. 12 i Skalbjerg og da havde den samme Hartkorn som oprindelig, men der var nu 10 Huse paa Grunden. Gaarden var den største af de 18 Gaarde i Skalbjerg By.

Hvilke Fortrin denne Niels Christensen har været i Besiddelse af siden han blev udvalgt til sammen med Dines Hansen i Andebølle at være Repræsentant overfor Regeringen, er ikke helt let at afgøre, men der er dog visse Ting som man ikke kan se borte fra og som nok ogsaa i nogen Maade har gjort sig gældende. Niels Christensen var først og fremmest Søn af en meget betydelig Bondemand, han sad inde med den største Gaard i Byen og en af de største i hele Sognet, han var en rig Mand — og saa vidt man nu kan skønne en rolig og besindig Personlighed, hvis Ord man tog Hensyn til og endvidere var han gennem sine 8 Søskende og Onkler og Tanter besvogret og beslægtet med en meget stor Del af de Mænd som betød noget i Sognet. Disse forskellige Egenskaber har sikkert bidraget til at man satte ham ved Siden af den mere ivrige, raske og livlige Dines Hansen, der baade vilde og kunde belægge sine Ord saavel med Munden, som med Pennen, men om hvem det maaske kan siges, at det ikke var af Vejen at have en mere rolig Natur ved sin

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Niels Pedersen

var 1643 Selvejer af Gaard No. 12 i Skalbjerg

Peder Nielsen var Selvejer af samme Gaard 1664, og til 12. 4. 1694, da han overlod den til Sønnen

Niels Pedersen, gift med Magdalene Hansdatter Esch, † 1733 han var død før 27. 6. 1707, Enken blev gift med Christen Jørgensen, † 1749, der var Broder til Peter J., Grøftebjerg

og

Jørgen Pedersen paa Grøftebjerg

Matz J. i Bred og Bergitte J. i Koelbjerg

1. Peder Nielsen Selvejer i Bred
2. Hans Nielsen i Laaninge
3. Valborg Christensdatter g. m. Degn Giam i Pårup
4. Cathrine C. g. H. Christensen i Skalbjerg.
5. Karen C. g. Rasmussen på Rold
6. Bergitte C. g. M. Mikkelsen i Bred.
7. Susanne C.

8. Jørgen Christensen Gmd. i Assenbølle, 4 Børn

9. Niels Christensen f. 1719, † 1804, overtog Gaarden 1750

1. Hans Chr. Nielsen f. 1755 † 1833 fik No. 12 i 1795, g. Enken Marie Hansdatter uden Børn
2. Magdalene Nielsd. g. Søren Jørgensen i Bred, 3 Børn
3. Sidse Marie Nielsd., g. Niels Jensen i Nakke
4. Anna Nielsd. g. M. Jørgensen i Skovsby
5. Anna Cathrine Nielsd. f. 1772 † 1860 g. Sognefoged unge Lars Nielsen, f. 1763 i Ande-bølle † 1846 i Skalbjerg i Gmd. No. 13

1. Niels Larsen f. 1791
2. Ane Marie f. 1792
3. Niels Larsen f. 1793
4. Ane Kirstine f. 1797.
5. Maren f. 1798
6. Nils L. f. 1800
7. Jens L. f. 1802
8. Kirsten L. f. 1804, gift 1826 med PederFrandsen der fik Gaarden. Nr. 12
9. Sophie L. f. 1806

Ane Cathrine Pedersdatter
f. 1828 † 1882, gift 1853 med Peder Nielsen, af Peirup, f. 1823 † 1918 fik Gaarden i Skalbjerg.

1. Kirstine Nielsen, f. 1854 nu Ejer af den gl. Gaard i Skalbjerg.
2. H. P. Nielsen Dyrlæge i Skalbjerg
3. Chr. Nielsen f. 1860 † 1910

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Side. Nok er det at de klarede Opgaven sjældent godt og Efterkommerne af de 36 Selvejere skylder dem Paaskønnelse og Tak derfor.

Alene i Aarene fra 1748 til 1753 er indkomne til Regeringen gennem Ryttergodset ikke mindre end 16 lange Skrivelser fra »de saakaldte Selvejere i Wissenbjerg Sogn« og det fortsættes uophørligt i Aarene derefter; saaledes er der bl. a. en fra 18. 10. 1765 hvori Selvejerne ansøger Kongen om at de maa vederfares Retfærdighed. Denne Skrivelse har følgende Underskrifter af hvilke dog næppe flere end de 5 første og Hans Mogensens og M. N. S. ere egenhændige. De øvrige gør Indtryk af at være skrevne af en anden. De følger saaledes: Niels Christensen. Dines Hansen, Niels Lauersen, Mathis Jørgensen, Madtz Lausen, Madtz Knudsen, Knud Pedersen, Rasmus Hansen, Laurs Nielsen, Anders Jørgensen, Hans Mogensen, Hans Rasmussen, Rasmus Sørensen, Anders Pedersen, Madtz Laursen, Laurs Hindriksen, Hans Christensen, M. N. S. Rasmus Rasmussen, Niels Olssen, Anders Madsen, Hans Rasmussen.

Og en anden Skrivelse er datteret 28. 3. 1766 og sendt til Kongen med Andragende om at de 36 Selvejere maa vederfares Retfærdighed i Anledning af Ryttergodsets Salg og Skrivelsen er underskreven af følgende: Mads Knudsen, Niels Nielsen, Anders Pedersen, Rasmus Hansen, Niels Olsen, Rasmus Sørensen, Niels Christensen, Hans Mogensen, Anders Pedersen, Mickel Nielsen, Laurs Nielsen, Rasmus Rasmussen, Hans Rasmussen, Niels Lauessen, Mads Lauersen, Povel Lauersen, Dines Hansen og Hans Christensen.

Og endelig 29. 8. 1766 den i Aarbogen 1. B. Side 155 nævnte Skrivelse af Niels Christensen og Dines Hansen; skreven med den sidstes Haand.

Endelig langt om længe virkede Bøndernes utrættelige Paastand af deres Ret idet Kong Chr. VII under 28. 10. 1766 underskriver en Resolution om at de 36 Selvejere i Vissenbjerg skulde nøjes med at betale 27 140 Rdl. 76 Sk. = 137 Rdl. pr. Td. Hartk., istedet for 36 187 Rdl. 69 ß, som det først var bestemt. Dette vil altsaa sige at de fik kvittet den ene Fjerdedel af Købesummen.

Men hvad havde denne Sejr ikke kostet Bønderne af Kamp igennem 140 Aar, Slægt efter Slægt? Og vanskeligt kan vi nu om Dage tænke os og endmindre forstaa, at der i det hele kunde være Tvivl om hvorvidt Gaardene var Bøndernes eller Statens, især da de kunde præstere Skøder paa Ejendommene op gennem 3 a 400 Aar tilbage i Tiden. Men endelig kronedes Kampen med Sejr, takket være Niels Christensens og Dines Hansens ihærdige og besindige Arbejde.

Niels Christensen blev allerede Enkemand 1781 og døde selv 1804 28. 2. Han fik tillige Skøde paa Gaarden Nr. 13 i Skalbjerg 11. 6. 1799 af gamle Lars Nielsen, den stod for Hartk. 2—3—0—2 + Skov 2½ Skp., men han overdrog strax den-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ne Gaard til Datteren Ane Cathrine Nielsdatter, f. 1772, † 1860 og Svigersønnen Sognefoged unge Lars Nielsen f. 1763, i Andebølle † 1846, alene m. Undtagelse af Gaardspladsen med Holtelykken og det halve af Langebjerglykken ialt ca. 1 Td. Hartk. som Niels Christensen lod gaa over til Sønnen Hans Chr. Nielsen, der tillige ved Skøde af 6. 8. 1795 havde faaet hele Gaarden Nr. 12. H. Chr. Nielsen var 10. 10. 1795 bleven viet til Enken Maren Hansdatter, men havde ingen Børn; derimod havde Søsteren Ane Cathrine flere Børn med unge Lars Nielsen og en af disse, Kirsten Larsdatter, der var f. 1804, blev gift 1826 med Peder Frandsen fra Bastrup, fik 21. 6. 1826 Skøde af Hans Chr. Nielsen paa Gaard Nr. 12 for 4000 Rdl. med Hartk. 6—6—3—2 + Skov, 3 Skp., men Hans Larsen, født 1810, † 1860, fik 6. 12. 1839 ved Testamente udlagt Nr. 13. Efter Peder Frandsens Død overdrog Skifteretten 1854, 22. 7. Gaarden Nr. 12 der ved den nye Matrikul var bleven til Nr. 3, til Datteren Ane Kathrine Pedersdatter, f. 13. 5. 1828, † 23. 5. 1882 og hendes Mand, Sognefoged Peder Nielsen af Peirup, f. 16. 10. 1823, † 8. 11. 1918. Efter hvis Død Gaarden gik over til deres ældste Barn, Frøken Kirstine Nielsen.

I Tilslutning hertil og navnlig af personalhistoriske Hensyn, for de mange Bønders Navne vil jeg anføre efterfølgende 2 Kongebreve fra 1643 og 44, der bl. a. ogsaa viser, at man heller ikke for 300 Aar siden var fri for Uheld i Landbruget:

Fynske Tegnelser Nr. V 1639—1648.

Ifver Bille fik Breff nogle Bønders Afslag anlangendis.

Christianus 4.

Vor Gunst tilforn. Wiid eftersom vore och Kronens Bønder och Tienere udi Magtenbøll och Skalberig i Wissenberig Sogn der udi dit Leen, nemlig udi Matenbølle: Oluff Nielsen, Gregers Madtsen, Nels Rasmusen, Gregers Iffuersen, Knud Pedersen, Hans Iffversen, Madtz Jørgensen, Rasmus Andersen och Nels Lauritzen; udi Skalbierg: Hans Hansen, Jørgen Søffrensen, Anders Iffuersen, Morten Madtzen, Hans Andersen, Jep Mouritzen, Anders Hansen, Hans Nelsen, Knud Jørgensen, Madtz Nelsen, Rasmus Hansen, Nels Pedersen, Lauritz Hansen, Oluff Mortensen, Peder Klemmingsen och Jens Andersen, underdanigst for os lader andrage, hvorledis deris Korn for kort Tiid forleden, der det i sin bæste Grøde stoed, af stoer Hagel och usedvaanlig Veirlig gandske at vere nederslaget och forderffuet, saa intet deraf kand komme dennem til Nytte. Hvorfor de underdanigst af os haffuer veret begierendes, vii naadigst ville bevilge, at de fra dette Aars Landgilde motte vere forskaanet, da efterdi sligt med Tingsvinde bevisis, Wii och af din underdanigste Erklæring erfarer same deris Angiffuende sandferdig at vere, ere Wii naadigst tilfretz, at bemelte Bønder for dette Aars Landgilde maa vere forskaanet, hvilket du dig udi dine Regnskaber haffuer at lade afkorte. Dermet [sker vor Vilje].

Glycksborg dend 22. Septembris Anno 1643.

Fynske Tegnelser Nr. V, 1639—1648.

Ifuer Bille fick Breff anlangendis nogle Bønder udi hans Leen, som skulle haffue Forskaansell paa et Aars Landgilde.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Vor Gunst tilforn. Wiid eftersom Vore och Kronens Thienere der udi dit Leen udi Wissenbjerg Sognn, nemblig Michell Nielsen, Niels Jørgensen, Jørgen Madtzen, Hans Nielsen och Niels Hansen i Brede, och Niels Rasmussen och Hans Jensen i Skallebølle, underdanigst for os haffuer ladet andrage, hvorledis de af dend store Hagell, som falt udi forgangne Aar, dend 3. Augusti siist forleeden paa deris Korn haffue liit stoer Skade, saa dend største Part deraf ned er slaget, underdanigst begierendis, de for forgangne Aars Landgilde motte vere forskaanet, da efterdi Wii af din underdanigste Erklæring forseer, same deris Angiffuende sandferdig at vere, haffue Vii naadigst bevilget, at een hver af dennem for forgangne Aars Landgilde motte vere forskaanet, det du dig saaledis til Regenskab haffuer at lade føre. Dermet [sker vor Vilje].

Assens dend 8. Januarii Anno 1644.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

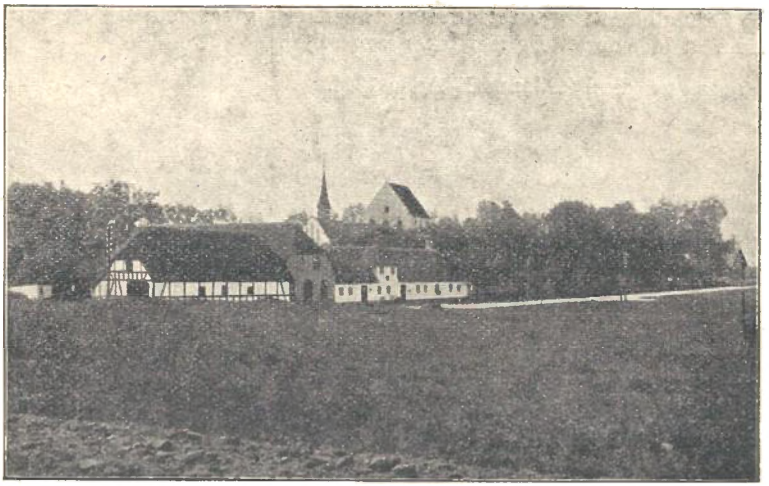

Vissenbjerg gamle Kro med Kirke og Missionshuset.

Navne fra Vissenbjerg Birks Saga!

Som det vil fremgaa af det foregaaende var Vissenbjerg Sogn oprindelig et selvstændigt Birk lige til 22. 12. 1686 da det blev lagt ind under Rugaards Len. Sognet var nok stort i Areal, men det var den Gang meget tyndt befolket idet meget store Dele laa med Skov, Eng og Mose. Herregaarde og Adel har saa godt som aldrig existeret i Sognet, naar undtages den korte Tid Familien Emicksen residerede paa Grøftebjerg. Lensmanden boede ellers udenfor Sognet, hvor der ikke fandtes andre Embedsmænd end Præsten og Degnen. Til at bestyre Birket udnævnte Lensmændene vel en Birkefoged, men denne var altid en Bonde i Sognet og saavidt jeg har kunnet konstatere tillige en Fæstebonde, sagtens fordi disse lettere var til at gøre Lensmanden til Villie. Skønt der ikke er opbevaret en eneste Protokol fra det gamle Birketing, saa er vi dog istand til at se Gangen i den Virksomhed som er foregaaet paa Tinget gennem den store Mængde af Documenter, som de 36 Selvejere fremlagde for den før nævnte Commissions Domstol 1745—47, i hvilken der findes

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

et næsten uudtømmeligt Stof fra de Tider der omhandles, og blandt meget andet finder vi da ogsaa Navnene paa de ofte vexlende Birkefogeder, som gennem de mange Akter, hvor de optræder saa at sige iføres baade »Kød og Blod«, men i hvor fristende det vilde være at komme nærmere ind paa disse gl. Vissenbjergs »første Mænds« Personalhistorie, skal jeg dog af Hensyn til Pladsen afholde mig derfra, men for at andre kan fortsætte til sin Tid, vil jeg ikke undlade at nævne Navnene og Tiden hvori de virkede, saavidt jeg har kunnet faa det oplyst. I Aaret 1493 var Bonden Anders Steffensen Birkefoged. 1509—10 var Mads Jørgensen i Bred i samme Embede, men 1510—11 var Peder Thomsen, Kjelstrup, 1513 Jørgen Knudsen i Skovsby, 1517 Niels Madsen, Skalbjerg, 1520 Peder Søffrensen i Kjelstrup, 1533—48 Jørgen Knudsen i Skovsby, 1554—71 Mads Jørgensen i Brønserud, dog med en lille Afbrydelse i 1562, da Niels Madsen i Skalbjerg for anden Gang sad paa Dommersædet! 1573—78 Jep Jørgensen i Assenbølle, 1583 Mads Jørgensen i Brønserød, 1598—1602—16 Jens Nielsen i Magtenbølle, 1624 Mads Jørgensen i Bred, 1624—32 Anders Petersen i Grøftebjerg, 1635—38 Christen Thommesen i »Lønninggaard«, 1638—50 Michel Nielsen i Bred, 1650 Christen Andersen i Bred*), 1654 Mads Pedersen i Grøftebjerg, 1655—1662 Jens Pedersen i Grøftebjerg og »Velforstandige Karl Daniel Johansen, Skriver og Ridefoged paa Rugaard« og en kort Tid i 1660 Jens Nielsen i Magtenbølle og endelig 1667—86 Mads Jensen i Koelbjerg. Mærkeligt nok var Herredsfogden Lauritz Nielsen i Vendsherred 1. 7. 1662 (hvis Bestalling tilbagesendt og casseret 19. 2. 1666) tillige Ridefoged paa Rugaard og Skriver i Vissenbjerg Birk.

Selve Tingstedet er forlængst helt forsvundet, kun et enkelt Navn paa en Bopæl, Tingvad paa Grøftebjerg Grund tyder hen paa Stedet, hvor Tinget holdtes. Et Sted hedder det, at Tinget holdtes paa Gadsbølle Mark, og dette har sagtens været ved den gamle Landevej, og nær den gl. berygtede »Skomagerkro« ikke langt fra Grøftebjerg Grund, hvor indpaa det da ganske naturligt kan være flyttet, da Jomfruerne Emicksen fik Lenet og boede paa Grøftebjerg. Selve Tinget blev almindeligt afholdt paa den bare og aabne Mark, i Reglen en firkantet indhegnet Plads med en stor Sten, der var stillet saaledes, at der oven paa den kunde lægges fire Bjælker eller Stokke. Inden for disse »Tingstokke« var den fredhellige Tingplads, derfor er det et staaende Udtryk i Tingvidnerne: »Han gik inden fire Stokke og vidnede«. Midt paa Pladsen var nogle store Stene; det var de anklagedes Bænk og kaldes derfor »Tyvstenene«.

*) Han kaldes enkelte Gange som 24. 5. 1651 og 1652 21. 5 for Chr. Andersen i Skoffgaard.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Og paa Stokkene sad Dommeren og de 8 »Stokkemænd«, undertiden ogsaa samtlige Tingmænd. Paa dette Sted var Offentlighed og Mundtlighed og Folkets Deltagelse i Retsplejen gennemført til det yderste; der sad en Bonde som Birkedommer og en anden Bonde eller Degn som Tingskriver. Her var ingen Brug for juridisk Medhjælp, da enhver Bonde kendte Retssædvaner og de Retsformulaer, der skulde benyttes. Straks efter at Vissenbjerg er lagt under Rugaard ser man endnu en Bonde, nemlig Anders Henningsen paa Broholm som Herredsfoged paa Odense-Skovby Herredsting fra ca. 1688, og i 1701 er Ras. Holmer i Pederstrup Herredsfoged. Men da Birketinget er blevet nedlagt, og Pladsen senere er blevet bebygget, er det jo ganske rimeligt, at man gav den nye Bebyggelse Navn efter Marken hvorpaa det laa, og kaldte det »Tingvad«.

Temmelig nær ved »Tingvad« ligger et Stykke Jord op til Kirkeskovne paa Gadsbølle Grund, som i 1672 blev brugt af Laurs Nielsen i Gadsbølle og som da bar Navnet: »Under Tingbakken«. Og under Matrikuleringen 1682 siges »at Gammel Tingheldenes Diell strækker sig sønden paa Kirkelong og norden paa Tinghældenes Banke«. — Tingstedet har altsaa ligget udmærket centralt for hele Sognet nær Skjæringspunktet, hvor Grøftebjerg, Gadsbølle, Assenbølle og Bred Jorder stødte sammen med Kirkegodset ved Skomagerkroen, hvor Landevejen gik lige forbi og nær Kirken, hvor alle de 10 Byveje udmundede. Nogen vil mene, at Landevejen i gamle Dage gik betydeligt nord for Kirken imod Grøftebjerg neden for den høje Bakke i Nærheden af Duedal. Dette er næppe rigtigt. Derimod kunde det se ud til paa »Videnskabernes Selskabs« Kort fra 1780, at Landevejen i den østlige Del af Sognet har gaaet en Ubetydelighed sydligere endnu. Paa dette Kort angives Landevejen at gaa tæt forbi Bolene Egelund, Sellebjerg, Sundsled til Kirken og Kroen, hvorfra den slog en Bue om forbi Skomagerkroen til Gribsvad. Denne gamle Landevej blev imidlertid for godt 100 Aar siden forlagt til sin nuværende Plads og udvidet og forbedret, hvilket kostede en Mængde Penge, og til Dækning heraf blev der i 1820, da Arbejdet var færdigt, indrettet 10 Bomhuse paa Strækningen fra Nyborg til Strib, og deraf blev Nr. 4 bygget lige vest for Odense, Nr. 5 i Ubberud Sogn nær Korsebjerg, og Nr. 6 ved Vissenbjerg Kro paa Chr. Larsens af Tudsehusets Lod, og dette blev ved Auktion bortforpagtet paa 10 Aar til Kromand Johan Scheuer for 138 Rdl. Sølv aarligt og Nr. 7 ved Ormehøj.

Samtidig sættes Milepæle, saaledes 5½ Milp. paa Jørgen Chr. Olsens, Korsebjerg Jord, 5¾ Milp. paa Hans Nielsens Jord i Skallebøllehus, 6 Milp. paa Fæstehusmand Sandbæks Grund i Tudsehuset, Jorden tilh. Præstegaarden, 6¼ Milp. paa Mathias Larsens Lod af Assenbølle, 6½ Milp. paa samme Mands Jord. I 1827 blev Bom Nr. 6 overdraget til Andreas Scheuer for 90 Rdl.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Her ved disse Bomme maatte de Vejfarende betale en vis Afgift ved hver Bom, og da der saaledes blev 3 Bomme mellem Vissenbjerg og Odense, hvorhen Sognets meste Handel gik, især med Tørv og Korn, saa blev denne nye Indretning en meget dyr Historie for Sognets Beboere, hvorfor Pastor Omann allerede 1824 paa Beboernes Vegne andrager Regeringen om Fritagelse for Bompengene, men Gang paa Gang kommer der Afslag. Derfor er det intet Under at de Rejsende søger at slippe udenom Bommene, hvilket kan lade sig gøre for dem vest fra ved at køre f. Eks. ad Vejen om ad Hesbjerghuse. Dette er daarligere Vej, og den er længere, men de slipper for Bompengene, andre kjører om ad Brændekilde og Sanderum og Bomforpagteren staar med den tomme Kasse, men skal alligevel betale sin Afgift til Staten og det er derfor intet Under, at Scheuer klager uophørligt over dette Forhold. Allerede i 1779 1. 11. klager Kromand R. Schjøtz i Vissenbjerg Kirkehus over at »Niels Jensen i Weirup, Manden i Korsebjerg Huus, Manden i Uglemoese Huus, Dorthe Nielses i Bred, Mogens i Koelbjerg, Peder Hansen i Kielstrup og Niels Sundslev i Skallebøllehus driver ulovligt Krohold.«

Hvornaar Vissenbjerg »Kirkehus«*) er bleven indrettet til Kro, har jeg ikke kunnet faa oplyst, men i Rigsarkivet findes en Række Papirer, der meddeler ang. Brændevinsforpagtninger omkring i Landet 1768, at der i Vissenbjerg Sogn var 4 Kroer, der havde hver sit Distrikt. Foruden Vissenbjerg Kirkehus, hvor Ras. Schjøt residerede, var der Kro i Skalbjerg hos Niels Christensen, i Koelbjerg hos Justitsraad Chr. Dreyer og i Gadsbølle hos Anders Markusen, og disse Mænd havde ogsaa Bevillingen i 1771. I 1743 nævnes 4 »Kroemænd« i Vissenbjerg, nemlig Povl Rasmussen, Hans Michelsen, Ole Sørensen og Hans Lauersen, og om dem alle siges det, at: »de haver ingen Privilegium til at brygge og brænde og Kroeholdet som er ulovligt, tiltales de for«. Sidstnævnte er sandsynligvis »Skomagerkroen«.**) Danske Atlas siger i 1774 var der priviligeret Kroe i Vissenbjerg »tæt ved Kirken«.

*) Kirkehuset var 1720 beboet af Laurs Hansen og 1743 Jørgen Pedersen.

**) Skomagerkroen nævnes endnu 1855 og er da beboet af Hans Pedersen, 65 Aar gl.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Sogne-Degnene.

Medfølgende Indberetning fra Sognepræsten om Degneboligen og Degnejorden giver et godt Indblik i flere Forhold, bl. a. ogsaa om Kroens Tilblivelsen:

Vel-ærværdige og høy-lærde Hr. Provst!

Paa den af velærværdige Hr. Provsten forlangede Efterretning angaaende Degne-Boeligen og dens Tillæg i Følge af Hands Kongelige Majestæts allernaadigste Rescript dat. Christiansborg Slot i Kiøbenhafn d. 7. Junii 1743 følger hermed tienstligst til Giensvar:

1. Degne-Boeligen her i Wissenberg Sogn, som nu af Degnen beboes, haver forhen, saa længe nogen kand mindes, været til Degne-Boelig henlagt og stedse ved Vacancerne succissive fuldt Degnen i Embedet.

2. Samme Degne-Boeliges Tillæg er saaledes, at Degnen haver i fordum Tiid nydt frie Græsgang for sit Smaae-Qvæg paa Breed Byes Fællet, som beviises af et usvækket Tings-Vidne dat. 1721, men nu nydes hand ikun 2 Høveder derpaa for at evitere Hvitløftighed og Trætte med Bye-Mændene. Til Pløye-Land haver hand i Assenbølle-Marken en liden Ager til 4re Skiepper Korn, naar den Mark er i Brug, og i Byens Venge en liden Ager til 2 Skiepper Korn med liden Engbund for Enden til et lidet Knippe Høe.

3. Degne-Boeligen er bygt i Breed Bye, og dens Tilstand er saaledes, at itzige Degn haver nesten bygt Stue-Huuset op formedelst dets store Brøstfældighed, da hand antog det efter sin Fader; det bestaar af 18 Fag Stue-Huus og 6 Fag anden Huus i samme Længde, som er i forsvarlig Stand, beliggende norden paa, men et Huus østen af 10 Fag og et andet sønden af 16 Fag trænger til Tag, Lægter og nogle Spænder.

4. Østen for Wissenberg Kirke ligger en liden indhegnet Toffte, Degne-Tofften kaldet, hvorudi ere 4re Agre, som baade for og efter Land-Maalingen haver ligget til Degne-Boeliget og af Formændene været brugt, som beviises af Jorde-Bogen saa vel som af Provste-Bogen, item af Land-Maalingens Extract, dat. Rente-Cammeret d. 9. September 1724.

Men i Formandens, den nu værende Degns Faders, Tiid er samme indhegnede Toffte bleven Degnen fravendt, ved det sal. Justitz-Raad Bircherod til Fraudegaard, som da var Pa-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

tron for Wissenberg Kirke, lod paa bemeldte Grund opbygge et Huus, nu Kirke-Huuset kaldet, hvilket Huus og liden Toffte er siden ved Reluitionen kiøbt af sal. og høylovlig Ihukommelse Kong Friderich den Fierde, og nu bortfæsted imod aarlig Afgift til Kirkens Cassa, Manden, som dette Huus og Toffte haver i Fæste, er Jørgen Pedersen.

Skulle det nu allernaadigst behage Hands Kongelige Majestæt, at bemeldte Toffte maatte Degnen restitueres, da paa det Hands Majestæts høye Interesse og Kirkens Intrader ike derved skulle præjudiceres, kunde Jørgen Pedersen beholde Huuset og den øvrige liden Kirke-Jord, han haver i Fæste, og udi sin Afgift nyde Moderation, da Degnen kunde bekomme Tofften i Fæste imod aarlig Afgift til Kongens eller Kirkens Cassa, hvorved Degnen, som ellers haver et got Leve-Brød, men trænger til Jord og Græsning, kand i nogen Maade soulageres.

Jeg forbliver iøvrigt ald min Tiid

velærværdige Hr. Provstens

tienstærbødigste Ven, Broder og Tienere

T. H. Trojel.

Fugleviig, d. 1ste August 1743.

Takket være den her flere Gange nævnte store Commissionsdom angaaende de 36 Selvejere fra Aarene 1745—47, i hvilken Bønderne fremlagde en forbløffende Mængde gamle Documenter, er den ogsaa Aarsag til, at vi kan følge Degnene langt tilbage i Tiden, idet disse meget ofte i en eller anden Egenskab optræder paa Birketinget. Her træffer saaledes allerede i Aaret 1510 »Sognedegn Laurs Pedersen« og Aaret efter altsaa 1511 nævnes »Degnen Laurs Ericksen af Kodekilde«, hvor han formodentlig midlertidig er indstalleret, imedens den forrige og hans Familie forsvinder fra Degneboligen, der hele Tiden laa i Bred. I 1513 kaldes han simpelthen for »Laurs Degn« ligesom i 1533 da han er afløst af »Niels Degn i Bred«. Om denne sidste har været i Embedet lige til at han afløstes af Mikkel Degn, er maaske tvivlsomt; men Hr. Mikkel blev i alle Tilfælde dømt fra Embedet i 1601 og Biskop Jacob Madsen siger om ham, at han havde været Kjeldersvend hos Carl Bryske, som siden 1598 havde Vissenbjerg Birk som Len, og derfor er det vel mest sandsynligt at Hr. Mikkel er bleven Degn efter dette Aar. Samme Aar som Hr. Mikkel maatte gaa, blev »Jens Degn« indsat og Biskop Jacob Madsen siger om ham, at han var »houlbenet«. Ved Præsteembedets Besættelse 1632 er Niels Hansen Degn. Senere nævnes en Degn Jørgen Paulsen, og paa Svenskekrigens Tid og endnu i 1664 hedder han Jørgen Jørgensen, men denne maa kort efter være gaaet af, thi Eftermanden Niels Hansen var allerede

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

borte i 1681, da Embedets Indehaver var Jørgen Tuesen. Men han maa kort efter være bleven afløst af Jørgen Lauritzen, som nævnes her 1682, og det siges ved Matrikuleringen, at han havde en Løkke østen Vissenbjerg Kirke, som gaar norden paa Landevejen og synden Præstens Vidtz Kildemarck der udi 4 Agre maalt fra hver Side = 23800 □ Alen.« Han er sagtens identisk med den Jørgen Degn, som nævnes 1687. Derefter kom en Jørgen Poulsen, der endnu 1720 og 21 var i Embedet og vist ganske velhavende, thi han nævnes blandt de rige, som i disse Aar svarede Personal- og Krigstyrskatter. Hans Søn Thomas Jørgensen Landt underskrev i Biskopens Edsprotokoll 1721 14. 8., som »Vicareus og Successor i Degneembedet efter Faderen Jørgen Poulsen Degn i Vissenbjerg«. Den gamle var der altsaa endnu, og vi kender ogsaa hans Hustru, der hed Margrethe Johansdatter*), thi de havde ogsaa en anden Søn, Poul Jørgensen Landt, der var født i Bred, og som 1. 9. 1725 blev Sognepræst i Hesselager 1756 og som i dette Embede efterfulgtes af sin Søn Herman Poulsen Landt. Landt var her endnu 1743, da han svarer Kop-Carosse og Formueskat og 1746 16. 5. foretages et Skifte i Baag Herreds gejstlige Skifteret efter »Madam Gertrud Christensdatter, Degnen i Bred, Thomas Landts Hustru«. De efterlod dem 2 Døtre nemlig Margrethe Elisabeth Landt i Ægteskab med Adler Jørgensen Lund i Rugaards Mølle, Skovfoged paa Ryttergodset, og Anna Dorthea Landt 14 Aar gl. — Thomas Landt døde 19. 4. 1751. Efter Landt blev Jørgen Jørgensen Madsen »Degn i Vissenbjerg Menighed for Guds Ansigt i samme mit Embede at skicke mig efter den Eed som jeg Hands Høyærværdighed, Hr. Biskop Ramus giort haver, Odense 19. 4. 1751«, som han ordret skriver i Edsbogen. I 1747 10. 10 var han bleven antaget som Medhjælper i Embedet. Han blev der imidlertid ikke ret længe, thi allerede 1756 26. 3 foretoges Skiftet efter Degn i Bred Jørgen Jørgensen (Madsen). Enken hed Anna Dorthea Landt, og er selvfølgelig Formandens ovenfor nævnte Datter. Der var 3 Børn, nemlig Jørgen 3 Aar, Gertrud Margrethe 5 Aar og Sara Dorthea 3 Uger. 1756 30. 5 underskriver Hans Stephensen Lundorph som Degn i Edsbogen. Han havde forud i 23 Aar forestaaet den Kgl. Skole i Hindevad og var gift med Elisabeth Svendsdatter, Datter af Svend Poulsen, Skipper i Baadsted Købstad i Skaane. Hun døde 1779 30. 3 gl. 72 Aar. De havde en Søn, Christian, som døde 12. 12 1771, 32 Aar gl. Skiftet efter H. Lundorph holdtes 1785 3. 2. Der var da 3 Børn, nemlig Svend Lundorph, Marei Kirstine L. Enke efter Musiker Vandel i Nyborg og Elisabeth L. gift med Niels Markusen i Bred.

Ved Folketællingen 1787 var Søren Beck, 37 Aar, Degn i Bred og hans Hustru Frederikke Cathrine Dahl var

*) Se Viberg Præstehistorie.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

34 Aar og »Maren Møller, 76 Aar, Degnens Moder« var der i Huset. Han fik Kolatz 16. 3. 1785. I 1801 var disse Degnefolk endnu i Bred og der tilføjes, at »Svend Lundorf, 57 Aar, Student, nyder besold hos Degnen«. Denne sidste er aabenbart et gl. Husinventar, vel Søn af den forrige Degn. — Søren Beck har aabenbart været en ret tarvelig Personage thi ved Biskoppens Visitats 1789 27. 5 skriver han bl. a. »Degn Beck hjærtlig slet«! 1792 faar han Betegnelsen »nogenledes«, 1795 »catecherede meget maadeligt«, 1798 »Degnen S. Beck catecherede usselt«, men i 1801 »nogenledes«! Han døde 5. 10. 1802 og allerede den 7. 10. blev Skiftet afholdt. Ved denne Lejlighed optraadte en Broder, Hans Simonsen Beck fra Nyfæste, som Værge for Børnene.

Mærkeligt nok nævnes endnu i S. Becks senere Aar tillige en anden Degn i Bred, nemlig Josias Barfoed som 23. 3 1799 gjorde sit Testamente og deri stiftede et Legat paa 500 Rdl. til Fordel for 5 fattige i Vissenbjerg Sogn. Barfoed døde 17. 10. 1800, og i Testamentet skriver han: »Jeg giver 500 Rdl. til 5 fattige, gamle og skrøbelige Personer, som aarlig nyder Renterne, der uddeles af Præsten i Medhjælpernes Overværelse til bemeldte fattige i det Sogn, hvor jeg døer, samt hver Gang betydes det Nyderne, at Gaven er fra mig og efter min Villie bestemt til de fattige til Verdens Ende. Til Kirkens Reperation i det Sogn, hvor jeg døer, skjænker jeg 300 Rdl. — Til min Søster Sophie Marie Barfoed som sidst var gift med Sogne Degn for Høye-Lunde, Michel Vilsøe, hendes 6 Børn skjænker jeg 2000 Rdl. og en, hendes Sønnesøn opnævnt efter mig, Josias Barfoed 200 Rdl. — Min Søster Karen Morland Barfoed g. m. Degn Frederik Schytte i Ugerslev-Floystrup skal nyde Renten af 500 Rdl. — De fattige i Eilby-Melby Sogn, hvor jeg var Degn i 27 Aar, giver jeg 100 Rdl. — Exkutorerne Provst Jacobsen i Boge Herred og Pastor Kofoed i Vissenbjerg hver 100 Rdl. for deres Uleilighed.« — Barfoed boede hos Selvejer Gmd. Claus Christensen i Bred, hvor han ved Testamentets Underskrift 13. 10. 1800 havde ligget syg i 14 Maaneder og var da 61 Aar gl.

Det ser ud, som om man ved Søren Becks Død er hørt op med Degnene i Vissenbjerg og derefter gaaet over til at lade de residerende Capellaner ene om Undervisningen i Bred Skole, hvilket antageligt hænger sammen med, at den sidste Degn Beck var meget maadelig og vel nærmest daarligere end ingen, saa meget mere som Capellanerne stadig roses som Lærere. Saaledes skriver Provsten efter en Visitats 1810 3. 4. om Bred Skole: »Børnene ypperlig undervist af Hr. Thestrup«. Og Biskoppen siger i sin Journal fra 1812: »I Bred Skole omtrent 60 Børn. Læreren res. Capl. Thestrup roses for sin udmærkede Dueligh ed og Flid, men Protokollen viser, at han er svagelig og undertiden sengeliggende«.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Men Capellanerne skiftede ret hyppigt, og da Hübner blev forflyttet 31. 12. 1849 blev det residerende Capellani nedlagt, og i Stedet blev der oprettet et Skolelærerembede for Bred Skoledistrikt. Den første Lærer i dette Embede blev Hjælpelærer ved Jellinge Seminarium Jens Hansen, der fik sit Kaldsbrev og Collats udfærdiget 12. 9. 1850, men det varede kun kort, thi allerede 10. 1. 1852 udstedes et nyt Collats til Andenlærer ved Skolen i Søndersø, Seminarist Jens Adolph Petersen som Lærer i Bred.

26. 10. 1860 blev der givet Collats til Lærer ved Friskolen i Larslejstræde i København, Leutnant Emil Henrik Johan Kock som Lærer ved Bred Skole.

Hidtilværende Skolelærer ved Ravnebjerg Skole Jens August Kisling fik Kaldsbrev 26. 1. 1863 som Lærer i Bred.

Hidtilværende Lærer ved Skovby Skole A. P. Hansen, Skallebølle Skovsted, fik Collats som Førstelærer i Bred 3. 1. 1906.

Lærer ved Karise Realskole Lauritz Nielsen fik Collats som Andenlærer i Bred 3. 9. 1915.

Vikar i Andenlærerembedet i Bred Skole Sophus Johannes Jørgensen fik Collats 26. 1. 1921 som fast ansat Lærer ved Skolen i Bred.

Seminarist Jørgen Chr. Jørgensen fik Collats 1. 4. 1924 som Andenlærer ved Bred Hovedskole.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

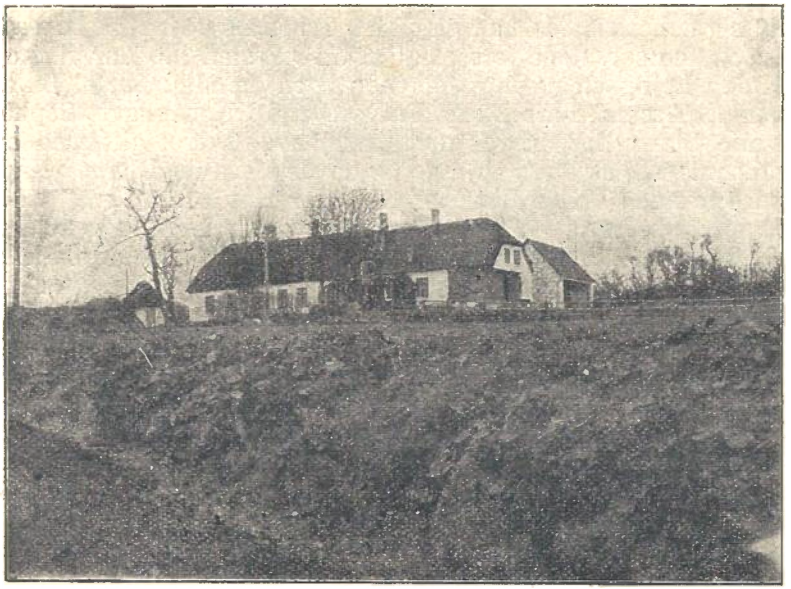

Fr. IVs. Koelbjerg Skole.

Skoleholderne.

Af Kong Frederik den IV.'s Rytterskoler blev der lagt 2 i Vissenbjerg Sogn, nemlig en i Koelbjerg og en i Skalbjerg. Forordningen om Opførelsen af disse Skoler blev som bekendt givet i 1721, men de fleste Steder er de næppe bleven færdig til Brug før i de første efterfølgende Aar. Dog var de vist alle i Brug i 1724. De ved disse Skoler ansatte Lærere blev kaldte »Skoleholdere«. Der er saaledes nu henrundet fulde 200 Aar siden disse Skoler blev opførte, og begge Bygningerne her i Sognet staar endnu vel bevaret og ret anselige og for Koelbjergs vedkommende endog endnu i Brug baade til Skole og Lærerbolig, hvorimod Bygningen i Skalbjerg for faa Aar siden er solgt til en Hjulmand, medens der er opført en ny Skole med Lærerbolig paa den modsatte Side af Gaden.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

I Koelbjerg Skole blev Peder Biørn den første Skoleholder. Han kom fra København, og i et Brev af 29. 4. 1719 siger han, at han og Hustruen Beata Sophia Groth 4. 5. 1716 blev gift. Hun var Søster til Degnen i Woldtofte Andreas Groth og Joan Peter Groth boende udi Kjøng. Hustruen døde 1733 og Skiftet efter hende blev holdt 18. Marts, der var da 6 Børn, nemlig Bertel Biørn, 14 Aar, Hans Hermann 2½, Sophie Amalie 12, Marie Elisabeth 16, Susanne 11, og Anna Frederica 5 Aar; og det siges at Sognepræsten i Akkerup Hr. Herman Bødker*) har den salige Kones Søster til Ægte.. P. Biørn giftede sig senere med Margrethe Elisabeth Nielsdatter, og han selv døde først 28. 5. 1774 »næsten 100 Aar gl.«, og ved den Lejlighed nævnes følgende Børn, nemlig: Bertel Biørn boende i Assens, Lars Biørn, Farversvend i København, Sophie Amalie Biørn, der da var død, men havde været gift med en Regiments-Fæltskjærer i Norge og havde Børn med ham. Endvidere mistede Peder Biørn en Søn, der blev begr. 17. 5. 1767, og hans Kone, Margrethe Elisabeth Nielsdatter blev begr. 16. 11. 1767, og hun siges at efterlade sig 4 Børn nemlig: Niels Hendrik, 29 Aar, Inger Malene, 27 Aar, Christiane, 23 Aar og Lars, 21 Aar.

Nr. 2 maa vidst blive Hans Filstrup, der døde 28. 2. 1779, som »havde bleven 70 Aar 12. 3. s. A.«. Skiftet efter ham begynder 4. 3. 1779, og deri kaldes han Hans Filstrup Olsen. Enken hed Johanne Rasmusdatter, hvis Skifte foretoges 7. 2. 1789 og levede da i et lidet Hus i Koelbjerg. De efterlod dem kun et Barn, en Søn Jens Oluf Filstrup. Efter H. Filstrups Død maa Svend Lundorph været ansat som Lærer, ham vi senere træffer hos Degn Beck i Bred. Denne Svend Lundorph var en ret uheldig Person, hvilket bl. a. fremgaar af en Provsteretsdom af 26. 3. 1783 i Koelbjerg Skole over Skoleholder S. Lundorph, hvori det hedder: »Mødt var Mojens Lacoppidan Sognepræst i Søeby og Turup for at holde Forhør over Skoleholder S. Lundorph for hans slætte Opførsel, i Overværelse af Sognepræsten Hr. Consistorialraad Grüner og andre Vidner, Rasmus Vædele og Jep Olesen. Den første Klage dateret 2. 5. 1781 (Klagerne findes ikke i Forhørsprotokollen), men Provsteretten paalagde Svend Lundorph: »blev alvorlig irettesat og formanet til i Fremtiden at leve skikkeligt og beopagte sit Embede«. — Men siden er Klagen bleven igjentaget, saavel til højædle og velbaarne Frue Rosenvinge, som blev læst, som til Sognepræsten Hr. Grüner. Samtlige Mændene i Skoledistriktet, der havde underskrevet Klagerne og nu vare nærværende til Stede efter Forespørgsel, at hvad de havde forebragt i deres Klager over Skole-

*) Herman Johanssen Bøtker, f. i Ribe 1685, Præst i Akkerup 1728, gift med (Formandens Pastor Bertel Jensens Groths Datter) Sophie Amalie Bertelsdatter Groth, f. 1696, begr. 1759.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

holder S. Lundorphs Forsømmelse i Embedet og Forargelse i Liv og Levned var den rene Sandhed, og de forsikrede tillige, at han var »inçorrigeble« (uforbedderlig). Skoleholder Lundorph, beskæmmet i Samvittigheden, sagde iligemaade efter Forespørg, sel intet betyedligt at kunne indvende, men stiltiende ligesom samtykkede Klagernes Sandfærdighed, hvorfor og Provsten suspenderede og afsatte ham, idet han lovede at lade ham denne hans Afsættelse fra Embedet ved 2 Mænd forkyndte efter at Hs. Højærværdighed Biskoppens Confirmation derpaa var indhentet, alt ifølge Skoleforordningen af 23. 1. 1739 den 17de Artikel. Koelbjerg Skole et supra til Vi Herlighed. Rasmus Vædele. Jep Olsen.«

Set paa denne Baggrund, er det med Forbauselse at man læser et Brev af 4. 12. 1784 fra Provsten i Baag Herred til Biskoppen om at søge Degneembedet nedlagt for der at faa Bolig til Capellanen og hjælpe Grüner ud af Forlegenheden med at kalde Degn. » . . . det mislykkedes at faa Svend Lundorph valgt til Degn i Vissenbjerg og skjønt Falenkam har Consistorialraadens skriftlige Løfte, fik han heller ikke Embedet . . . « — Den her omtalte Peder Johansen Falenkam stammede sikkert fra Tommerup og havde en Tid været Landmaaler i Jylland, blev derefter Forpagter af Vissenbjerg Præstegaard og flyttede saa til et Hus, Nøjsomhed og blev Deltager i et stort Røveri- og Tyvekomplot og dømt til 6 Aars Fæstningsarrest tillige med R. Winther i Aalemose og mange flere af den saakaldte »Peter Lottesens Bande«.

Som ny Skolerholder blev kort efter ansat Frands Coordt, om hvem Bispen ved sin Visitats i 1786 19. 6. siger »catecherede ikke ilde« og i 1789 siges »meget bedre« (end Degn Bech) og i 1792 »Coordt ikke ilde«, 1795 »heldt bedre« (end Degn Bech), 1798 »ret vel« og i 1801 »ikke ilde«. Frands Coordts Hustru hed Karen Jensdatter*) og det siges 1787 om dem begge, at de da var 32 Aar, men mærkeligt nok er Konen i 1801 bleven 51 medens C. kun er 46, medens en Søn, Frederik Vilhelm var 4 og en Datter, Margrethe var 1 Aar gl.; i 1801 har de yderlig faaet en Søn Johan Frederik 11 og en Datter Sophie Frederike 5. I 1792 var der 163 Børn, og ved Amtsprovstens Visitats 30. 5. 1811 siges om Koelbjerg Skole: »Der er et uhyre Antal Børn, som den gamle Coordt dog havde bragt viedere end man skulde vente«. En lignende Dom afgaves 1810. Bispen skriver 1812: »Omtrent 150 Børn, Lærerne, den ældre og yngre Coordt, begge have Dueligheds Vidnesbyrd, og roses for Flid. —

Johan Frederik Coordt, der var født 1790, underskrev Edsformularen 1811, da han tiltraadte Embedet i Koel-

*) Hun var Datter af Jens Rasmussen og Marie Rasmusdatter, som var Enke 1801, da hun som 97 aarig endnu levede hos Datteren i Koelbjerg Skole

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

bjerg, men Kaldsbrevet er først udstedt 14. 10. 1822. Hans Kone hed Barbea Jørgensen og siges 1834 at være 42 Aar. De havde da 8 Børn fra 1 til 18 Aar gl. Coordt døde 1834.

Fritz Ambrosius Stub Hansen blev den næste Skoldeholder og Kirkesanger, han var født i Tanderup 1798, og hans Kone Laurine Cathrine Larsen var født i Odense 1799, de havde 7 Børn 1845. Han var dimiteret fra Skaarup 1819 og kom hertil 13. 3. 1834 efter at have været Lærer i Hjallese i 14 Aar, og i Aarene 1846 til 1857 udgav han sammen med Lærer Jørgensen i Skalbjerg »Beskrivelse over Skolelærer-Embederne i Fyens Stift, saavel i Kjøbstæderne som paa Landet«, en ganske udmærket Bog, som endnu har sin store Interesse.

Lars Peter Jeremias Petersen, hidtilværende Andenlærer ved Brændekilde Skole fik Collats 19. 6. 1857 som Lærer og Kirkesanger i Koelbjerg, der i 1862 forflyttedes til Middelfart.

Hans Petersen blev Lærer her 15. 1. 1862 til 1871, da han døde og blev begr. paa Vissenbjerg Kirkegaard.

Morten Jørgensen, Seminarist og Dannebrogsmand fik Collats 20. 3. 1871 som Førstelærer og Kirkesanger ved Koelbjerg Skole, men blev faa Dage efter kaldet til Hillerslev Skole.

Jens Lange kom efter ham 27. 7. 1871 til 1875.

Hans Frederik Kjær fik Kaldsbrev 3. 8. 1875. Han var Søn af Lærer Kjær i Vigerslev, f. 15. 8. 1849. Havde været Lærer i 46 Aar, da han 1. 11. 1916 fik Afsked. † 29. 4. 1920 i Roskilde og begr. paa Vissenbjerg Kirkegaard.

Adolph Nielsen, hidtilværende Enelærer i Andebølle, fik Collats 14. 11. 1916 som Enelærer ved Koelbjerg Skole.

26. 9. 1921 holdtes 200 Aars Jubilæum med Højtidelighed i Kirken og Skolen. Og i 1924 sælges den gl. Skole med Jordlod til private, og en ny Skole opføres i Nærheden, og samtidig oprettes her et Forskolelærerindeembede.

Endvidere var der en kort Tid oprettet et Andenlærerembede ved Koelbjerg Skole, ved hvilket først var ansat:

Sophus Frederik Helm-Petersen, der fik Collats 23. 6. 1866, forflyttet til Rold 1870 og † i Skalbjerg.

Hans Frederik Kjær fik Collats 17. 8. 1870, til han 1874 blev Førstelærer.

Mads Lauritz Chr. Lund fik Collats 31. 1. 1876, blev 1879 Lærer i Andebølle og senere i Veflinge, men døde i Odense.

I Fr. IV.'s Rytterskole i Skalbjerg var muligvis Sr. Rasmus Friderichsen den første Skoleholder. Han nævnes i alle Tilfælde som Skoleholder 30. 9. 1737, da han laaner 100 Rdl. til Selvejerbonden Niels Lauritzen i Skalbjerg, som derfor pantsætter sin Gaard til Rasmus Frederiksen, han har da aabenbart været en baade velhavende og vel ogsaa en gammel Mand, da han døde og blev begr. 17. 5. 1767. Efter ham kom

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Skoleholder Holst, hvis Datter Barbara Sophie var 5¾ Aar, da hun blev begr. 1. 6. 1774, men han maa være død og borte før 1787, thi ved Folketællingen nævnes ingen Skoleholder i Skalbjerg og kort efter er antagelig ansat

Jørgen Povlsen Fløcke, som Biskoppen nævner ved sin Visitats 27. 5. 1789, idet han sammenlignet med Degn Beck og Skoleholder Coordt kalder Flocke »nok saa vel«. I 1792 er dette blevet til: »nogenledes« og 1795: »nok saa godt« og 1798: »ikke ilde« og ligeledes i 1801. Ved Folketællingen 1801 siges Fløcke*) at være 54 Aar og hans Kone, Dorthe Jensdatter 48 Aar, de havde en Datter, Ane Marie 15 Aar og en Søn Povl Chr. Jørgensen 10 Aar og desuden døde en Datter Birthe Marie 1796 og var da 15 Aar gl.

Seminarist Godtske Hansen Fløcke tiltraadte Embedet 1807, blev kaldet til Embedet 24. 6. 1809, men fik først sit Collats 19. 3. 1823, han var en Søn af den forrige Skoleholder. Konen hed Kirsten Laursdatter f. 1798. G. H. Fløcke døde 1839. Amts-Provsten siger 1810 om Skalbjerg Skole: »har for stort Antal Børn, de er tilbage i Læsning i Særdeleshed«. I Bispens Journal 1812 siges efter Professor Andreasen, at »Fløcke er nidkjær og duelig, men mangler Aand og Liv«. I Aaret 1813 var Jens Chr. August Pade (Søn af Forvalter Pade paa Store Hesbjerg) i Huset hos Fløcke, maaske for at øve sig i Lærergerningen. Fløckes Eftermæle siger at »han var dygtig men streng.«

Jørgen Chr. Jørgensen, Fader til Skolebestyrerinde Frøken Jørgensen i Odense, der hidtil fra 1832 havde været Lærer ved Borgerskolen i Odense, fik Collats som Lærer og Kirkesanger i Skalbjerg 28. 6. 1839 født i Kullerup 1808 og var gift med Olene Andræa Olsen, født i Slaglille 1813. Han var dimiteret fra Skaarup 1827 og sammen med Lærer Hansen i Koelbjerg udgav han »Beskrivelse over Skolelærer-Embederne i Fyens Stift, saavel i Kjøbstæderne som paa Landet«. Provsten og Biskopen var langt fra tilfreds med Jørgensens Lærergerning, hvorimod han roses af Befolkningen. Han kom fra Skalbjerg til Baaring som Lærer.

Christian Thomsen, hidtil Andenlærer i Mesinge fik Collats som Lærer i Skalbjerg 28. 2. 1853.

S. F. Helm-Petersen, hidtil Lærer ved Skolen paa Rold fik Collats 12. 1. 1891 som Lærer i Skalbjerg. † 1894.

---

*) Skoleholder Jørgen Poulsen Fløche i Skalbjerg, andrager 12. 3. 1803 om at hans Søn Godtske Hans Fløche maa blive oplært for Kgl. Regning paa Blaagaards Seminarium, men da Pladsen der alt var besat, anbefaler Biskopen, at Fløcke, da han er et dueligt Subjekt faar Friplads paa Brahe-Trolleborg Seminarium, og dette bevilliges af Rentekammeret 5 4. 1803.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Peter Rosalius Würst, forhv. Lærer i Søllested kom til Skalbjerg 21. 7. 1894, men flyttede 1896 til Valdby.

Niels Dige Olsen, hidtil Lærer ved Frue Skole i Brabandt Sogn fik Collats 19. 7. 1896 som Lærer i Skalbjerg, hvor han er endnu. Den nye Skole i Skalbjerg blev indviet 11. 10. 1901 af Provst Olsen.

De 3 gamle Skoler i Bred, Koelbjerg og Skalbjerg, havde igennem mange Aar været aldeles overfyldt med Børn, og derfor var det i flere Aar under Forhandling at bygge 2 nye Skoler, og endelig omkring Aaret 1850 blev det til Alvor. Den første, der blev taget i Brug var Skolen paa Rold, hvor den første Lærer blev Carl Jessen, han var Seminarist og havde i nogle Aar været Lærer i Løit Skole i Slesvig, indtil han 4. 11. 1852 fik Collats som Lærer i Rold Skole.

Hans Ludvig Müller, der var 3die Lærer ved Borgerskolen i Skjelskør fik Collats 10. 8. 1859 som Lærer i Rold.

Hans Jørgensen, der var Andenlærer i Søndersø kom til Rold 11. 4. 1862.

S. F. Helm-Petersen, der var Andenlærer i Koelbjerg, fik Collats 16. 7. 1870, som Lærer paa Rold.

Peder Jørgen Nielsen, hidtil Lærer i Andebølle fik Collats som Lærer paa Rold og Kirkesanger i Padesø Kirke 29. 3. 1891.

Hans Madsen Ingwartsen, der var Lærer i Villersø fik Collats som Lærer paa Rold 9. 5. 1913.

Johannes Henrik Emil Larsen, der var Andenlærer i Draaby Skole, fik Collats som Enelærer ved Rold 1. 10. 1919.

Jeppe Kiersten Jeppesen fik Collats 24. 10. 1922 som Lærer i Rold.

Den første Lærer ved den nye Skole i Skallebølle blev Niels Berthelsen, hidtil Hjælpelærer i Brændeskov Skole fik sit Collats 29. 11. 1853. Han var født i Sandager 1823, og hans Hustru hed Maren Dorthea Rasmussen.

Chr. Gotfred Thomsen, der var Andenlærer i Ullerslev fik Collats 4. 1. 1877 som Lærer i Skallebølle, † 1902. Han var Søn af Lærer T. i Skalbjerg.

Poul Chr. Ejlersen, hidtil Lærer ved Opdragelsesanstalten paa Knarreborg Amtsfattiggaard fik Collats som Enelærer i Skallebølle 20. 3. 1902 og endnu Lærer her.

Den 6te Skole i Vissenbjerg Sogn blev oprettet midt i Firserne og kom til at ligge i Andebølle, hvor den første Lærer blev Peder Jørgen Nielsen, som fik Collats 30. 12. 1886.

Hans Ingvard Søndergaard Jensen fik 11. 6. 1891 Collats som Lærer i Andebølle.

Joh. Jørgen Fritz Storm fik 26. 11. 1891 Collats, som Lærer i Andebølle, fik Afsked 1901, † i Naarup 1924.

Adolf Nielsen, der var Lærer ved Børnehjemmet paa

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Himmelbjerggaarden fik Collats som Enelærer i Andebølle 27. 11. 1901 indtil 14. 11. 1916 da han blev Førstelærer i Koelbjerg og Kirkesanger ved Vissenbjerg Kirke.

Ove Emil Bernhard Rasmussen, hidtil Andenlærer ved Stenlille, fik Collats 1. 2. 1917 som Enelærer i Andebølle.

Bodolf Peder Jæger, der var Lærer ved Hjortlund østre Skole fik Collats 16. 9. 1920, som Lærer i Andebølle Skole.

Jens Chr. Larsen kom fra Liltved ved Randers og fik Collats 1. 11. 1922.

Og endelig den 7de Skole i Vissenbjerg Sogn blev oprettet midt Halvfemserne og kom til at ligge i Skovsby, her blev den første Lærer Anders Peder Hansen, Skallebølle Skovsted, der fik Collats ved »Biskolen«, som den da kaldes 9. 8. 1895.

Carlin Valdemar Hansen, som var Andenlærer ved Dunkjær Skole paa Ærø, fik Collats 29. 3. 1906 som Enelærer ved Skovsby Skole.

Chr. Marius Christensen, hidtil Lærer ved Alling Skole fik Collats som Lærer ved Skovsby Skole 3. 7. 1909.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Lidt om det Kommunale

Det kommunale Arbejde indskrænkede sig i gamle Dage væsentlig til Omsorg for Sognets Fattige. Og det store, magre og fattige Sogn, som Vissenbjerg var, har været Aarsag i at der altid har været mange Fattige, som trængte til deres Medmenneskers Hjælp og Forsorg; men det har sine store Vanskeligheder med at komme til fuld Klarhed over, hvorledes disse Forhold har udviklet sig gennem Tiderne, væsentlig fordi det mægtige Arkiv, som Sognet ejer, henligger splittet paa flere Steder og findes der i en syndig Uorden og under ganske utilladelige slette, fugtige og brandfarlige Forhold. En væsentlig Del af Arkivet, som henlaa i et Skab paa Kroen, skal være brændt sammen med denne. Endnu findes dog en Del ret vel bevarede Protokoller, dels over ind- og udgaaende Breve, dels over Vælgerne til de forskellige Valg til Rigsdag og Sogneforstandere og Sogneraad m. v. og dels over de førte Forhandlinger. Endelig findes en vældig Mængde af løse Blade og Breve m. m., som det vil være ganske uoverkommeligt at give sig i Lag med at gennemgaa og uddrage Exensen af, før disse gamle og maaske værdifulde Papirer en Gang bliver ordnet i Pakker og Bind, hvor de hører hjemme, paa en saadan Maade og med saadan Forstand og Indsigt, at de er til at finde Rede i for andre dødelige.

Der findes Protokoller gaaende tilbage til 1804, ført af Sognepræsten, men et nyt Afsnit kommer 10. 12. 1841, da Amtmand v. Castenskjold har udpeget Proprietæren Hammerich paa Grøftebjerg, Trolle paa Immosegaard og Sognefoged Peder Sørensen i Assenbølle som beskikkede til at forestaa Valget af de Mænd, som skal udgøre det ifølge Loven af 13. 8. 1841 paakrævede Sogneforstanderskab. Valget foregik i Koelbjerg Skole 10. 12. 1841, Kl. 9, og Listen over de Valgberettigede tæller 119 Vælgere, og der skulde vælges 9 Sogneforstandere. Den første, der afgav Stemme var Sognefoged Peder Sørensen, der som Nr. 1 stemte paa Chr. Nielsen (den kloge Mand) paa Rold. Den Mand fik mange Stemmer, men der var dog andre som fik flere. Ved Opgørelsen viste det sig at Peder Sørensen i Assenbølle var valgt med 80 St., Hammerich ligeledes med 80, Trolle fik 77, Anders Christensen Skovsby 75, Didrich Hansen i Skalbjerg 75, Knud Gormsen, Skallebølle 68, Chr. Nielsen, Rold 61, Morten Nielsen, Bred 55, Anders Hansen, Koborg 55. Desuden blev der

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Chr. Nielsen. Den kloge Mand på Rold.

afgivet spredte Stemmer paa 12 andre, der altsaa ikke opnaaede Valg. De 5 af de valgte afgik 1844, da det næste Valg foretoges og lededes af Sognepræsten Bredsdorph og Trolle. Ofte var der kun meget faa der deltog i Valget, og Raadet lededes som Regel af Sognepræsterne. Efter Bredsdorph kom Bagger 1847 og Struer 1855, der dog ikke har underskrevet det sidste Valg 2. 5. 1874 han har vel da været forhindret paa Grund af Sygdom, thi 18. 12. døde Struer og siden har ingen Præst været Fmd. for Sogneraadet.

Den første Bonde, som blev Formand for Vissenbjerg Sogneraad var Niels Poulsen af Assenbølle, der ombyttedes i 1877 med Niels J. Knudsen, Vissenbjerg Møllegaard, der atter erstattedes 1880 med Hans Hansen af Damsbo, som var Fmd. til 1882, da Hans Madsen i Bred blev valgt. Han efterfulgtes 1886 af Jens Hansen i Kaadekilde og 1890 af Christen Andersen i Kjelstrup, der var Fmd. til 1892, hvorefter Jørgen Hansen i Sellebjerg forestod Sogneraadet til 1896, da Thøger Møller i Gadsbølle fulgte efter i 2 Aar til 1898. Fra dette Aar til 1901 var Jens Chr. Hansen af Brønserud Fmd., men ombyttedes da med Niels P. Nielsen af Barlebo. Denne Mand var Fmd. for det store Vissenbjerg Sogn i hele 12 Aar, en fin Rekord i Sognets Historie, men i 1913 trak han sig dog tilbage for Amtsraadsmedlem Jørgen Greve af Skalbjerg, der var Fmd. til 1917, da denne ikke ønskede Valg, som da faldt paa den nuværende Fmd. A. H. Brøn-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

serud i Haulund. — Et Særkende for alle Formændene, alene med den nævnte Undtagelse, er, at de alle har beholdt Stillingen den mindst mulige Tid, hvilket selvfølgelig hænger sammen med, at Arbejdet i dette store, folkerige og udstrakte Sogn er aldeles overvældende og er blevet mere og mere byrdefuldt, som Tiden er gaaet, hvorfor alle, der bliver valgt, nægter at fungere længere end Loven byder. Dette Factum er selvfølgelig meget uheldigt for Sognet; men næppe til at ændre. —

I Arkivet findes bl. a. ogsaa en Protokol over Vælgerne og Valgene til Rigsdagen i Aarene fra 1848 til 1864. Den 21. 12. 1849 valgtes blandt 526 valgbare, 5 Mand som Valgmænd til Rigsdagens Landsting, og Valget faldt paa Gmd. Hans Paulsen i Andebølle, der fik 23 St., Lærer Hansen i Koelbjerg 22, Gmd. Trolle, Immosegaard 18, Pastor Bagger 18 og Gmd. Peder Sørensen, Assenbølle 15. — Paa en Liste af 11. 9. 49 »over de Valgbare i Vissenbjerg Sogn til forestaaende Rigsforsamlings Landsting« nævnes:

Nr. 1 Sognepræst F. W. Bagger, 44 Aar, Vissenbjerg,
2 Gmd. Peder Frandsen, 72 Aar, Skalbjerg.
3 Gmd. Rasmus Jørgensen, 59 Aar, Assenbølle,
4 Gmd. Markus Sørensen, 50 Aar, Bred,
5 Gmd. H. H. K. Hammerich, 39 Aar, Grøftebjerg,
f. 20. 10. 09.

Jevnsides med Sogneraadet ved en Del af Kommunens Administration staar Sognefogden, der endda er betydelig ældre i Gaarde end hint. Sognefogden udnævnes af Amtmanden »blandt de skikkeligste, redeligste og mest kyndige Mænd blandt Sognets Almue« og Beskikkelsen skulde oplæses fra Prædikestolen til Efterretning for Sognets Beboere. Hans Pligter bestaar fornemmelig i at udføre »Rettens og Øvrighedens Befalinger og Foranstaltninger« og at vaage over god Ordens Overholdelse i Sognet. Ifølge Forordningen af 11. 11. 1791 paabydes det udtrykkelig at »Sognefogden af Almuen skulde ansees for den fornemste og mest agtede Mand«, hvilket bl. a. skulde udtrykkes derved, at han »ved deres Gjæstebud og Samkvem« skulde indtage Hædersplads ved den øverste Bordende. Desuden var de oprindeles fritagne for en Del kommunale Byrder og Afgifter indtil disse Friheder blev erstattet 1857 med en fast aarlig Løn.

At Amtmanden ikke al Tid var saa heldig at finde den »mest reddelige og skikkeligste Mand i Sognet« kan Vissenbjerg Sogn desværre ogsaa vise et Exp. paa.

Et lignende Forhold, som har gjort sig gældende med Sogneraadets Fmd. har i nogen Maade ogsaa til Tider gjort sig gældende for Sognefogederne, idet en meget stor Del af disse har trukken sig tilbage efter kun faa Aars Tjeneste. I Amtets Arkiv ligger en Mængde Breve fra Sognefogederne i Vissen-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

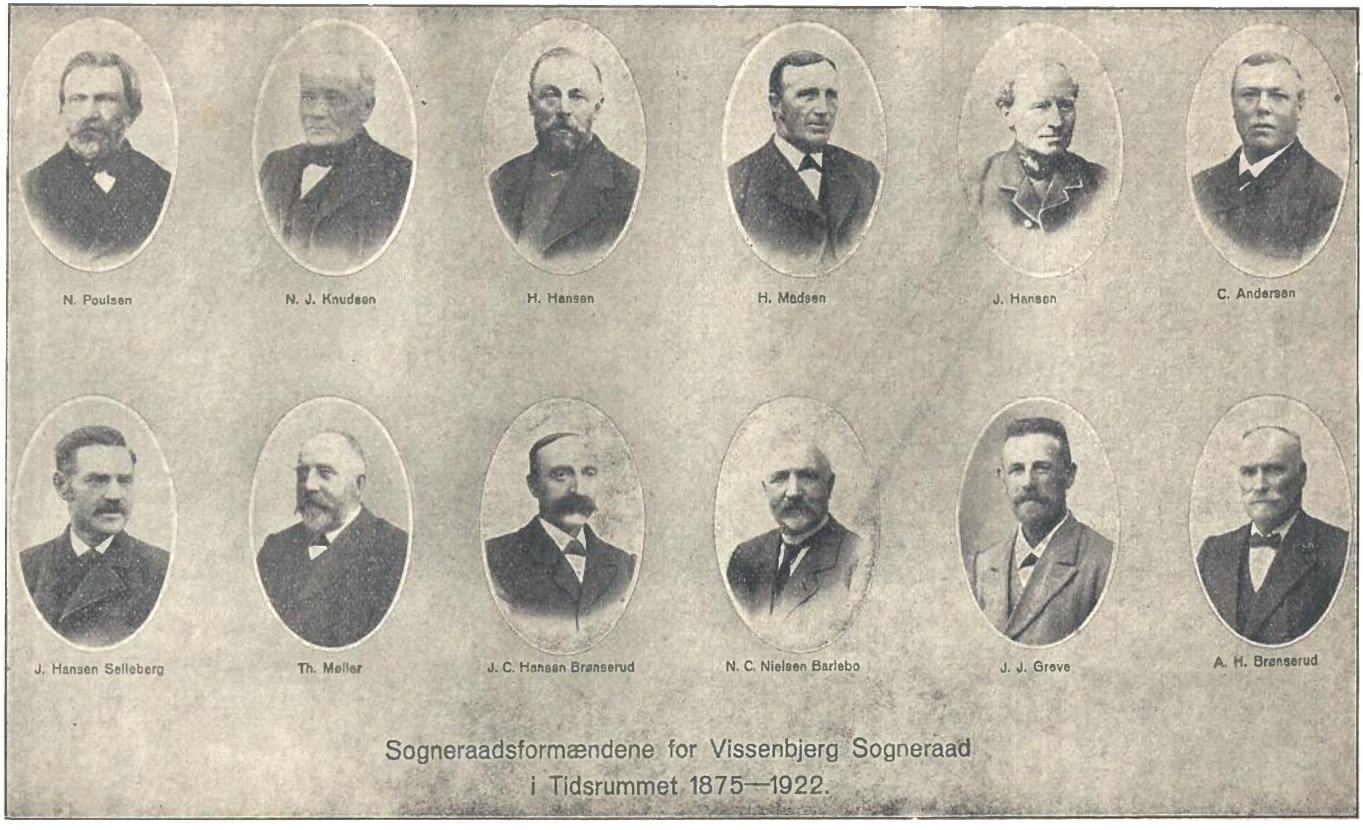

Sogneraadsformændene for Vissenbjerg Sogneraad
i Tidsrummet 1875—1922.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

bjerg med Anmodning om Fritagelse, og de forskellige har væsentlig samme Begrundelse for deres Ønske, nemlig det overvældende Arbejde i det udstrakte Sogn, hvor Vejene ofte var ufremkommelige, navnlig ved Vintertid. Og ganske særlig beklager Sognefogederne sig over det store Arbejde med Indkvartering af Soldaterne, som i store Mængder drog gennem Sognet særlig i Krigstider, da Hovedfærdselsvejen baade frem og tilbage gik gennem deres Distrikt og derfor forøgede deres Arbejde i en utrolig Grad.

En af de første Sognefogeder, jeg er stødt paa, er Selvejer Christen Jørgensen i Gaarden Nr. 12 i Skalbjerg. Han var allerede Sognefoged 6. 4. 1714, da han maa møde i Stedet for Herredsfogden ved en Skifteforretning. Han er endnu i Embedet 11. 12. 1733, og rimelgvis vedbliver han med at være Sognefoged ligetil sin Død 1749; i alle Tilfælde var han endnu den Gang Kirkeværge. Muligvis er han efterfulgt af sin yngste Søn, Niels Christensen, der vel har hjulpet Faderen paa hans gamle Dage og derfra været inde i alle Forretningerne. Niels Christensen var i hvert Tilfælde Sognefoged 15. 2. 1766, og denne hans Stilling har aabenbart været medvirkende Aarsag til, at han blev sendt med Dines Hansen af Andebølle i Ilden for at redde, hvad reddes kunde fra Regeringens griske Haand. Endnu i 1790 var Niels Christensen ene Sognefoged for hele Sognet, men havde dog en »Medhjælper« til sin Raadighed. Først omkring ved 1795 blev Sognet delt i et nordligt og et sydligt Distrikt, hvilket sidste Niels Christensen beholdt til 1797, da han hos Amtet frasagde sig Bestillingen. Jeppe Olsen paa Immosegaard havde fra 1780 været Medhjælper og blev 1795 virkelig Sognefoged for det nordlige Distrikt indtil 27. 5. 1812, da han andrager om Fritagelse for Hvervet efter 32 Aars Arbejde. I det sydlige Distrikt var vistnok Segud Pedersen af Skalbjerg en kort Tid Sognefoged, men afløstes 1801 af unge Lars Nielsen, der var gift med Niels Christensens Datter, han søger allerede om Fritagelse 28. 1. 1809 og efterfulgtes af Mathias Pedersen*) i Bred, der var Sognefoged til 1814, da Jens Jensen i Bred kom istedet. Han var endnu i Bestillingen 1834, men er vist afgaaet Aaret efter, da Peder Sørensen af Assenbølle fulgte efter til 1843 da denne bad sig fritaget, og i Stedet kom da Hans Larsen i Bred, der dog kun var Sognefoged et enkelt Aar, medens Hans Madsen af Bred beklædte Stillingen fra 1844 til Krigen udbrød 1848, da han bad om sin Afsked. Nu blev ovennævnte Mathias Pedersens Søn, Mads Jørgen Mathiasen, Sognefoged ligetil næste Krig 1864, hvor han søgte om Fritagelse og blev efterfulgt af Peder Nielsen (Peirup) i Skalbjerg, der beholdt Pladsen til 1873, da den foregaaende Sognefogeds Søn, Mads Madsen i Bred fulgte. Han blev i Embedet til 1883, da han afløstes af Lars Chr. Dinesen, Dbmd. i Bred. Denne Mand var Søn af

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Dines Hansen Larsen (opnævnt efter Farfaderen, den her ofte nævnte Dines Hansen i Andebølle) og var Sognefoged til sin Død 1904, men fungerede dog ikke i de sidste 3 Aar, idet den nuværende Sognefoged M. J. Madsen har været i Funktion siden 1901.

I det nordlige Distrikt var som før nævnt Jeppe Olsen paa Immosegaard, den første Sognefoged efter hvis Afsked i 1812 Gmd. Mads Madsen i Koelbjerg fik Stillingen. Denne Mand beboede en Gaard, som han overtog 1803 efter Faderen Mads Jensen (der endnu levede 1819), nord for Byen i Nærheden af »Spidsen« og blev sørgeligt berømt. Han tyranniserede vældeligt og deriblandt sin Kone, der maatte klage til Amtet 2. 1. 1819. Mads Madsen var stadig i stor Pengeforlegenhed og skyldte bl. a. sin Stedsøn en større Sum Penge, men da han var kommet i Forbindelse med den berygtede Falskmøntner fra Ubberud, der gik under Navn af »Rokkedrejeren« tilbød han denne, at han maatte flytte sit Værksted til Sognefogedens Gaard i Koelbjerg, idet han haabede derved at faa Lejlighed til at lære ham Kunsten af, med at lave Pengesedler, saaledes, at han kunde komme ud af sine økonomiske Besværligheder. Det lykkedes ogsaa for Sognefogden at eftergøre Sedlerne til sin egen Tilfredshed; derimod var Rokkedrejeren slet ikke tilfreds med Sognefogdens Produktion. Foruden de her nævnte var der en Mængde andre Mænd*) impliceret i Falskmønteriet, og det endte med, at hele Banden blev afsløret sidst paa Aaret 1819, og Sognefogden maatte vandre i Tugthuset, efter at han allerede 11. 6. 1819 sad i Varetægtsarrest tillige med en Mængde andre Personer. Efter mange Aars Forløb kom Mads Madsen dog paa fri Fod igen og begyndte at handle med Bomuldstøj, som han bl. a. ogsaa falbød i Koelbjerg, som han var ugenert nok til at besøge, men gamle Folk kan endnu fortælle om den Frygt, der betog Børnene der i Byen, hvor »Sognefogden« kom paa Besøg. Sine sidste Aar skal Mads Madsen have henlevet som Vægter paa Kjørup. Den Mand, som maatte overtage Sognefogedembedet efter denne uheldige Politimand, var Lars Christensen og dernæst Anders Hansen i Koborggaarden, ogsaa i Koelbjerg, der endnu fungerede i 1845, men da blev han efterfulgt af Anders Christiansen i Skovsby, som var Sognefoged i 14 Aar til 1860, da han bad sig fritaget og Østerby kom i Stedet til 1868, da han solgte sin Gaard og rejste bort.

---

*) Han var Søn af Peder Mathiasen i Bred, hvis Navn og Aarstal 1777 endnu staar over Døren til Stuehuset i den gl. Familiegaard i Bred, der har huset mindst 4 Sognefogeder.

*) Møller Jørgen Mortensen i Vissenbjerg andrager 22. 10. 1819 Amtet om at hans Søn, Mads Jørgensen, der var medimpliceret i Falskneriet maa blive løsladt, men Amtet nægtede at give Tilladelsen 24. 10. 1819.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Peder Brandt i Andebølle var nu i Bestillingen til 1873, da han rejste til Højbjerg og Peder Thorsen i Skovsby blev Sognefoged til 1901, da I. Chr. Hansen i Brønserud kom efter til 1912, og afløstes af Ernst Fischer, som endnu er Sognefoged.

De faldne i Krigene 1848—50 og 1864.

I Cohens »Minder om de faldne i Krigen« er de allerfleste Soldater benævnt foruden ved deres Døbenavn tillige ved deres Hjemsteds Bynavn. Ved Hjælp af disse »Minderuner« kan man altsaa endnu tildels faa oplyst, hvilke Faldne der har hørt hjemme i Vissenbjerg Sogn. Mærkeligt nok findes aldeles ingen Soldat benævnt med »Vissenbjerg«, om dette er et Tilfælde eller Grunden kan være den, at ingen har ønsket at trækkes Livet igennem med dette bekendte Navn, skal jeg lade være usagt. Alle har de valgt at kaldes ved deres specielle »Bynavn«. Dette er Grunden, til at det ad den valgte Vej er umuligt at faa Klarhed over alle de faldne, idet det vil være umuligt at vide om de, der stammer fra en By, der har et Navn, hvorom den er fælles med en Mængde andre Byer i Danmark, hvilke af disse der netop hører hjemme i den paagældende By i Vissenbjerg Sogn. Jeg tænker paa Byer, som Kjelstrup og Skovsby. Derimod er alle de andre Bynavne i Vissenbjerg Sogn ene om Æren; kun alene Assenbølle har en eneste Navnebroder. Der er derfor ingen Tvivl om, at de nedenfor nævnte Faldne er fra Vissenbjerg, men der er sikkert ogsaa flere end de faa anførte, idet ikke alene en Del af de mange, som bar Navnet Kjelstrup eller Skovsby, kan være fra Visenbjerg Sogn, men ogsaa en Del af de mange, som ikke er anført med deres Bynavn og alene er nævnt ved deres Døbenavn, i Reglen et -sen Navn.

Vi bliver saaledes nødt til at nøjes med dem som med Vished kan siges at være fra Vissenbjerg:

2. 162. Ved 3die Jægerkorps Underjæger Rasmus Johannsen Bred. 7. Død paa Horsens Laz. 5. 8. 1848 af Gastr. Feber; begr. paa Horsens Kirkegaard 7. 8.

3. 146. Ved 10de lette Infanteri-Bataillon, Menig Nicolaj Hansen Magtenbølle. 7. Faldt 12. 9. 1850 ved Mysunde (Kochendorf), begr. paa Brodersby Kirkegaard.

1. 224. Ved 3die Forstærkningsbataillon, Menig Jørgen Jørgensen Andebølle. 7. Han med flere blev savnet efter Slaget ved Isted 25. 7. 1850 og kort efter begr. paa en af Kirkegaardene der i Nærheden, uden at noget bestemt Sted kan opgives.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

6. 168. Ved 4de Fæstningskomp. (Breidahl) Constabel Jens Petersen Gadsbølle. Han blev saaret 17. 3. 1864 og døde paa Augustenborg Laz. 22. 3., begr. paa Augustenborg Kirkegaard 26. 3. 1864.

2. 289. Ved 5te Infanteri-Regiment, Menig Peter Nielsen Assenbølle, død paa Svendborg Laz. 13. 7. 1864 af Typhus, begr. paa Svendborg Kirkegaard 16. 7. 64.

7. 156. Ved 5te Infanteri-Regiment, Menig Knud Nielsen Andebølle blev saaret 17. 3. 1864 og døde paa Augustenborg Laz. 29. 3., begr. paa Augustenborg Kirkegaard 31. 3. 64.

4. 201. Ved 16de Infanteri-Regiment, Menig Jens Johansen Assenbølle blev saaret 2. 4. 1864, døde paa Augustenborg Laz. 16. 4 og begr. paa Augustenborg Kirkegaard 19. 4. 1864.

7. 176. Ved 17. Infanteri-Regiment, Menig Hans Sørensen Skalbjerg blev saaret 18. 4. 1864 paa Dybbøl, fanget og døde paa Flensborg Laz. 25. 5., begr. paa Flensborg Kirkegaard 29. 5. 64.

6. 148. Ved 21de Infanteri-Regiment, Menig Fritz Johansen Kjelstrupskov. Han faldt ved Jagel 3. 2. 1864, blev begr. under en tilbagegaaende Bevægelse af Armeen og det kan derfor ikke angives bestemt, hvor det er sket.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Efterskrift.

Idet jeg nu slutter denne lille Bog og overgiver den til Vissenbjerg Sogns Beboere og andre Interesserede, er det ikke uden Viden om, at mange Skrøbeligheder klæber ved den og da bl. a. de mange tørre historiske oplysende Notater, der ved en mere indgaaende Behandling og Bearbejdelse vilde vinde betydeligt i Interesse. Naar jeg har skyet dette og valgt den her fulgte Vej, er det fordi at Bogen ellers vilde være svulmet op til en mægtig Størrelse og derved være bleven altfør kostbar at trykke i disse dyre Tider, og saaledes uoverkommelig at anskaffe for den største Del af Sognets Beboere. Som den nu foreligger, haaber jeg at den dog vil aftvinge nogen Interesse for langt de fleste og nogle vil maaske faa Lyst til at vide endnu mere end Bogen yder; men Vejen til hvor Kilderne springer vil man dog delvis finde angivet.

Maa jeg benytte Lejligheden til at bringe min hjærtlige Tak for udvist Imødekommenhed, til de mange i Vissenbjerg Sogn, som jeg saa tidt har plaget med mine, ofte nærgaaende, Spørgsmaal under mine hyppige Strejftog omkring i de forskellige Egne. Ligeledes takker jeg Arkivernes Embedsmænd for elskværdig Hjælp og Vejledning.

F. Hjort.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK